

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Skoledemokratiet - problemer, potentialer og perspektiver

Larsen, Christian Albrekt

Publication date:
1996

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Larsen, C. A. (1996). *Skoledemokratiet - problemer, potentialer og perspektiver*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Indholdsfortegnelse

1. Problemformulering	4
1.1 Brugerbestyrelser og ændringer i den offentlige sektor.....	4
1.2 Brugerbestyrelser og den samfundsvidenskabelige diskussion.....	5
1.3 Brugerbestyrelsernes potentiale og velfærdsstatens problemer	7
1.4 Skolebestyrelsen og ændringen af Folkeskoleloven.....	9
1.5 Hittidige erfaringer med skolebestyrelserne.....	11
1.5.1 Erfaringer på landsplan	11
1.5.2 Erfaringer i Frederikshavn Kommune og etablering af samarbejde.....	12
1.6 Problemstilling.....	13
1.7 Definition og afgrænsning af deltagelse	14
2. Metode 1	16
2.1 Videnskabsteoretisk udgangspunkt	16
2.2 Projektbygning.....	21
3. Referenceramme	25
3.1 Teoretiske perspektiver	25
3.1.1 Politisk kultur og deltagelse	25
3.1.2 Deltagelse og forældrenes valgmuligheder.....	34
3.1.3 Deltagelse og organisationskultur i folkeskolen.....	41
3.2 Hittidig forskning på området.....	43
3.2.1 Undersøgelse med et institutionsperspektiv	43
3.2.2 Undersøgelser med et individperspektiv	51
4. Metode 2	57
4.1 Undersøgelsens forløb.....	57
4.2 Spørgeskemaets opbygning.....	58
4.3 Pilotundersøgelse, ekspertvurdering og databehandling.....	60
4.4 Stikprøvens repræsentativitet	61
5. Analyse	64
5.1 Analysedel 1: Deltagelse, repræsentativitet og legitimitet.....	64
5.1.1 Et første blik på deltagelsen	64
5.1.2 Deltagelse og repræsentativitet.....	66
5.1.3 Skolebestyrelsens legitimitet.....	70
5.1.4 Delkonklusion 1.....	73
5.2 Analysedel 2: Årsager til den lave deltagelse i skolebestyrelsen	74
5.2.1 Forældrenes behov for deltagelse i skolebestyrelsen.....	74
5.2.2 Deltagelse, politisk kultur og forældrenes personlige ressourcer.....	86
5.2.3 Deltagelse og forældrenes vurdering af skolebestyrelsens magt.....	99
5.2.4 Deltagelse og kulturelle barrierer	106
5.2.5 Deltagelse og tilknytning til lokalsamfund	112
5.2.6 Kendskab til skolebestyrelsens arbejde.....	120

5.3 Analysedel 3: Løsningsforslag	128
5.3.1 Deltagelsesgrupper.....	128
5.3.2 Løsningsforslag og deltagelsesgrupper.....	132
5.3.3 Løsningsforslag og strukturelle ændringer.....	142
6. Konklusion.	146
7. Litteraturliste	152

Forord

Vi har udarbejdet dette projekt på 4. semester på Aalborg Universitet, hvor den overordnede temaramme for semesteret var staten og den offentlige forvaltning. Indenfor denne ramme valgte vi at beskæftige os med brugerbestyrelser på de offentlige institutioner. Vi ser dette område som meget interessant, da de seneste års etablering af brugerbestyrelser er udtryk for en generel forandringsproces i den danske velfærdsstat.

Projektet er fortrinsvist udarbejdet på baggrund af en kvantitativ undersøgelse og med der til følge et omfangsrigt tabelmateriale i selve projektet. Da vi af forståelsesmæssige årsager har valgt at gengive tabellerne i selve projektet og ikke som bilag, er vi endt op med et forholdsvis omfattende projekt.

Vi takker Frederikshavn Kommune for et godt samarbejde. Ligeledes vil vi takke vores vejleder Ann Liljenberg for god og tålmodig vejledning. En yderligere tak skal rettes til Henrik Lolle, som var os en meget stor hjælp i forbindelse med udarbejdelsen af analysen. Endelig vil vi takke Jørgen Goul Andersen, Peter Nielsen og Johannes Andersen for henholdsvis fremskaffelse af materiale, gennemlæsning af spørgeskemaet og gode råd.

Overfor Frederikshavn Kommune gør vi opmærksom på, at projektet, på grund af indholdsmæssige og metodiske krav fra Universitets side, ikke kan sammenlignes med en konsulentrapport; f.eks vil metode og teori formentlig være mindre brugbart i forhold til en konkret løsning af problemet.

1. Problemformulering

I denne indledning til projektet vil vi lægge ud med at beskrive baggrunden for indførelsen af brugerbestyrelser ved at se på en række problemer i velfærdsstaten, der både er kommet til udtryk i den politiske og den samfundsvidenskabelige diskussion. Herefter skitseres brugerbestyrelsernes potentiale til at løse en del af disse problemer. Dernæst foretages en yderligere afgrænsning af området således, at det omhandler skolebestyrelser, hvorunder vi beskriver de formelle rammer for skolebestyrelsens arbejde, som blev vedtaget i 1989. I det efterfølgende afsnit ser vi kort på hidtidige erfaringer på skolebestyrelsesområdet samt beskriver de aktuelle forhold i Frederikshavn Kommune, som vi har etableret et samarbejde med. Afslutningsvis foretager vi visse afgrænsninger og rejser projektets konkrete problemstilling.

1.1 Brugerbestyrelser og ændringer i den offentlige sektor

Etableringen af brugerbestyrelser er del af en længerevarende omstillingsproces i den offentlige sektor, der startede helt tilbage i 1960'erne. Først og fremmest kan man betragte indførelse af brugerbestyrelser som udløber af en decentraliseringsproces, hvor den centrale statslige administration uddelegerer beføjelser til lavere niveauer. Det skelsættende år for denne proces var 1970, hvor man vedtog Kommunalreformen, som bl.a. gav kommunerne et udbredt selvstyre. I forlængelse heraf begyndte man i højere grad at anvende såkaldt rammelovgivning, hvor Folketinget fastsætter de overordnede mål og (økonomiske) rammer, men overlader den konkrete udfyldning af rammerne til kommunerne.

I dette perspektiv kan man se etableringen af brugerbestyrelserne som en videre decentralisering fra kommunen til den enkelte institution. Denne decentralisering til institutionsniveau blev dog først overvejet i 1980'erne under den såkaldte moderniseringsproces. Denne proces startede med Budgetredegørelsen i 1980 og blev senere en af Schlüters og den borgerlige regerings absolutte mærkesager. Man ville stoppe væksten i den offentlige sektor, skabe større effektivitet og gøre institutionerne mere lydhøre overfor borgerne. Man forsøgte at nå disse tre mål ved hjælp af en lang række tiltag. I overskriftsform kan nævnes; decentralisering af budgetansvar, frit forbrugsvalg, privatiseringer, regelforenkling, personaleudvikling og ny teknologi.¹ Det var først i slutningen af 1980'erne, at man begyndte at overveje etablering af brugerbestyrelser. Der viste sig en bred politisk opbakning bag dette forslag, hvilket bl.a. medførte etableringen af brugerbestyrelser i folkeskolen og daginstitutionerne.

Det er i denne sammenhæng man skal forstå den politiske baggrund for brugerbestyrelserne. Der var en række økonomiske problemer, der bl.a. var forårsaget af styringsproblemer i den offentli-

¹ Andersen, J. Goul (1997), forelæsning, på Aalborg Universitet, fra forelæsningsrækken; Velfærdsstaten og den offentlige sektors udvikling.

ge sektor. Dernæst var der en politisk opfattelse af, at den offentlige sektor var ineffektiv. I et økonomisk sprogbrug forklarede man, at de offentlige institutioner ikke var "gearet" til at tilpasse sig forbrugernes ønsker og behov. Endelig så de politiske partier en fare for, at den store velfærdsstat skulle forårsage en umyndiggørelse og klientliggørelse af befolkning. Derfor mente Schlüter-regeringen i 1980'erne, at man skulle "køre" staten tilbage og i stedet overlade en række velfærdsopgaver, som f.eks. ældrepleje og børnepasning, til såkaldte selv bærende sociale netværk.² Planerne blev aldrig ført ud i livet, men de afspejlede den generelle opfattelse af en formynderisk og klientliggørende velfærdsstat. Moderniseringsprocessen er forsat ind i 90'erne, hvor Nyrup-regeringens overordnede mål har været at skabe den *både bedste og billigste*³ offentlige sektor. Synet på velfærdsstatens klientliggørelse er også stadig en udbredt opfattelse, som står centralt i nutidens politiske diskussion. Her er betegnelsen forsøgerkultur et ofte anvendt udtryk i den offentlige- og politiske debat vedrørende velfærdsstatens styring i forhold til resten af samfundet.

1.2 Brugerbestyrelser og den samfundsvidenskabelige diskussion

Ovenstående politiske diskussion vedrørende velfærdsstatens problemer har været ført sideløbende med den teoretiske diskussion, som her gengives i hovedtræk. På den ene side påpeger mange økonomer, at udgiftspresset på den offentlige sektor skyldes den manglende markedsregulering. På den anden side har utallige politologer analyseret styringsproblemer, der overordnet kan sammenfattes som sammenbruddet i den parlamentariske styringskæde.⁴ Dette sammenbrud bevirker, at man ikke længere kan operere med en direkte styring fra det suveræne folk, der via folkevalgte politikere styrer og regulerer den offentlige sektors institutioner.⁵ Denne udvikling fostrer ligeledes et demokratisk problem, der åbner op for brugerbestyrelser. Når borgerne ikke længere, via de folkevalgte politikere, kan styre den offentlige sektor, er det oplagt at give brugerne direkte indflydelse på den enkelte offentlige institution. Borgeren bliver således til bruger. Dette leder os videre frem mod projekts problemstilling, hvor vi historisk tager udgangspunkt i diskussionen om velfærdsstatens umyndiggørelse og demokratiske legitimationsproblemer.

Umyndiggørelse handler om, hvorvidt den udbyggede velfærdsstat gør borgerne til klienter, og diskussionen har lange historiske rødder. Allerede i 1830'erne mente Tocqueville, at den amerikanske formynderiske stat var en trussel mod befolkningen.⁶ Det har ligeledes været en integreret del af den liberale ideologi, at det enkelte individ skulle sikres overfor statsmagten. Konservatismen har generelt været mindre negativ overfor statens virke end liberalismen, men de kon-

² Andersen, J. Goul (1997), forelæsning, på Aalborg Universitet, fra forelæsningsrækken; Velfærdsstaten og den offentlige sektors udvikling.

³ Finansministeriet (1993), s. 1

⁴ Bogason, Peter. (1992), kap. 7

⁵ En omfangsrig litteratur beskriver, hvorledes forskellige interessegrupper og selve det offentlige system nedbryder den formelle styringskæde. Her kan nævnes ny-institutionalismen (f.eks. March/Olsen) og forhandlingsøkonomerne (f.eks. Ove Kaj Pedersen)

servative understreger dog i høj grad værdien af de familiære netværk. I faglig sammenhæng kan man samle disse teori under betegnelse kommunitarisme. Den væsentligste pointe i denne tankegang er, at der findes en række grundlæggende sociale fællesskaber, der er blevet fortrængt af velfærdsstaten. Derfor handler det typisk om at rekonstruere disse social fællesskaber, som typisk er familien, slægten og fædrelandet.⁷ Det var udfra denne opfattelse, at Schlüters selvbevarende sociale netværk blev præsenteret. Dette afspejler en generel konsensus mellem liberale og konservative tænkeres syn på velfærdsstatens negative indvirken på borgerne

Men også fra venstre fløjen i den samfundsfaglige debat er der udviklet kritiske teorier overfor velfærdsstatens umyndiggørende virkning. Det mest kendte bidrag er kommet fra Jürgen Habermas, der analyserer spørgsmålet via de to begreber "livsverden" og "system". Disse to begreber er del af en større teori, men kort fortalt er systemet udtryk for det økonomiske og politisk/administrative system. I systemet er handlingerne styret af penge og magt, hvilket har til hensigt at skabe effektivitet, dvs. bedst og billigst (formålsrationalitet). Livsverdenen kommer til udtryk i forskellige sociale omgivelser; f.eks. i familien og andre sociale netværk; ofte benævnt som "det civile samfund". I denne sfære er handlingerne, ifølge Habermas, styret af en sproglig kommunikation, der kan skabe konsensus på grundlag af kultur, sociale normer, moral og personlig identitet (kommunikativ rationalitet).⁸ Pointen er nu, at systemet har en tendens til at 'kolonialisere' livsverdenen. Udviklingen af velfærdsstaten kan således betragtes som en proces, hvor staten udvider sin formålsrationelle styringskapacitet på bekostning af livsverdenens kommunikative rationalitet. F.eks. bliver staten nødsaget til at hjælpe de arbejdsløse pga. økonomiske kriser, og staten må nødvendigvis sørge for pasning og uddannelse af børnene, hvis arbejdskraften skal være mobil og velkvalificeret. De professionelle offentlige institutioner "tapper" således de sociale netværk for opgaver. Denne kolonialisering af livsverdenen; det civile samfund, kan forårsage svækket legitimitet af de eksisterende institutioner, svækket solidaritet eller personlige identitetskriser.⁹

Denne eventuelle legitimationskrise leder os frem til 1990'ernes bekymring for demokratiets tilstand. Man kan spore en række krisetendenser i det hidtidige politiske system. Medlemstallet i partierne er skrumpet gevaldigt ind og ligeså er deltagelsen ved de politiske møder. Det er endvidere en udbredt opfattelse, at der er fremkommet en slags tillidskløft mellem politikerne og befolkningen. Andre har fremhævet befolkningens ironiske distance og foragt overfor politikerne.¹⁰ En gruppe ledende politikere skrev i 1994 bogen "Demokratiets lette tilstand", der ligeledes udtrykte bekymring over den manglende folkelige opbakning

I det følgende afsnit vil vi beskrive, hvorledes brugerbestyrelserne har potentiale til at løse nogle af disse overordnede problemer i velfærdsstaten.

⁶ Andersen, J. Goul (1996), s.33

⁷ Kristensen, Niels Nørgaard (1996), s. 13-14

⁸ Habermas, Jürgen (1996), s. 273 - 326

⁹ Habermas, Jürgen (1996), s. 273-326

¹⁰ Andersen, Johannes (1990), s. 9 - 20

1.3 Brugerbestyrelsernes potentiale og velfærdsstatens problemer .

I forhold til moderniseringsprocessen er indførelse af brugerbestyrelserne foretaget for at skabe effektivitet og økonomisk ansvarlighed. I Habermas' termer kan man sige, at der er tale om systemets formålsrationalitet. Logikken er, at når kommunerne blot fastsætter de overordnede økonomiske rammer vil de økonomiske prioriteringer blive taget på decentralt niveau, hvilket bevirker et mindre udgiftspres på kommunen. Endvidere skulle brugerbestyrelserne i dette perspektiv sikre en mere responsiv offentlig sektor, dvs., at institutionerne i højere grad tilpasser sig forbrugernes ønsker og behov.

Brugerbestyrelserne kan også ses, som et svar på den omtalte bekymring for det danske demokrati. Dette perspektiv blev også klart fremhævet af politikerne i 1989.¹¹ Brugerbestyrelserne skulle udvide det danske demokrati. Tankegangen var, at beslutningerne på den enkelte institution ville blive mere legitime, hvis brugerne selv er med til træffe beslutningerne. Dernæst håbede mange, at deltagelsen i det "lille demokrati" (brugerbestyrelser) ville smitte af på deltagelsen i det 'store demokrati' (kommune og stat). I forhold til diskussionen om umyndiggørelse håbede man på, at deltagelsen i det "lille demokrati" kunne bevirke en mægtiggørelse af den enkelte borger, dvs., at borgeren oplever en øget mulighed for at påvirke sit eget liv. (Se i øvrigt den senere omtale af Carole Patemans teori). Således skriver Finansministeriet, at brugerdeltagelsen "*kan ses som et mål i sig selv*" og bevirke "*større ansvarlighed og tilfredshed*".¹² Lidt firkantet kan man sige, at brugerbestyrelserne giver mulighed for at skabe en kobling mellem system- og livsverdenen.¹³

Det afgørende spørgsmål er, i hvor høj grad brugerbestyrelser vil være istand til at opfylde alle disse forventninger. En afgørende forudsætning er, at brugerne faktisk engagerer sig i ledelsen af institutionerne. I følge Finansministeriet har brugerbestyrelserne et klart deltagerpotentiale, da borgerne er blevet mere kritiske. "*Fremtidens brugere af velfærdsservice vil typisk være mindre autoritetstro og kræve individuelt tilpassede ydelser*". Derfor må "*det offentlige ... indrettes efter de krav, som stadig mere veluddannede og informerede borgere stiller*".¹⁴ Og deltagelsen er et mål i sig selv, "*idet det er værdifuldt at deltage i beslutninger af stor betydning for ens livssituation*".¹⁵ På trods af brugerbestyrelsernes deltagerpotentiale hævder bl.a. Jens Hoff, at det har været en udbredt opfattelse, at personlige ressourcer er afgørende for egentlig deltagelse.

¹¹ Andersen, J. Goul (1997), forelæsning, på Aalborg Universitet, fra forelæsningsrækken; Velfærdsstaten og den offentlige sektors udvikling.

¹² Finansministeriet (1993), s. 101

¹³ Wadskjær, Hans (1996), s. 14. Her kan også drages en klar parallel til Giddens' begreb om generative politikker. Giddens, Anthony (1994), s. 11-20

¹⁴ Finansministeriet (1993), s. 4 - 5

¹⁵ Finansministeriet (1993), s. 101

I det følgende vil vi kort beskrive to samfundsteoretiske perspektiver, der kunne ligge til grund for ministeriets opfattelse af brugerne og deltagelsespotentialer.

Det første perspektiv handler om en forandring af den politiske kultur, hvor borgerne bliver mindre autoritetstro. Indtil slutningen af 1960'erne herskede den traditionelle elitedemokratiske opfattelse. I det system er der en klar arbejdsdeling i de politiske institutioner mellem den valgte elite på den ene side og medlemmerne på den anden side. Ungdomsoprøret blandt de veluddannede i slutningen af 1960'erne varslede en ny politisk kultur. Man ville selv være med til at træffe beslutninger, f.eks. om indholdet i undervisningen på universiteterne. Medbestemmelse og aktivt engagement blev kendetegnet for dette oprør. I kølvandet på denne proces fulgte en lang række sociale organisationer og græsrodsbevægelser, og således påvirkede man i 1970'erne beslutningerne kollektivt. I 1980'erne skiftede man i stedet til en mere individuel strategi. Individet ville have indflydelse på sine livsbetingelser. Også fra den anden side i det politiske spektrum skete forandringer. Fremskridtspartiets sejr ved jordskredsvalget i 1973 udtrykte ligeledes et opgør med den hidtidige elitedemokratiske opfattelse. Et opgør, der med tiden har spredt sig til resten af samfundet.¹⁶ Denne ændring i den politiske kultur åbner absolut muligheder for en aktiv deltagelse blandt institutionernes brugere.

Det andet perspektiv beskriver borgernes øgede krav om individuelt tilpasset service og indflydelse på ens egen livssituation. Den proces er ifølge Anthony Giddens udtryk for en grundlæggende individualiseringsproces, der er forårsaget af et højere uddannelsesniveau og øget såkaldt refleksivitet.¹⁷ Teorien vil blive nærmere beskrevet i projektets referenceramme.

Disse to perspektiver kunne tænkes at ligge til grund for Finansministeriets beskrivelse af den moderne borger, hvilket viser et klart potentiale for brugerbestyrelser. Samtidig kan disse to perspektiver også delvis forklare den faldende interesse for det traditionelle demokrati.

For at kunne uddybe den ovennævnte diskussionen omkring brugerbestyrelser har vi valgt at se på skolebestyrelser i folkeskolen. Dette valg er for det første sket, fordi folkeskoleområdet, sammen med daginstitutioner- og ældreområdet, er det område, hvor der først blev indført brugerbestyrelser. Det betyder, at man på nuværende tidspunkt har en del erfaringer med brugerbestyrelserne, hvilket vi, i forbindelse med projektudarbejdelsen, kan drage stor nytte af. For det andet har man indenfor folkeskolen haft en meget lang tradition for, at forældrene deltager, og derfor kunne man forvente, at deltagelsen omkring brugerbestyrelserne på dette område ville være ganske stor. Det har imidlertid vist sig, at forældrenes engagement omkring skolebestyrelserne har været forholdsvis lille, hvilket synes overraskende. På baggrund af disse argumenter, har vi således valgt at belyse folkeskolens brugerbestyrelse; skolebestyrelsen.

¹⁶ Andersen, Johannes (1995a), s. 13 - 15

¹⁷ Andersen, Johannes (1995a), s. 17 - 19, Giddens, Anthony (1991), s. 243

1.4 Skolebestyrelsen og ændringen af Folkeskoleloven

Før vi præsenterer den egentlige problemstilling, ønsker vi at give et overblik over de ændringer i Folkeskoleloven i 1989, som betød oprettelsen af skolebestyrelserne, samt en kort oversigt over de hidtidige erfaringer hermed.

I foråret 1989 blev der indskrevet tre nye paragraffer, der introducerede skolebestyrelsen i den danske Folkeskolelov. Det skete samtidig med en større revision af kapitlet om kommunernes styring af skolevæsenet.

Den væsentligste forandring var, at skolekommissionen blev nedlagt. Sammen med fælleslærerådet var skolekommissionen et lovfæstet rådgivende organ mellem kommunalbestyrelsen og skolenævnet. Skolekommissionen havde indflydelse på en række formelle områder bl.a. elevflytning inden for kommunen, tilsyn med undervisningspligten, udtalelse om det samlede skolebudget, udtalelse om ansættelsesforhold af chefer på skoleområdet i den kommunale forvaltning og indstilling om ansættelsesforhold af lærere og skoleledere.¹⁸

Ændringen i 1989 medførte, at skolens ledelse blev overdraget til tre centrale instanser, henholdsvis; kommunalbestyrelsen, skoleinspektøren og skolebestyrelsen.

Kommunen har det overordnede ansvar for kommunens skolevæsen og *“fastlægger mål og rammer for skolernes virksomhed.”*¹⁹ Kommunalbestyrelsens vigtigste opgave er at fastsætte de økonomiske rammer for den enkelte skole (bevillingskompetence), at ansætte og afskedige ledere og lærere (arbejdsgiverkompetence), samt helt eller delvist at uddelegere sine øvrige beføjelser til skolebestyrelserne.

Skoleinspektøren har ansvaret for den administrative og pædagogiske ledelse af skolen. Inspektøren leder og fordeler arbejdet mellem skolens ansatte, og træffer alle konkrete afgørelser vedrørende skolens elever. Til at rådgive skoleinspektøren er nedsat et organ bestående af lærere; det såkaldte pædagogiske råd, der dog ikke tillægges nogen beslutningskompetence. Ligeledes dannes et elevråd, der også skal rådgive skoleinspektøren.

Den tredje instans i skoleledelsen er skolebestyrelsen. Denne består af 5 - 7 repræsentanter for forældrene, to repræsentanter for lærerne og øvrige medarbejdere samt to elevrepræsentanter. Skoleinspektøren er skolebestyrelsens sekretær og deltager i skolebestyrelsens møder uden stemmeret. Forældrerepræsentanterne har stemmeret, mens det er op til kommunalbestyrelsen, om medarbejderrepræsentanter og elever skal have stemmeret.

¹⁸ Cranil, Mogens (1994), s. 37-38

¹⁹ Folkeskoleloven §40

Skolebestyrelsen skal fastsætte såkaldte principper og føre tilsyn med skolens virksomhed. Dette skal foregå indenfor de mål og rammer, der er vedtaget i kommunalbestyrelsen. I loven nævnes en række områder, som principperne skal dække:

- 1) Principper for undervisningens organisering, dvs. elevernes timetal på hvert klassetrin, udbud af valgfag, specialundervisning og elevernes placering i klassen.
- 2) Principper for samarbejdet mellem skole og hjem.
- 3) Principper for underretning af hjemmene om elevernes udbytte af undervisningen.
- 4) Principper for arbejdets deling mellem lærerne
- 5) Principper for fællesarrangementer for eleverne i skoletiden, lejrskoleophold, udsendelse i praktik m.v.

Det er hensigten, at skolebestyrelsen skal fastsætte de overordnede retningslinier på områderne, mens skoleinspektøren skal foretage de konkrete beslutninger ud fra disse principper. I loven er det dog ikke nærmere beskrevet, hvori forskellen mellem en principbeslutning og detailbeslutning ligger, hvilket har været et væsentligt kritikpunkt af denne. Skolebestyrelsen skal også godkende skolens budget, godkende undervisningsmidler og fastsætte ordensregler. Endvidere skal skolebestyrelsen afgive udtalelse til kommunalbestyrelsen om ansættelse af ledere og lærere, mens den endelige beslutning om ansættelse og afskedigelse må kun tages af kommunalbestyrelsen.²⁰ Der er yderligere mulighed for, at skolebestyrelsen kan få indflydelse på alle overordnede beslutninger vedrørende skolens ledelse, men her er det op til den enkelte kommune, hvor meget magt der uddelegeres.²¹

Hvorledes magten er fordelt i den nye styringslov er et kompliceret, men centralt, spørgsmål. Man kan starte med at se på, hvilke ledelsesorganer, der har overtaget beføjelserne fra den tidligere skolekommission. Det viser sig, at 34% af skolekommissionens opgaver er overført til skoleniveau (skolebestyrelsen eller skoleleder), mens 66% er henlagt til centralt niveau (forvaltningschef, skoleudvalg eller kommunalbestyrelse). På det politiske/administrative niveau har kommunalbestyrelse, skolebestyrelse og skoleudvalg (politiske) fået overført 37% af skolekommissionens tidligere opgaver mod det administrative niveau; forvaltningschef og skoleleder, som tilsammen har fået 63%.²²

Der er således sket en formel forskydning af magtfordeling på folkeskoleområdet, hvor forældrene via skolebestyrelsen samt skoleinspektøren og kommunalbestyrelsen har fået større indflydelse. Lærerne har derimod været taberne i dette spil og har nu udelukkende en rådgivende

²⁰ Folkeskoleloven § 40 - 45

²¹ Bak, Ivar (1995), s. 43-45

²² Cranil, Mogens (1994), s. 6-7

funktion. De to lærerepræsentanter i skolebestyrelsen kan dog tillægges stemmeret, hvilket faktisk var tilfældet for 82% af skolebestyrelsernes vedkommende i 1993.²³ På trods af Cranil-rapportens konklusion på dette område, påpeger mange dog, at forældrenes reelle magt stadig er meget begrænset.²⁴

1.5 Hittidige erfaringer med skolebestyrelserne

1.5.1 Erfaringer på landsplan

På landsplan har man fået en række erfaringer med hensyn til skolebestyrelsens forudsætninger siden lovændringen i 1989. Først og fremmest kan nævnes, at forældrenes generelle deltagelse har været meget lav.²⁵ Ved det første valg i 1990 deltog 29% af forældrene i enten opstillingsmøder²⁶ eller kampvalg. Resultatet i 1994 blev endnu mere skuffende, da kun 17% af forældrene valgte at deltage.²⁷ Udviklingen har således været negativ, hvilket *kunne* skyldes en "over-normal" deltagelse ved 1990-valget evt. på grund af en stor medieomtale i forbindelse med etableringen af de første skolebestyrelser.

De fleste hittidige undersøgelser har beskæftiget sig med skolebestyrelsens arbejdsbetingelser i forhold til skolens andre organer dvs. skoleinspektøren, pædagogiskråd, elevråd og kommunen - et såkaldt institutionsperspektiv. To af disse undersøgelser er lavet på bestilling af undervisningsministeriet. Den ene, den såkaldte Cranil-rapport, der udkom i 1994, beskrev en række samarbejdsproblemer, som besværliggjorde skolebestyrelsens arbejde. En af hovedkonklusioner var, at både forældre- og medarbejderrepræsentanterne opfattede skolensinspektørens rolle som værende for magtfuld. Endvidere havde skolebestyrelsen en række problemer i forhold til kommunalbestyrelsen. Den anden rapport udkom i 1996 og havde til formål at komme med løsningsforslag til Cranil-rapportens præciserede problemer.²⁸ Arbejdsgruppens anbefalinger har dog ikke ført til nogle lovændringer på nuværende tidspunkt.

En mere uafhængig undersøgelse af skolebestyrelsens arbejdsbetingelser er foretaget af Eva Sørensen i en Ph.D.-afhandling fra 1994. Hun konkluderede mere radikalt, at skolebestyrelserne på de kommunale skoler ikke i tilstrækkelig grad blev inddraget i beslutningsprocedurerne. Denne undersøgelse fokuserer ligeledes udelukkende på institutionsperspektivet og inddrager således

²³ Undervisningsministeriet (1996), s. 13

²⁴ Andersen, Johannes (1995a), s. 6

²⁵ Man kan argumentere for, at forældrene ikke er de egentlige brugere, men derimod kun såkaldte semi-brugere. Begrundelsen herfor er, at forældrene ikke deltager direkte i skolens hverdag, se videre Sørensen, Eva (1995), s. 25-26. Vi vil dog i resten af projektet betegne forældrene som brugere.

²⁶ Opstillingsmøder er det forum, hvor kandidaterne vælges til valglisten. Hvis mere end syv personer ønsker at opstille bliver der afholdt et efterfølgende kampvalg.

²⁷ Torpe, Lars (1995), s. 23

²⁸ Undervisningsministeriet (1996), s. 1

ikke de "menige" forældre. For en yderligere uddybning af disse undersøgelser henvises til projektets referenceramme.

1.5.2 Erfaringer i Frederikshavn Kommune og etablering af samarbejde

Frederikshavn Kommune har ligeledes oplevet en række af de omtalte problemer. Blandt kommunens 11 skoler var der kun kampvalg på tre af skolerne, hvor valgdeltagelsen blandt forældrene var henholdsvis 41% på Ravnshøj skole, 33% på Munkebakken skole og 38% på Strandby skole. Desværre findes der ingen tal vedrørende deltagelsen i opstillingsmøderne, men ifølge Børne- og Ungdomsforvaltningen var deltagelsen også her meget begrænset. Kommunen er af den opfattelse, at dette er problematisk og frygter en endnu lavere deltagelse i 1998. Derfor kontaktede Frederikshavn Kommune Videnskabsbutikken på Aalborg Universitet for at indgå et samarbejde med en projektgruppe.

Fra semesters start var vi interesserede i brugerbestyrelser og nye deltagelseskanaler i den danske velfærdsstat. Vi var ligeledes interesserede i at gennemføre et kvantitativt empirisk projekt med henblik på selv at deltage i processen fra problemstilling, operationalisering, udformning af spørgeskema og datafangst til selve analysen og konklusionen. Efter halvandet år med overvejende teoretiske projekter var vi ligeledes stærkt motiveret for at beskæftige os med en problemstilling, der kunne løse nogle praktiske problemer ude i "virkeligheden". Derfor kontaktede vi Videnskabsbutikken for at se på egnede samarbejdspartnere.

Resultatet blev, at vi etablerede et samarbejde med Frederikshavn Kommune, der ønskede en analyse af skolebestyrelsesvalget i 1994 samt forslag til, hvorledes deltagelsen kunne øges ved det kommende valg i 1998; en projektbeskrivelse, som opfyldte vores krav med hensyn til et virkelighedsnært kvantitativt empirisk projekt.²⁹ En gruppe på 9. semester arbejdede på samme projekt i efteråret 1996, men nåede ikke at gennemføre spørgeskemaundersøgelsen. Som led i den tidligere gruppes samarbejdsaftale med Frederikshavn Kommune fik vi overdraget denne gruppes materiale, bl.a. en bilagsmappe hvor kommunen har samlet faktuelle omlysninger for de pågældende skoler.

På et møde med Frederikshavn Kommunes skolechef, Ruth Andersen, d. 2/4 1997 underskrev vi den egentlige samarbejdsaftale, som forpligtende kommunen til at dække projekts omkostninger samt forpligtede os til at overdrage og præsentere projektets resultater.³⁰

På mødet drøftede vi skolechefens umiddelbare opfattelse af problemerne vedrørende skolebestyrelserne. Her fremgik det blandt andet, at deltagelsen i 1994 var størst på de små landskoler, hvorimod de større byskoler havde en meget lavere deltagelse. Endvidere uddybede Ruth Andersen den projektbeskrivelse, som blev præsenteret i videnskabsbutikkens katalog, hvor man havde

²⁹ Se projektbeskrivelse fra Videnskabsbutikken bilag A

³⁰ Se samarbejdsaftale bilag B

gjort sig nogle overvejelser om, at den manglende deltagelse bl.a. kunne skyldes manglende viden omkring skolebestyrelsen, manglende lyst til personligt at stille op og et "afskrækkende" kendskab til bestyrelsesarbejdet.³¹

1.6 Problemstilling

Med udgangspunkt i ovenstående ønsker vi i projektet at koncentrere os om skolebestyrelsens demokratiske dimension. I dette perspektiv bliver skolebestyrelsen opfattet som svar på nogle problemer vedrørende deltagelse, legitimitet og umyndiggørelse. Hos Frederikshavn Kommune ligger der altså en forestilling om, at deltagelse er godt. Derfor betragtes den lave deltagelse som et demokratiske problem. Dette synspunkt er ligeledes vores normative udgangspunkt. Det er et udtryk for en speciel demokratiopfattelse, der ligger op til en større teoretisk diskussion om deltagelse og demokrati. Desværre kan dette projekt ikke rumme denne diskussion. I stedet ligger denne demokratiopfattelse, der kan problematiseres på for forskellige måder, som en bagvedliggende antagelse.³²

Ved at fokusere på skolebestyrelsernes demokratiske dimension behandler vi ikke bestyrelserne i forhold til de politiske intentioner, der lå bag moderniseringsprogrammet. Vi vil altså ikke beskæftige os med, hvorvidt skolebestyrelsen lever op til forventningerne om et mindre udgiftspres og større effektivitet.

Vi vil endvidere afgrænse projektet ved kun at fokusere på forældrenes deltagelse og holdninger i forhold til skolebestyrelsen. Dette er en tilgangsvinkel, der fokuserer på individerne i brugergruppen. Projektet beskæftiger sig derimod ikke med, hvorledes skolebestyrelsen arbejder internt og i forhold de andre organer på skolerne. Vi vil altså ikke anlægge en synsvinkel, hvor der fokuseres på institutionerne, men det skal dog tilføjes, at vi i det senere afsnit omkring deltagelse og organisationskultur i folkeskolen berører emnet kort i forbindelse med hypotesedannelsen. Den individorienterede synsvinkel er spændende, da stort set alle hidtidige undersøgelser har beskæftiget sig med institutionsperspektivet. Selve det brede fundament for brugerdemokratiet - den "menige" forældres deltagelse - er kun blevet sparsomt behandlet i den hidtidige forskning; et forhold som vi, på trods af vores begrænsede ressourcer, vil forsøge at råde en smule bod på. Selvom vores undersøgelse specifikt behandler forholdene i Frederikshavn Kommune vil resultaterne formentlig være gældende på landsbasis. I selve analysen vil vi dog udelukkende beskæftige os med kommunes problemer omkring deltagelse, og så nøjes med at belyse undersøgelsesresultaternes generaliserbarhed kort i projektets metodedel 2.

Ud fra ovenstående afsnit viser der sig en klar modsætning mellem den faktisk tilstand (forældrenes lave deltagelse) og den ønskede tilstand (høj deltagelse). På baggrund af ovenstående op-

³¹ Se projektbeskrivelse fra videnskabsbutikken bilag A

³² Se f.eks. Kristensen, Niels Nørregaard (1995). Endvidere ligger demokrati diskussionen udenfor semesters emne "Staten og den offentlige forvaltning".

stiller vi tre overordede spørgsmål, som vil blive behandlet i forhold til Frederikshavn Kommune:

1. Hvordan er forældrenes deltagelse, er deltagelsen repræsentativ, og hvor stor legitimitet har skolebestyrelsen blandt forældrene?³³

2. Hvorfor er forældrenes deltagelse i forhold til skolebestyrelsen lav?

3. Hvorledes kan forældrenes deltagelse omkring skolebestyrelserne øges?

Projektet indeholder således både et beskrivende, forklarende og problemløsende niveau. Det første spørgsmål er beskrivende. På dette niveau ønsker vi at beskrive problemets størrelse. Dette vil blive gjort ved at beskrive deltagelsens omfang og repræsentativitet samt, hvorvidt skolebestyrelsen opfattes som legitim. Dernæst skal den beskrivende del udskille den deltagende og ikke-deltagende gruppe, hvilket er en forudsætning for det næste spørgsmål. I dette spørgsmål vil vi forsøge at belyse, hvilke årsager, der kan have indflydelse på forældrenes deltagelse. Dette leder os frem til det problemløsende spørgsmål. På dette niveau vil vi, med udgangspunkt i de to foregående spørgsmål, fremsætte nogle forslag til, hvorledes man eventuelt kan styrke forældrenes interesse. Der er således tale om en slags tretrinshætte, hvor det lavere liggende trin er en forudsætning for det næste trin.

1.7 Definition og afgrænsning af deltagelse

I det følgende vil vi definere, hvorledes vi bruger begrebet deltagelse i forhold til skolebestyrelsen.

Vi operationaliserer deltagelsesbegrebet ved hjælp af fire forskellige variable, der tilsammen danner et bredt deltagelsesbegreb.

Først og fremmest er det udtryk for deltagelse, hvis forældre har været tilstede ved opstillingsmøder ved valget i 1994. Dernæst deltager forældrene, hvis de har stemt i 1994 ved de tre skoler, hvor der var kampvalg. Den tredje variabel for deltagelse er, hvis forældrene har prøvet at påvirke forhold på skolen ved at henvende sig til skolebestyrelsen. For at gøre vores undersøgelse sammenlignelig med de landsdækkende undersøgelser har vi været nødsaget til at begrænse os til den gruppe, der indenfor det sidste år har forsøgt at påvirke forholdene på skolen via skolebestyrelsen. Endvidere har vi af praktiske årsager afgrænset gruppen til kun at indeholde de personer, der har kontaktet skolebestyrelsen i første omgang. Dette har naturligvis den ulempe, at en

³³ Med begrebet legitimitet forstår vi i hvor høj grad de enkelte forældre har tillid til skolebestyrelsen og dens arbejde. Endvidere forstår vi ved begrebet, om forældrene opfatter skolebestyrelsen som værende deres organ med beslutningskompetence.

forælder, der først har kontaktet f.eks. klasserådet eller klasselæren og derefter har kontaktet skolebestyrelsen, ikke bliver talt med i gruppen af deltagere. Afgrænsningen er lavet, fordi, det ofte vil være svært for den enkelte forælder at overskue om sagen er blevet rejst for skolebestyrelsen, hvis forskellige led har været involveret. Dette kunne f.eks. ske ved, at forældrene i klasserådet eller klasselæren bringer den enkelte forælders sag videre til skolebestyrelsen. Det er således meget vanskeligt at spore den enkelte forælders sag videre i systemet,³⁴ hvorfor vi afgrænser os til den gruppe, der i første omgang har anvendt skolebestyrelsen. Den sidste variabel for forældrenes deltagelse er, hvorvidt den enkelte forældre selv er villig til at lade sig vælge til skolebestyrelsen. Modsat de tidligere spørgsmål om forældrenes faktiske adfærd er dette spørgsmål hypotetisk. Det er så at sige "gratis" at svare bekræftende på dette spørgsmål, hvorfor man kunne frygte, at forældrene svarede uærligt i forhold til deres faktiske adfærd. Vi mener dog ikke, at dette er nogen større fejlkilde i denne sammenhæng, da forældrene formentlig ikke føler en moralsk forpligtigelse til at skulle deltage i en skolebestyrelse i fire år. Sagt med andre ord er det også "gratis" at svare nej. Indikatoren har yderligere den fordel, at vi får opfanget den engagerede del af forældrene, der uheldigvis ikke kunne deltage i opstillingsmødet eller ikke har rejst en sag for skolebestyrelsen.

Med disse fire variable får vi et bredt og dækkende mål for forældrenes deltagelse i forhold til skolebestyrelsen. Mange steder i projektet vil vi operere med et bredt deltagelsesbegreb, hvor deltagelse i forhold til én af disse variable bevirker, at man tilhører den deltagende gruppe. Man kunne også have anvendt deltagelse i såkaldte informationsmøder, som en femte variabel. Af praktiske grunde har vi ikke medtaget denne dimension, da de enkelte skolebestyrelser anvender disse informationsmøder i vidt forskellige omfang.

Vi foretager yderligere en anden opdeling af deltagelsesbegrebet, hvor vi sonder mellem *krævende deltagelse* og *mindre krævende deltagelse*. Denne sondering sker på baggrund af en væsentlig forskel i de krav, der stilles til forældrene ved henholdsvis deltagelse i opstillingsmøder/valg og deltagelse i selve skolebestyrelsesarbejdet. De to former for deltagelse belyses ved førnævnte variable, som henholdsvis beskriver forældrenes reelle deltagelse i opstillingsmøder og valg i forbindelse med skolebestyrelsesvalget i 1994, samt forældrenes villighed til selv at stille op. I forbindelse med variabelen, som belyser forældrenes påvirkning af forholdene på skolen via skolebestyrelsen, kunne man argumentere for, at den bør sortere under den krævende del af deltagelsen. Det kræver trods alt visse ressourcer at rejse en sag for skolebestyrelsen. Vi mener dog, at der er stillet større krav til de forældre, som sidder i skolebestyrelsen end der stilles til en forælder, som blot skal rejse en sag for skolebestyrelsen. Derfor vælger vi at lade variabelen henhøre under kategorien mindre krævende deltagelse.

³⁴ Hvilket klart kom til udtryk i vores pilot-undersøgelse

2. Metode 1

I denne indledende metodedel vil vi beskæftige os med projektets videnskabsteoretiske udgangspunkt, hvilket vil give et indblik i projektets metodiske styrker og begrænsninger. Herefter præsenteres projektets egentlige opbygning, og vi begrundes vores teorivalg udfra nogle metodiske overvejelser.

Definitivt handler metode om at vælge og begrunde de teknikker, som man vil benytte sig af i den pågældende undersøgelse. Herunder skal de metodemæssige valgmuligheder præsenteres, og konsekvenser af forskellige valg skal vurderes.³⁵

2.1 Videnskabsteoretisk udgangspunkt

Til opstilling af problemformuleringen har vi anvendt en problemorienteret metode, således som den er beskrevet i "ABC i problemformulering, problemløsning og projektskrivning".³⁶ Vi har taget udgangspunkt i vores normative syn på deltagelse i forhold til skolebestyrelserne - at forældre i højere grad burde deltage i bestyrelsesarbejdet. Dette bevirker, at projektet helt overordnet kan karakteriseres som en kritisk-diagnosticerende undersøgelse. Udfra en kritisk holdning til forældrenes deltagelse i forhold til skolebestyrelsen beskriver vi, som nævnt i problemformuleringen, således hvordan deltagelsen ser ud, hvorfor den ikke er større, og hvorledes man eventuelt kan ændre situationen, dvs., at vi har en beskrivende, en forklarende og problemløsende del.

En sådan kritisk stillingtagen til genstanden, som man undersøger, opfattes ofte meget kontroversielt, da det strider mod værdineutralitetskriteriet. Specielt den positivistiske tradition understreger, at forskerne skal forholde sig neutralt i forhold til den undersøgte genstand, hvis man skal have objektiv og gyldig videnskabelig viden. Vores stillingtagen til forældrenes deltagelse kan således opfattes som en upassende blanding af ideologi, vurderinger og videnskab. Heroverfor mener den såkaldte kritiske teori, at det i virkeligheden er adskillelsen mellem ideologi og videnskab, der er udtryk for en ideologi, som er illusorisk og tilslørende.³⁷ Uden at gå dybere ind i problemstillingen vil vi pointere, at der må ligge en motivation bag enhver samfundsvidenskabelig forskning. Motivationen kan vel næsten kun dannes ved, at man på en eller anden måde forholder sig til det man undersøger. Det er dog en vigtig pointe, at undersøgelsen stadig kan underkastes videnskabelige krav om intersubjektivitet, indre sammenhængskraft, korrespondance med den målbare virkelighed osv.

³⁵ Andersen, Ib (1990), s. 13

³⁶ Adolpsen J. (1995), s. 27

³⁷ Andersen, H. (1994) s. 183.

Ved at tage udgangspunkt i vores umiddelbare forståelse af deltagelse har vi endvidere placeret os i en videnskabsteoretisk position, der indebærer, at en forståelse af genstanden (problemet) kommer før den videnskabelige undersøgelse. En række samfundsvidenskabelige traditioner vil stille sig meget kritisk til en sådan førvidenskabelig viden.³⁸ Hvis man bygger sin forskning på en sådan førvidenskabelig hverdagsbevidsthed, er man troende og dogmatisk; ikke kritisk analyserende. En forsker kan, ifølge argumentationen, ikke vide noget videnskabeligt om genstanden før han/hun har anvendt en videnskabelig metode, dvs. metoden kommer før genstanden/problemet. At man ikke kan bygge et videnskabeligt projekt på en ureflekteret hverdagsbevidsthed lyder umiddelbart som en fornuftig indvending. Spørgsmålet er blot, om den såkaldte enhedsmetodetradition har noget bedre at byde på. En af de væsentligste kritikpunkter er, at den falder for sine egne forudsætninger. Metoden kommer før genstanden, men hvordan har man fundet metoden? Man kan sige, at enhedsmetodens metode er fundet via en førvidenskabelig viden. Et andet konkret argument mod enhedsmetodens videnskabssyn er, at forskning simpelthen er umulig uden den førvidenskabelige viden, som f.eks. ligger i sproget og skriften. Endvidere kan det tilføjes, at det formentlig vil være menneskeligt umuligt at "nulstille" bevidstheden (fortrænge den førvidenskabelige viden).

Konklusionen bliver, at den førvidenskabelige viden er problematisk, men vi kan ikke undvære eller fortrænge den, og har ikke noget bedre at sætte i stedet for. Modsat enhedsmetodens repræsentanter går vi ikke med en illusion om, at vi starter på videnskabelig grund, hvilket kan gøre vores forskning mere troværdig, da vi er mere bevidste om vores egne forudsætninger.

Man kan endvidere beskrive nogle problemer ved projektets problemstilling ved at betragte det klassiske skel mellem grundforskning og anvendt forskning. Grundforskning er "ren" forskningen, der udelukkende har til formål at beskrive og forklare virkeligheden som den er. Anvendt forskning har derimod til formål at angive løsninger på praktiske problemer.³⁹ Dette projekt er anvendt forskning, der er finansieret af Frederikshavn Kommune, hvilket kan rejse nogle objektivitetsproblemer. Det kan f.eks. fremhæves, at valget af individperspektivet er meget belejligt for Frederikshavn Kommune. Havde vi foretaget en undersøgelse udfra institutionsperspektivet kunne kommunens egen rolle måske have vist sig at være meget problematisk. Vi mener dog ikke, at Frederikshavn Kommune i særlig høj grad har forsøgt at styre projektet i en bestemt retning. Afgrænsningerne, som vi lavede i det foregående afsnit, er truffet udfra vores egne opfattelser og interesser.

En anden mere grundlæggende kritik af den anvendte forskning er fremført af Habermas. Pointen er, at anvendt forskning udtrykker en interesse i - eller målsætning om - rationel kontrol eller manipulation med omverdenen. Også kaldet "social engineering", hvilket, i følge Habermas, er et udtryk for, den i problemformuleringen beskrevne, "kolonisering" af livsverdenen.⁴⁰ Dette projekt er klart udtryk for en sådan "social engineering"-tankegang, da løsningsforslagene netop

³⁸ Nørreklit, Lennart (1995), s. 13 - 15

³⁹ Andersen, Heine (1994), s. 278

⁴⁰ Andersen, Heine (1994), s. 281

handler om, hvordan kommunen (systemet) kan mobilisere forældrene (livsverdenen). Dette kan være problematisk, da brugerbestyrelserne netop havde til formål at udtrykke “rene” værdier og meninger i livsverdenen. Udfra Habermas’ ræsonnement vil vi, under udarbejdelsen af løsningsforslagene, holde os in mente, at kommunens forsøg på at løse deltagelsesproblemet kan generere nogle nye problemer.

Efter problemstillingen laver vi en referenceramme, hvor vi etablerer et teoretisk fundament og præsenterer den hidtidige forskning på området. I dette forstudie af den hidtidige forskning arbejder vi dokumentarisk, dvs., at vi drager nytte af tidligere undersøgelsesresultater.⁴¹

Det dokumentariske arbejde har forskellige formål i vores projekt. Først og fremmest danner det grundlag for problemstillingens undersøgelsesområde. Valget af individperspektivet, jævnfør problemformuleringen, er forårsaget af, at den hidtidige forskning hovedsageligt har beskæftiget sig med institutionsperspektivet. Dette har bevirket, at der var en række uafklarede aspekter omkring de “menige” forældres lave deltagelse. For det andet bruger vi det dokumentariske arbejde til at opstille relevante hypoteser. Endelig bruges den hidtidige forskning til at danne et sammeligningsgrundlag i forhold til resultaterne for vores egen undersøgelse. Det dokumentariske arbejde er fortrinsvis deduktivt; specielt i teoridelen af referencerammen opstiller vi nogle specifikke hypoteser udfra nogle overordnede samfundsteorier.

Det dokumentariske arbejde har en række begrænsninger, f.eks. kan holdninger ændre sig over tid, resultater kan præsenteres udenfor den egentlige kontekst osv.⁴² Vi får formentlig ikke de store metodiske problemer på dette område, da resultaterne fortrinsvis benyttes til et forstudie af hidtidige problemstillinger. De metodiske problemer opstår først når hidtidigt datamateriale anvendes som grundlag for nye undersøgelser.

Efter det dokumentariske forarbejde afprøver vi de på forhånd formulerede hypoteser mod et empirisk materiale. Denne model hører under den positivistiske forskning, som tager udgangspunkt i kvantitative data, og hvor forskeren befinder sig på “sidelinjen”. Designet til en undersøgelse som denne betegnes som en survey-undersøgelse eller en breddeundersøgelse. Denne undersøgelse består i måling af en række variable på en repræsentativ stikprøve af en population, hvor forskeren forsøger at holde sig så neutralt som muligt til studieobjektet. Vi forsøger at fastholde variable, der “naturligt” er forskellige; f.eks. køn, alder, uddannelse, geografi osv. På de enkelte variable kan man herefter foretages en beskrivende analyse. Den forklarende analyse foretages herefter ved at sammenligne disse variable med andre variable. På den måde kan analysen vise, at der f.eks. er sammenhæng mellem uddannelsesbaggrund og deltagelse omkring skolebestyrelsen. Survey-undersøgelsen er altså positivistisk i den forstand, at respondenternes fortolkninger og årsagsforklaringer ikke inddrages i analysen, svartypen siger højst noget om udbredelsen af f.eks. en holdning. Vi mener, at det dokumentariske arbejde etablerer et grundlag for at betragte nogle sammenhænge og disse sammenhænges såkaldte “kausalitetsretning”.

⁴¹ Andersen, Heine (1994), s. 63; Giddens, Anthony (1991), s. 243

Den positivistiske videnskabstradition har sine rødder i naturvidenskaben. Fysikken er en slags idealvidenskab; dvs. den videnskab, der frembringer de mest sandfærdige resultater. Sandhedskriteriet i den positivistiske forskning kaldes korrespondenskriteriet. En teori eller hypotese er sand (kan verificeres), hvis den korresponderer/stemmer overens med den observerbare virkelighed.

Denne forskningstradition har været genstand for en lang videnskabsteoretisk diskussion - specielt i forhold til samfundsvidenskaben. Kritikken er rejst dels fra antropologer og dels fra fænomenologisk orienterede forskere, der har lagt vægt på fortolkning og helhedsforståelse med forskeren som deltager. Det drejer sig blandt andet om at kunne erkende interesse modsætninger frem for at fremstille verden som værende fuldstændig objektiv.⁴³

I forhold til positivismens ide om en objektiv foreliggende virkelighed, som forskeren kan forholde sig objektivt til, har vi allerede kritiseret denne betragtning i problemformuleringsafsnittet. Denne diskussion kan uddybes med den betragtning, at de empiriske data bliver "inficeret" af teorier eller forskellige hverdagsforstillinger. Vi kommer til at anskue og vælge vores empiri gennem teoretiske briller, hvilket bevirker, at der ikke findes nogle umiddelbare sande observerbare objekter, som teorierne kan sammenlignes med. Virkeligheden bliver derimod bestemt af teorierne. Dette er klart en indvending imod positivismens naturvidenskabelige ideal. På den anden side er dette et grundlæggende problem for alle samfundsvidenskabelige metoder, da forskeren altid er en del af sit eget genstandsfelt. I "Habermaske" termer kan man sige, at forskeren er del af det kommunikative fællesskab. Denne problematik er blevet rendyrket i videnskabssociologien, der mener at kunne vise, at de videnskabelige resultater er et resultat af normer og værdier i det omkringliggende samfund.⁴⁴ Vi er bevidste om dette objektivitetsproblem, men, som vi allerede har argumenteret for, så er problemet uundgåeligt, og de samme problemer ville opstå, hvis vi anvendte en kvalitativ metode. Det bedste man kan gøre, er at fremlægge sine værdipræmisser eksplicit. Udover vores normative syn på deltagelse må man også tage i betragtning, at vi er inspireret af forskellige forskningstraditioner fra Aalborg Universitet.

En anden mere spændende kritik af survey-undersøgelser pointerer, at metoden bygger på en antagelse om, at der, ligesom i naturen, findes en række lovmæssigheder i samfundet. Denne antagelse bliver specielt aktuel når vi også vil bruge undersøgelsen til at forklare nogle sammenhænge. Dette kan problematiseres, når man tager i betragtning, at samfundet ikke består af fysiske genstand som i naturvidenskaben. Samfundsvidenskaben handler om menneskelige fænomener, hvis eksistens og virkemåde forudsætter bevidsthed og fortolkninger. Derfor mener fortolkningsvidenskaberne, at samfundsvidenskabens formål er i kvalitative undersøgelser at forstå og fortolke den subjektive mening, som aktørerne tillægger deres handlinger.⁴⁵ I vores projekt

⁴² For yderligere beskrivelse af kildekritiske problemer se f.eks. Andersen, Heine (1994), s. 65

⁴³ Jørgensen, Gertrud (1990), s. 30-41

⁴⁴ Andersen, Heine (1994), s. 265

⁴⁵ Andersen, Heine (1994), s. 275

ligger der stadig en forudsætning om, at der findes stabile/statiske sammenhænge mellem variable, som kan være handlingsbegrænsende, når man f.eks. skal se på løsningsforslagene.⁴⁶

Kritikken af survey-undersøgelsen kan føre til, at man helt forkaster metoden i samfundsvidenskaben. Det andet alternativ er, at man er opmærksom på metodens begrænsninger, når man vurderer sine resultater. Vi tilhører den sidste gruppe, da vi ser en række fordele ved metoden. Først og fremmest kan nævnes, at den kvantitative undersøgelsesmetode giver et mere repræsentativt resultat end en kvalitativ undersøgelse. Tidsmæssigt ville det være umuligt for os at foretage en kvalitativ undersøgelse (f.eks. interviews), hvor en lige så stor repræsentativitet kunne opnås. Vi overvejede dog at lave en kombination af både kvalitative og kvantitative undersøgelser, men pga. tidsmangel undlod vi dette. Vi overvejede f.eks. indledningsvis at lave et kvalitativt gruppeinterview med forældre fra Frederikshavn Kommune med henblik på at få et første indtryk af problemets omfang og årsager. Vi undlod imidlertid at foretage dette interview, fordi gruppen, der tidligere arbejdede med denne problemstilling, ikke havde succes med et tilsvarende initiativ. Kun 3 ud af 140 inviterede forældre ønskede at deltage. Derfor har vi i stedet valgt at tage udgangspunkt i teorierne og den hidtidige forskning.

En anden fordel ved den kvantitative metode er, at den vil være mere generaliserbar. Hermed mener vi, at det vil være nemmere dels at sammenligne de enkelte respondenter indbyrdes, og dels at sammenligne med tidligere undersøgelser. Dét ville have været problematisk, hvis vi havde foretaget en kvalitativ undersøgelse. Med hensyn til det sidste punkt, kunne dette bl.a. dreje sig om, at vi på denne måde har mulighed for at stille visse spørgsmål på samme måde som de har gjort i andre undersøgelser. Dette vil gøre det muligt at sammenligne landsresultater med resultaterne fra Frederikshavn kommune.

Et tredje argument for at foretage en kvantitativ undersøgelse er, at pålideligheden, i forhold til en kvalitativ undersøgelse, vil være høj. En gentagelse af undersøgelsen ville højst sandsynligt give lignende resultater. For at gøre det muligt at opnå en høj grad af gyldighed i projektet, er det meget vigtigt, at vi er bevidste om, hvad det er vi vil undersøge, og hvordan vi skal gøre det. I forhold til vores undersøgelsesmetode vil dette specielt gøre sig gældende ved operationaliseringen af vores hypoteser til de enkelte spørgsmål. (Se endvidere metodeafsnit 2 for yderligere overvejelser omkring gyldigheden)

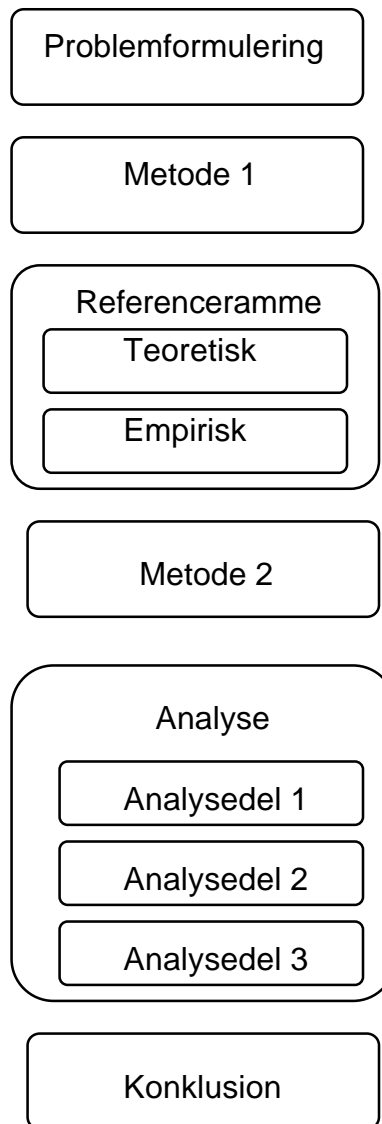
Denne gennemgang af projektets videnskabsteoretisk baggrund viser, at vi befinder os i den positivistiske tradition. I analysen arbejder vi med et korrespondenskriterie for sandhed. Vi har dog på mange måder modificeret denne fokusering på det umiddelbare iagttagende. Det ret omfattende dokumentariske og teoretiske arbejde i projekts referenceramme viser, at vi også er interesseret i en bredere forståelse af de bagvedliggende faktorer i forhold til skolebestyrelsen. Endvidere er vi meget bevidste om metodens begrænsninger samt det problematiske ved at anlægge et naturvidenskabeligt syn på samfundet.

⁴⁶ Andersen, Heine (1994), s. 61

2.2 Projektopbygning

Vi har i dette projekt valgt en lidt utraditionel opbygning. Det utraditionelle består fortrinsvist i, at vores metodeafsnit er delt i to, samt at vi i stedet for et egentligt teori-afsnit har valgt at konstruere en referenceramme. Denne referenceramme er endvidere splittet op i en teoretisk og i en empirisk del. I nedenstående figur har vi forsøgt at illustrere projektopbygningen grafisk.

Figur 1. *Oversigt over projektopbygning.*

Den teoretiske del beskriver materiale fra følgende teoretikere; Carole Pateman, Anthony Giddens og Johannes Andersen, der hver især kan benyttes til at belyser deltagelse og politisk kultur. Endvidere har vi benyttet Albert O. Hirschman og Public-choice-teorien til beskrivelse af deltagelse og forældrenes valgmuligheder. På baggrund af Hans Wadskjærs studie af folkeskolen, har vi ligeledes et afsnit om deltagelse og organisationskultur i folkeskolen.

Den empiriske del består af følgende undersøgelser; Eva Sørensens Ph.D. afhandling, Cranil-rapportet, samt "Rapport om skolebestyrelser i folkeskolen fra Undervisningsministeriet", der alle beskæftiger sig med institutionsperspektivet i folkeskolen. Endvidere har vi benyttet følgende undersøgelser; Medborgerundersøgelsen 1990, Borgerundersøgelse fra Finansministeriet samt en undersøgelse af folkeskolen lavet af Undervisningsministeriet i 1995, som alle beskæftiger sig med individperspektivet. Endvidere benytter vi Borgerundersøgelse fra Kommunedata 1995, hvorfra vi vil drage de væsentligste sammenligninger med landsresultatet.

I den teoretiske del af referencerammen præsenterer vi de teorier, som vi mener har forklaringskraft i forhold til vores problemstilling. Da projektet hovedsageligt er et empirisk projekt betyder dette samtidigt, at vi ikke forsøger at gengive alle teorier i detaljeret form, men derimod kun de dele af teorierne, der er relevante for vores undersøgelse. Således beskæftiger vi os med teorier, som kan være indbyrdes modstridende. Dette er eksempelvis tilfældet når vi anvender Public-choice-teorien og Johannes Andersens teori om politiske kulturer. Her forklarer Public-choiceteorien bl.a. den lave deltagelse som et resultat af rationelle valg, mens teorien om politiske kulturer forklarer den som et samtidigt resultat af alder og uddannelsesniveau. Teorierne er altså ikke logisk konsistente med hinanden, da de forklarer den samme situation på to forskellige måder. Vi er bevidste omkring disse problemer, men mener ikke, at det har nogen væsentlig betydning i forbindelse med vores projekt, da vi, som tidligere nævnt, ikke har valgt at benytte kohærens- men i stedet korrespondentprincippet som sandhedsbegreb.

Begrundelsen for, at vi benytter os af teoripluralisme, og således har et bredt teorivalg, skal ses på baggrund af et ønske om at opstille en række hypoteser, der alle kan tænkes at forklare den lave deltagelse i Frederikshavn Kommune, jf. den tidligere definition af deltagelsesbegrebet. Teorierne er inddelt i tre hovedgrupper; deltagelse og politiske kulturer, deltagelse og forældrenes valgmuligheder samt deltagelse og organisationskulturer. Under disse tre hovedgrupper beskrives de enkelte teorier, og deres relevans i forhold til vores problemstilling.

Teorierne er, som tidligere nævnt, meget forskellige. Samtidig befinder de sig på forskellige niveauer. Det er således ikke alle teorier, der kan forklare de større samfundsmæssige sammenhænge som eksempelvis Giddens forsøger i sin teori. Hans Wadskjærs teori om organisationskulturer er i denne forbindelse et eksempel på en teori med et meget begrænset forklaringsområde.

I den empiriske del af referencerammen inddrager vi den hidtidige forskning på området, som ligeledes anvendes til at opstille hypoteser og danne sammenligningsgrundlag ud fra. M.h.t. den hidtidige forskning beskriver vi undersøgelser med både individ- og institutionsperspektiv. Dette giver det mest komplette overblik over alle tidligere undersøgelser samt yderligere inspiration til hypoteser.

Herefter præsenteres projektets anden methodedel. Her gennemgås selve undersøgelsens forløb med udformning af spørgeskemaet, styrker og svagheder ved den valgte metode samt de tekniske besværligheder vi er løbet ind i undervejs.

Analysen består, som før nævnt, af tre dele; en beskrivende, en forklarende og en problemløsende del. I første del beskrives selve deltagelsen i Frederikshavn Kommune, herunder dennes repræsentativitet i forhold til forældrepopulationen samt, hvor legitim skolebestyrelsen opleves. I anden del forsøger vi at forklare den lave deltagelse ved hjælp af de tidligere opstillede hypoteser. Her behandles de enkelte hypoteser separat, hvor vi laver hhv. uni- bi- og multivariate analyser ud fra spørgsmålene i spørgeskemaet. For at kunne bevare overblikket afsluttes hver hypo-

teseanalyse med en delkonklusion. Endelig koncentrerer vi os i tredje del om eventuelle løsningsmuligheder og fremtidige målgrupper med hensyn til den lave deltagelse i og omkring skolebestyrelsesvalgene i kommunen. Hver del af analysen bygger således på det foregående afsnits konklusioner, hvilket slutteligt fører os frem til projektets hovedkonklusion.

3. Referenceramme

I dette afsnit vil vi danne et grundlag for den efterfølgende kvantitative undersøgelse. Vi deler referencerammen op i to afsnit. I det første afsnit redegør vi for nogle generelle teorier, der hver især giver en række forklaringer på spørgsmålene i problemformuleringen. I det næste afsnit beskæftiger vi os med den hidtidige forskning på området.

3.1 Teoretiske perspektiver

Teoriene vil blive præsenteret i tre underafsnit. Det første afsnit omhandler deltagelse og politisk kultur, hvor vi præsenterer teorier af Carole Pateman, Anthony Giddens og Johannes Andersen. Derefter kommer et afsnit, der omhandler deltagelse og forældrenes valgmuligheder. Afsnittet er baseret på teoretikeren Albert Hirschman og den såkaldte Public-choice teori. Til sidst præsenteres et mindre afsnit om forældrenes deltagelse og organisationskultur i folkeskolen.

3.1.1 Politisk kultur og deltagelse

I dette afsnit vil vi forsøge at forklare deltagelsen i skolebestyrelsen ud fra nogle generelle teorier omkring politisk kultur. Litteraturen på dette område er meget stor, da deltagelse har været et centralt emne for den århundrede gamle diskussion om demokratiet. Vi har valgt at bruge tre teoretikere; henholdsvis Carole Pateman, Anthony Giddens og Johannes Andersen. Carole Patemans teori om deltagelse stammer fra 1970'erne og repræsenterer den traditionelle forståelse af deltagelse i forhold til sociale klasser og personlige ressourcer. Derefter anvender vi sociologen Anthony Giddens, der ud fra den større analyse af det moderne samfund beskriver, hvorledes der indenfor de senere år er sket et skifte i den politiske kultur. Endelig anvender vi et teorikompleks af Johannes Andersen, der beskæftiger sig med sammenhængen mellem forskellige hverdagskulturer og den politiske deltagelse. På mange måder kan Johannes Andersens teori opfattes som en videreførelse og udbygning af de to tidligere teoretikere. Efter kort at have præsenteret de tre forfattere sættes teorierne i relation til deltagelsen i forhold til skolebestyrelser.

3.1.1.1 Deltagelse og demokratiske kompetencer

Carole Pateman er en af de klassiske fortalere for et deltagerdemokrati, hvor borgerne inddrages direkte i de politiske beslutninger. Derfor er forudsætningerne for - og virkningerne af - deltagelse meget centrale områder i Patemans teori. Generelt mener hun, at manglende deltagelse fører til fremmedgørelse af borgerne med dertil hørende legitimationsproblemer for det politiske sy-

stem. Omvendt vil deltagelse i forhold til politiske beslutninger medføre en række fordele, som sammenfattes i to overordnede elementer.

Det første handler om deltagelsens uddannende virkning på borgerne. Ved at deltage får borgerne indsigt i demokratiske procedurer, praktiske færdigheder etc., hvilket udvikler den enkelte borgers kompetence og "politiske" selvtillid. Derfor er Pateman også meget optaget af demokrati på arbejdspladsen, da deltagelse i det "lille demokrati" via de øgede kompetencer kan smitte af på deltagelsen i det "store demokrati".

Det andet element handler om deltagelsens såkaldte integrative effekt i forhold til demokratiet. Det er således en påstand, at deltagelse medfører en voksende fællesskabsfølelse og ansvarlighed hos den enkelte borger. Man bliver bedre til at sætte sig udover de snævre personlige interesser. Ifølge Pateman sker der en nedbrydning af barriererne mellem den private- og den offentlige sfære, hvilket forhindrer umyndiggørelse af borgeren, og sikrer en effektiv styring af staten.⁴⁷ Endelig bevirker deltagelsen en større accept af kollektive beslutninger; dvs. en øget legitimering af det politiske system.⁴⁸

Carole Patemans teori lægger stor vægt på, at kompetence er en meget vigtig forudsætning for deltagelse. Denne kompetence består både af indsigt i demokratiske procedurer og en "politisk" selvtillid. Det ligger også indbygget i Patemans teori, at disse kompetencer ikke er lige fordelt mellem sociale klasser. Her bliver skole- og erhvervsuddannelse af afgørende betydning. Endvidere har Pateman også en mere psykologisk teori, hvor hun opererer med en høj- og lav socialklasse. I den lave klasse vil opdragelsen være mere autoritær, mens opdragelsen i den høje klasse er mere demokratisk. Dette bevirker, at den høje klasse, også pga. opdragelsen, skulle være bedre til at gøre sig gældende i et demokrati.⁴⁹

3.1.1.2 Deltagelse og skiftet fra emancipatorisk politik til livspolitik

Anthony Giddens har i en række bøger beskæftiget sig med den overordnede samfundsudvikling, der er foregået inden for de senere år - udviklingen fra det moderne til det såkaldte præmoderne samfund. Man kan kalde det en samtidsdiagnose, der både analyser moderne institutioner og mennesker. Kort fortalt mener Giddens, at det præmoderne samfund er kendetegnet ved en hidtil udset dynamik, der konstant bevirker en forandringsproces i samfundet. Denne dynamik er forårsaget af tre grundlæggende mekanismer, der i overskriftsform kan betegnes som; adskillelsen mellem tid og rum,⁵⁰ sociale systemers udlejring⁵¹ og en øget refleksivitet. En gennemgang af alle tre mekanismer vil blive for omfangsrigt, men vi vil kort berøre refleksiviteten, da denne

⁴⁷ Dette perspektiv hos Pateman har visse paralleller til Habermas' beskrivelse af systemet og livsverden.

⁴⁸ Pateman, Carole (1970), s. 22-45

⁴⁹ Pateman, Carole (1970), s. 48

⁵⁰ For nærmere redegørelse af begrebet se Andersen, Heine (1996), s. 405

⁵¹ For nærmere redegørelse af begrebet se Andersen, Heine (1996), s. 406

mekanisme har den tætteste tilknytning til forandringen i den politiske kultur. Refleksivitet defineres som den regelmæssige brug af viden som institutioner og individer til stadighed indsamler og anvender til organisation og forandring af samfundet.⁵² At tænke over tingene er naturligvis et alment træk ved menneskelig handlen, men i det præmoderne samfund bliver denne proces forstærket og videreudviklet, bl.a. forårsaget af et højere uddannelsesniveau. Der er ikke længere noget, der på forhånd er givet af traditioner, religiøse dogmer osv. I stedet må både individer og institutioner konstant reflektere over forholdene og de utallige valgmuligheder. Dette projekt er f.eks. en del af en refleksiv proces i Frederikshavn Kommune, hvor man ønsker at indsamle viden for at forandre forholdene. Selve vores identitet er heller ikke længere givet på overhånd. Derfor er vi nødsaget til at reflektere over vores egen identitet. Vi bliver vores eget projekt.⁵³

Denne overordnede samfundsudvikling bevirker, ifølge Giddens, en fundamental individualisering. Denne øgede individualisering medfører et grundlæggende skifte i det politiske perspektiv. Firkantet sagt er der sket en forskydning fra et såkaldt emancipatorisk perspektiv til et livspolitisk perspektiv. Det emancipatoriske perspektiv er kort fortalt, at man forsøger at ændre og indrette samfundet således, at der frigøres nye kræfter, der forbedrer den generelle samfundsudvikling. Samfundet bevæger sig op på et højere "niveau"; det bliver mere moderne. Det er en strategi, der specielt findes i de store ideologier. Hvad enten man vil indrette produktion, marked eller stat, handler det om at bringe samfundet op på et højere "niveau". Den emancipatoriske strategi lægger i høj grad op til, at man handler i fællesskab, f.eks. via politiske partier, fagbevægelsen osv.⁵⁴

Overfor denne strategi står det livspolitiske perspektiv, som, ifølge Giddens, får stadig større udbredelse. Her er det kendetegnet, at de centrale problemer lokaliseres i individet og ikke i samfundet. Den naturlige konsekvens heraf er, at det ikke er samfundet, men derimod individet, der skal udvikles og frigøres. Den overordnede politiske strategi består ikke i store politiske pejlemærker, men i selvrealisering for det enkelte individ. På det konkrete plan betyder dette, at den enkelte borger først og fremmest er optaget af at forandre sin egen livssituation. Man vil realisere sit eget projekt; sit eget og eventuelt sine børns liv. I modsætning til den emancipatoriske strategi handler man individuelt og ikke i et kollektiv.

3.1.1.3 Hverdagskulturer, politisk kultur og deltagelse

Johannes Andersen overtager Giddens' opfattelse af et skifte fra det emancipatoriske- til det livspolitiske perspektiv, men han forsøger at nuancere udvikling i forhold til den danske befolkning. Han udskiller den aktive elite og en række tilskuerroller ved at inddrage såkaldte hverdagskulturer. Inddragelse af hverdagskulturer skyldes, at det i stigende grad bliver svært kun at forklare den politiske kultur ud fra de traditionelle sociale faktorer, der f.eks. indgår i social-

⁵² Andersen, Heine, (1996), s. 407

⁵³ Giddens, Anthony (1991), s. 243 - 268

⁵⁴ Andersen, Johannes (1995B), s. 17 - 19, Giddens, Anthony (1991), s. 243-268

forskningsinstituttets inddeling af befolkning i fem socialgrupper. Forklaringen på den politiske kultur får altså en ny dimension ved at inddrage hverdagskulturer. En sådan fokusering på den ekstra dimension er bl.a. blevet udviklet af Højrup, der udskiller forskellige livsformer.⁵⁵

Johannes Andersen tager dog udgangspunkt i en G. Schulze's beskrivelse af forskellige kulturer i Tyskland i midten af 1980'erne. Schulze's undersøgelser viser, at hverdagskulturerne specielt er afhængige af alder og uddannelse.⁵⁶ Ved at kombinere forskellige hverdagskulturer med alder og uddannelse når Johannes Andersen frem til følgende fem typologier, der er præsenteret i nedenstående figur. Disse er henholdsvis; **selvrealiseringskultur**, **underholdningskultur**, **niveaukul- tur**, **integrationskultur** og **harmonikultur**. Til hver af disse hverdagskulturer er der endvidere knyttet en politisk kultur, der beskrives ved forskellige deltagelsesroller.

⁵⁵ Se f.eks. Højrup, Thomas (1989), "Det glemte folk", Statens byggeforskningsinstitut.

⁵⁶ Andersen, Johannes (1994), s. 211-241

Hverdagskulturer og politisk kultur		
	Alder	
Uddannelse	20-44 år	45-70
Studentereksamen og lang videregående uddannelse.	Gruppe 1 Selvrealiseringskultur Meget interesseret i politik. Forholder sig reflekterende til alle aspekter af det politiske liv.	Gruppe 3 Niveauekultur Meget interesseret i politik. Forbeholden overfor velfærdsstaten. Aktiv deltager i f.eks. politiske partier. Kritisk støtte til den politiske elite Ikke interesseret i nye deltagerformer
Studentereksamen og kort eller mellemlang videregående uddannelse.	Positivt indstillet overfor velfærdsstaten. Høj deltagelse i politik. Kritisk overfor traditionelle politikformer og interesseret i nye deltagerformer. Deltagelseorienteret	Den engagerede tilskuer
Studentereksamen og faglig uddannelse.		Gruppe 4 Integrationskultur
Folkeskole (realeks.) og kort eller mellemlang videregående uddannelse.	Gruppe 2 Underholdningskultur Ikke interesseret i politik. Forholder sig primært som bruger til det politiske liv. Politisk fremmedgjort. Positiv overfor	Noget interesseret i politik. Forbeholden overfor velfærdsstaten. Aktiv deltager i f.eks. politiske partier. Positiv støtte til den politiske elite. Ikke for direkte deltagelse
Folkeskole (realeks.) og faglig uddannelse.	Velfærdsstaten. Lav deltagelse. Kan engageres i enkeltsager; også i sociale bevægelser	Den traditionelle tilskuer
Folkeskole (realeks.) og ingen uddannelse.		Gruppe 5 Harmonikultur Ikke interesseret i politik. Politisk fremmedgjort. Forbeholden Overfor velfærdsstaten. Passiv støtte til den politiske elite.
	Den spontane tilskuer	Den passive tilskuer

Kilde: Andersen, Johannes, 1994 s. 231 "Politik og hverdagsliv" i "Rids af et demokratisk medborgerskab".

Inddelingen af hverdagskulturerne sker blandt andet via en forskel mellem generationer. Denne skelnen mellem generationer hænger sammen med Giddens' skelnen mellem det emancipatoriske og livspolitiske perspektiv. J. Andersen hævder i denne sammenhæng, at det generationskifte Schulz i 1985 mener har fundet sted i Tyskland mellem henholdsvis de 20-44-årige og de

45-70-årige, først synes at passe på de danske forhold i starten af 1990erne. Det er således en antagelse, at det kun er aldersgruppen fra 20-52 år, der har skiftet til et livspolitisk perspektiv. Det betyder, at denne gruppe har et jeg-forankret forhold til omverdenen. Man tager udgangspunkt i jeg'et og omverdenen opfattes som noget, der skal indordne sig under jeg'ets behov for selvudfoldelse og stimulans. Denne unge gruppe kan yderligere deles op efter uddannelsesniveauet. Dette stemmer ganske godt overens med Giddens, der netop mener, at uddannelsesniveauet har stor betydningen for graden af refleksivitet. Ligeledes er der en sammenhæng med Carole Pateman, der beskrev, hvorledes uddannelsesniveauet har afgørende indflydelse på den personlige kompetence, der er forudsætningen for aktiv deltagelse.

De veluddannede unge befinder sig i en såkaldt **selvrealiseringskultur**, hvor selvudfoldelse og selvrealisering har absolut førsteprioritet. I selvrealiseringskulturen er individerne meget interesserede i politik, men de er kritiske overfor de traditionelle politikformer, der netop bygger på kollektiv handlen og partidisciplin. Til gengæld er man meget interesseret i nye deltagelsesformer, hvor man personligt kan engagere og udfolde sig. Denne politiske adfærd kaldes den **engagerede individualist**.

Gruppen af lavere uddannede unge befinder sig i en **underholdningskultur**, hvor det vigtigste er at blive stimuleret ved at få sine umiddelbare lyster og behov opfyldt. En typisk oplevelsesdimension er for dem f.eks. de rene underholdningsprogrammer i fjernsynet, der har det grundlæggende formål at bekæmpe kedsomheden. Denne gruppe er ikke interesseret i politik, men kan lejlighedsvis engageres i enkeltsager og socialebevægelser. De forholder sig som forbrugere i forhold til velfærdsstaten. Dette bevirker, at man ikke engagerer sig i forhold til "det store" demokrati (input-siden), men derimod er optaget af de leverede serviceydelsers mængde og kvalitet (out-put-siden). Denne kulturs politiske rolle kaldes den **spontane tilskuer**.

Endelig når vi frem til den ældre generation (52 -), der i forskellige former har bevaret et emancipatorisk perspektiv. Man har grundlæggende et omverdensforankret forhold til sig selv, dvs. man opfatter sig selv i forhold til nogle ydre rammer.

Den veluddannede del af den ældre generation befinder sig i en såkaldt **niveauekultur**, hvor man stræber efter rang og status, og opfatter sig selv i forhold til dette hierarki (omverdenen). Gruppen er meget interesseret i politik og deltager i forhold til de politiske partier. Dette foregår hovedsageligt som en kritisk støtte til den politiske elite. Til gengæld er man ikke særligt interesseret i de nye deltagelsesformer, hvor skal engagere sig personligt. Denne politiske adfærd kaldes den **engagerede tilskuer**.

Den mellemuddannede ældre generation befinder sig i en såkaldt **integrationskultur**, hvor man stræber efter konformitet og forsøger at leve op til de sociale forventninger i omverdenen. Man er interesseret i politik, men engagementet er mindre end i niveauekulturen. Man accepterer den politiske elite og indordner sig under de beslutninger, som træffes, og man er ikke interesseret i direkte deltagelse. Den politiske adfærd benævnes den **traditionelle tilskuer**.

Til sidst ses på de lavtuddannede. De befinder sig i en **harmonikultur**, hvor man stræber efter tryghed i forhold til truslerne fra omverdenen. Gruppen er generelt ikke interesseret i politik og man har en lang tradition for at indordne sig under den politiske elite. Man ønsker ikke selv direkte indflydelse på politik og forholder sig passivt. Den politisk adfærd kaldes den **passive tilskuer**.

Det skal understreges, at ovenstående opdeling i forskellige hverdagskulturer naturligvis ikke stringent følger alder og uddannelse. Man kan udmærket orientere sig imod andre hverdagskulturer, men tyngdepunktet i de forskellige grupper følger uddannelses- og alderskategoriseringen.⁵⁷

Relevans i forhold til problemstillingen.

Vi vil nu forsøge at beskrive deltagelsen omkring skolebestyrelserne udfra ovenstående generelle beskrivelse af forskellige mekanismer i den politiske kultur.

Carole Patemans teori hævder, at kompetence; indsigt i demokratiske procedurer og "politisk selvtillid", er en vigtig forudsætning for deltagelse. I forhold til deltagelsen i skolebestyrelsen kan vi derfor forvente, at manglende kompetence og viden er en vigtig barriere for større deltagelse. Udfra Patemans beskrivelse af disse kompetencers fordeling på sociale klasser kan man endvidere forvente, at der er en stærk sammenhæng mellem uddannelsesniveau og deltagelse omkring skolebestyrelserne. Endelig kunne man drage det perspektiv, at borgerne, ifølge Pateman, på forskellige måder skal socialiseres eller oplæres i forhold til demokratiet. Derfor kunne det måske være nødvendigt, at forældrene på forskellige måder "oplæres" i forhold til skolebestyrelsen.

Giddens' beskrivelse af skiftet fra det emancipatoriske til det livpolitiske perspektiv kan fortolkes på forskellige måder. Først og fremmest har det formentlig den betydning, at deltagelsen omkring brugerbestyrelser bliver mere attraktiv i forhold til den traditionelle deltagelse i det store demokrati.

Man kan argumentere for, at man på institutionsniveauet netop kan få personlig indflydelse på sit eget barns daglige livsforhold, hvilket er et livspolitisk perspektiv. De hidtidige erfaringer på områder har dog vist, at interessen og engagementet ikke er nævneværdig stor. Dette paradoks kan forklares ved at trække Giddens' teori et stykke længere. Man kan sige, at deltagelse i forhold til skolebestyrelsen også er en slags "deltagelse i fællesskabet", idet skolebestyrelsen, ifølge lovgivningen, ikke skal have indflydelse på detailbeslutninger. Ifølge dette ræsonnement kan man forvente, at forældrene ikke er interesseret i skolebestyrelsen, da denne ikke har direkte indflydelse på barnets konkrete hverdag. I stedet kunne man forvente, at forældrene i langt højere

⁵⁷ Andersen, Johannes (1994), s. 211-241

re grad vil deltage i forældremøder og henvende sig direkte til klasselæren. Ved at anvende den mere uformelle deltagelse kan forældrene individuelt påvirke barnets hverdag.

Dette ræsonnement kan nuanceres ved hjælp af Johannes Andersens identifikation af nogle politiske roller. Teorien viste, at det først og fremmest er den unge generation, der er positivt indstillet overfor den direkte deltagelse pga. det livspolitiske perspektiv. En holdning, der formentlig er udbredt hos forældrene i folkeskolen, da de fleste tilhører den yngre generation.

Specielt hos den veluddannede del af den yngre generation kan man forvente en aktiv deltagelse - den såkaldte **engagerede individualist**. Denne gruppe har en generel interesse for politik og er kritisk indstillet til de traditionelle politikformer. Ligeledes har denne gruppe, pga. uddannelsesniveauet, en stor personlig kompetence, der gør det muligt at sætte sig ind i tingene og udtrykke sine krav. En forestilling, der har rødder hos Pateman. Trods skolebestyrelsens indflydelse på de overordnede områder kunne man derfor forvente, at denne gruppe vil deltage aktivt i forhold til bestyrelsen. Her kan de højtuddannede moderne forældre udfolde og realisere sig selv. Gruppens øgede refleksivitet bevirker også, at man i højere grad er istand til at tænke sig ind i et såkaldt "villet fællesskab"; dvs. man føler sig ikke på forhånd bundet til fællesskabet, men *vælger* at tilknytte sig fællesskabet. Et sådant villet fællesskab kunne f.eks. være skolebestyrelsen.

Hvorvidt dette reelt sker, er vanskeligt at forudsige, fordi teorien på den ene side påpeger, at uddannelse medfører individer, som ikke føler en naturlig tilknytning til fællesskabet, mens den samtidig beskriver, hvordan uddannelse giver individerne et potentiale til at deltage i fællesskabet.

Underholdningskulturen - den spontane tilskuer - har et mere praktisk forhold til skolebestyrelsen. Man er generelt ikke interesseret i politik, men fokuseringen på velfærdsstatens ydelser (out-put) rummer formentlig et vist deltagelsespotentiale. Endvidere er det karakteristisk for denne gruppe, at man af og til kan engagere sig i enkeltsager og sociale bevægelser. Man kunne således forvente, at denne gruppe generelt forholder passivt i forhold til skolen, men stadig kan mobiliseres, hvis der blev rejst en interessant eller vigtig sag vedrørende deres eget barn. Man kunne ligeledes forvente, at denne gruppe, i højere grad end den foregående gruppe, vil have betænkeligheder ved at henvende sig til skolebestyrelsen pga. det lavere uddannelsesniveau. Den direkte ubureaukratiske kontakt til læren og andre forældre vil formentlig blive foretrukket. Endelig kunne gruppens generelle afstandstagen fra den politiske elite bevirke, at man heller ikke føler nogen særlig moralsk forpligtelse overfor deltagelse omkring skolebestyrelsen.

Den ældre generation er mere reserveret overfor nye deltagelsesformer. Man har i højere grad bevaret det emancipatoriske perspektiv, hvor man definerer sig selv i forhold til samfundet. De politiske roller er den **engagerede-, den traditionelle- og den passive tilskuer**. Alle tre roller støtter mere eller mindre kritisk den politiske elite. Dette kunne bevirke, at man, specielt i integrations- og harmonikulturen, har den opfattelse, at de professionelle er bedre til at varetage skolens ledelse end "tilfældige" forældrerepræsentanter. Specielt for harmonikulturen kunne

man forestille sig, at man vil undgå at komme i konflikt med lærer og inspektør f.eks. ved at rejse sager og deltage aktivt. Alt dette peger i retning af, at det er meget svært at mobilisere den ældre generation i forhold til deltagelse i skolebestyrelser.

3.1.2 Deltagelse og forældrenes valgmuligheder.

I det foregående afsnit beskæftigede vi os med, hvorledes forældrenes deltagelse kunne forklares ud fra nogle overordnede kulturer, der var kraftigt påvirket af alder og uddannelse. Deltagelsen blev med andre ord forklaret ud fra nogle overordnede strukturer. I det følgende afsnit vil vi introducere nogle teoretiske perspektiver, der i stedet beskriver det enkelte individ som en rationel aktør, der foretager forskellige velovervejede valg. En synsvinkel, der har sine rødder i traditionel økonomisk teori. Først vil vi beskrive Hirschmans teori om exit og voice, der nærmest er blevet en almen forståelsesramme i forhold til brugerbestyrelser. Dernæst vil vi kort beskæftige os med Public-choiceteori, der fremhæver nogle mere generelle mekanismer, som virker, når aktører træffer forskellige valg. Til sidst i afsnittene vil vi sætte teorierne i relation til projektets problem.

3.1.2.1 Albert O. Hirschman's teori om Exit og Voice

Hirschman mener som udgangspunkt, at tilfredshed typisk vil medføre passivitet. Først når man er utilfreds, begynder man at handle. Han kan i denne forbindelse bidrage til en forståelse af, hvilke muligheder, der foreligger for det enkelte individ i, eller i forhold til, en organisation, hvis man er utilfreds med den ydelse man modtager.

Ethvert firma eller enhver organisation, der yder en service eller tilbyder et gode (mod betaling eller ej) kan risikere, at der, af forskellige årsager, tilfældige eller selvforskyldte, sker en forringelse af godet/ydelsen. Det forudsættes i det følgende, at kvalitetsforringelsen kan afhjælpes, hvis ledelsen gøres opmærksom på problemet, og iøvrigt gør en indsats for at genoprette kvaliteten.

Ledelsen har to alternative muligheder for at opdage forringelsen og kundernes/medlemmernes utilfredshed.

1. Nogle/alle kunder stopper købet af godet/brugen af ydelsen, eller nogle/alle medlemmerne forlader en given organisation. I denne situation siger man, at de utilfredse kunder/medlemmer benytter sig af exit.
2. Firmaets kunder eller organisationens medlemmer udtrykker deres utilfredshed direkte til ledelsen, en højere autoritet eller andre interesserede. I denne situation siger man, at de utilfredse kunder/medlemmer benytter sig af voice.⁵⁸

I det følgende vil vi gennemgå begreberne ud fra en situation, hvor en kunde er utilfreds, fordi kvaliteten af et produkt er dalet hos en bestemt producent. Vi har valgt denne vinkel, fordi det er

⁵⁸ Hirschman, A.O. (1970), s.3-4

den Hirschman selv benytter i sin bog "Exit, Voice and Loyalty" (1970). Principielt er det dog det samme der sker, hvis man er utilfreds med en organisation, hvor man er medlem, et firma, hvor man arbejder eller lignende.

Exit

Exit udspringer af den økonomiske tankegang. Den kunde, der er utilfreds med en producents produkt fravælger produktet og vender sig eventuelt mod en anden producent. Han benytter altså markedet til at værne om sin velfærd og forbedre sin situation.⁵⁹

En optimal markedssituation, hvor exit tilgængelig er, iflg. Hirschman, karakteriseret ved ufuldkommen konkurrence, som her defineres som et marked, hvor der eksisterer flere konkurrerende udbydere, men hvor den enkelte udbyder har en vis frihed til selv at fastsætte pris og kvalitet.⁶⁰

Hvis exit skal virke optimalt, argumenterer Hirschman for, at det vil være nødvendigt for en producent at have både velinformede/aktive kunder og dårligt informerede/inaktive kunder i sin kundekreds.⁶¹ De velinformede/aktive kunder vil (hvis vi ser bort fra muligheden for voice) øjeblikkeligt skifte til en anden producent, B, hvis kvaliteten af det produkt de plejer at købe daler hos den producent, A, de plejer at købe det hos. De ved, at de kan opnå bedre kvalitet andetsteds. Producent A vil da opdage, at kunderne er utilfredse på grund af de dalende salgstal. Forlader alle kunder producent A på én gang, vil han blive tvunget til at lukke. Mange ressourcer vil således være spildt, og markedet vil generelt være meget ustabil. Det er her, de dårligt informerede/inaktive kunder spiller en afgørende rolle. De forbliver hos producent A, skønt de kunne opnå bedre kvalitet hos producent B, og producent A vinder dermed tid til at forbedre sit produkt.

Hvis en eventuel kvalitetsforringelse gælder for alle producenter af produktet, vil hver producent både miste kunder og vinde kunder (de andre producenters utilfredse kunder), og exit som markedssignal vil være ineffektiv. Kundernes eneste mulighed for at forbedre deres situation vil her være at benytte voice.⁶²

En situation, hvor en kvalitetsforringelse medfører, at de kvalitetsbevidste kunder vælger exit kan også indebære problemer, hvis producent A ikke tillægger økonomisk overskud nogen videre betydning (f.eks., hvis der er tale om en statsejet virksomhed). Da vil de kvalitetsbevidste kunders exit ikke nødvendigvis bevirke, at ledelsen alarmeres og begynder at arbejde på en kvalitetsforbedring. Samtidig vil de meget kvalitetsbevidste kunder paradoksalt nok ofte også være dem, der er engagerede og ressourcestærke nok til at benytte voice, såfremt der ikke eksisterede et

⁵⁹ Hirschman, A.O. (1970), s. 15

⁶⁰ Hirschman, A.O. (1970), s. 21

⁶¹ Dvs. ufuldstændig konkurrence, idet én af forudsætningerne for fuldkommen konkurrence er, at markedet er gennemsigtigt, og at alle agenter på markedet således er i besiddelse af fuld information.

⁶² Hirschman, A.O. (1970), s. 24-26

alternativ. Denne gruppe af kunder har imidlertid allerede skiftet til producent B, og producent A forsætter således med at producere varer af forringet kvalitet.⁶³

Voice

Voice udspringer, modsat exit, af den politiske tankegang.⁶⁴ Kunden gør et forsøg på at ændre praksis fremfor at fravælge det pågældende gode, der tilbydes af producent A. Forsøget på at ændre de forhold vedrørende produktet man er utilfreds med kan ske individuelt eller sammen med ligesindede. Det kan forgå enten ved henvendelse til ledelsen eller til højere autoriteter, eller det kan ske gennem varierende former for protester og aktioner. Ligeledes kan det ske mobilisering af "den offentlige mening".⁶⁵

Voice fremfor exit?

Spørgsmålet er nu, i hvilke situationer man/kunden vil vælge voice fremfor exit?

Det vil man, iflg Hirshman, for det første gøre, hvis man føler sig tilstrækkelig overbevist om, at brugen af voice vil sikre et højere kvalitetsniveau.

For det andet vil man benytte sig af voice fremfor exit, hvis man i mere eller mindre grad føler loyalitet over for producenten. Loyalitet dækker her over en række mindre rationelle begrundelser; kender man eksempelvis producenten personligt kan det være omkostningsfuldt at benytte sig af exit.⁶⁶

For det tredje er voice-muligheden afhængig af, om man har de fornødne ressourcer; eksempelvis talegaver og forhandlingsevne. Kunden må vurdere, om indsatsen for at forbedre produktet opvejes af de fordele, der opnås, når målet er nået. Typisk vil det lette processen, hvis man ikke er alene, men evt. medlem af en organisation, hvor alle kæmper for at forbedre kvaliteten af det pågældende produkt.⁶⁷

Slutteligt er muligheden for exit undertiden ikke tilstede. Dette kan eksempelvis gøre sig gældende i forhold til staten, enten fordi der ikke eksisterer et alternativ eller fordi et privat alternativ ville være for kostbart.⁶⁸

Det skal yderligere tilføjes, at Hirschman betragter de 2 muligheder; exit og voice, som værende både komplementære og substituerende.⁶⁹

⁶³ Hirschman, A.O. (1970), s. 45-46

⁶⁴ Hirschman, A.O. (1970), s. 15

⁶⁵ Hirschman, A.O. (1970), s. 31

⁶⁶ Hirschman, A.O. (1970), s. 38

⁶⁷ Hirschman, A.O. (1970), s. 40

⁶⁸ Hirschman, A.O. (1970), s. 101

Afslutningsvis skal det understreges, at det altså er helt afgørende for gennemslagskraften, at der eksisterer mulighed både for exit og voice. Uden voice vil resultatet, jf. ovenstående, blive et stort ressourcspild og ustabile markeder, og uden exit vil der ikke være nogen sanktionsmuligheder, hvis voice ikke har nogen effekt. Eksisterer der hverken mulighed for exit eller voice vil kunden stå magtesløs.

Relevans i forhold til vores problemstilling.

Vi har valgt at benytte Hirschmans teori, fordi vi i vores undersøgelse ønsker at analysere, hvordan forældrene til børn i folkeskolen udnytter deres muligheder for exit og voice. I forhold til vores problemstilling repræsenteres forbrugerne af forældrene, mens producenten repræsenteres af skolen. Begrebet exit belyses ved en variabel, som beskriver, hvorvidt forældrene har overvejet at flytte deres barn til en anden skole, mens begrebet voice belyses ved hjælp af forældrenes brug af formelle og uformelle kanaler.

Vi ønsker at undersøge, hvorvidt voice kun benyttes af forældrene, hvis de er utilfredse, sådan som Hirschman påpeger? Dernæst er spørgsmålet, hvilken mulighed; exit eller voice, forældrene foretrækker, når de har besluttet sig for at reagere? Har folkeskolen problemer med lav deltagelse i skolebestyrelser og skolebestyrelsesvalg, fordi forældrene vælger exit fremfor voice, dvs. vælger at sætte deres barn i en anden skole i stedet for at gøre et forsøg på at ændre forholdene, hvis de er utilfredse? Slutteligt vil vi undersøge, om forældrene foretrækker at benytte sig af de mere uformelle kanaler, når de vil udtrykke deres utilfredshed, fremfor at benytte sig af de formelle organer, dvs., hvilken form for voice de foretrækker.

3.1.2.2 Public-choice-teorien

I dette afsnit vil vi præsentere Public-choice-perspektivet som et muligt bud på den lave forældredeltagelse ved skolebestyrelsesvalgene og selve skolebestyrelsesarbejdet i Frederikshavn Kommune.

Med udgangspunkt i den økonomiske doktrin søger Public-choice-teorien at analysere politik og de politiske-administrative beslutninger. Den neo-klassiske grundantagelse om nyttemaksimerende individer, der under bestemte betingelser skaber både optimal ligevægt samt vækst i økonomien, bevares i Public-choice-teoriene. Udgangspunktet er, at individerne er udstyret med konsistente politiske præferencer og at de, ligesom på markedet, handler ud fra et ønske om at maksimere det udbytte de modtager fra det politiske system. I Public-choice-teoriene betyder kollektive optimale beslutninger, at det enkelte individs præferencer er repræsenteret på lige fod med andres; dvs. et eenstemmighedsprincip. Men da eenstemmighedsprincippet i praksis ikke er realistisk, formulerer Public-choice-teoretikerne følgende for at opnå større repræsentativitet; 1)

⁶⁹ Hirschman, A.O. (1970), s. 37

At flest mulige områder unddrages kollektiv beslutningstagen og overlades til markedsmekanismene, fordi der så er større chance for at individernes præferencer vil blive tilgodeset, og 2) at der lægges begrænsninger på flertallets muligheder for at påtvinge et mindretal politiske vedtagelser, og 3) at de mekanismer, som både på efterspørgsels- og udbudssiden søger at skævvride den offentlige sektor i forhold til individernes præferencer, bekæmpes mest muligt.⁷⁰

Den amerikanske økonom Mancur Olson bruger Public-choice-anskuelser i arbejdet med eliteteori. Eliteteori omhandler kort, magtens fordeling på samfundets klasser. Hos eliteteorien eksisterer der i samfundet to klasser - en klasse som hersker og en klasse som herskes.⁷¹ Olson beskriver i Public-choice-sammenhæng det enkelte individ som en rationel og egoistisk aktør, som vurderer det personlige udbytte og det personlige tab som individet vil opnå ved at indgå/deltage i grupper, organisationer etc. Det enkelte individ vægter udbyttet med sandsynligheden for, at deres personlige deltagelse i f.eks en organisation er medvirkende til organisationens succes og fremtidige eksistens. Endvidere bliver eventuelle tab ved deltagelsen i organisationen og støtte til dennes aktiviteter vurderet. Såfremt udbyttet, sammen med sandsynligheden for at netop individets deltagelse er af afgørende betydning for organisationen, overstiger tabene ved en evt. deltagelse, vil individet beslutte sig for at deltage. Individet foretager altså her en cost-benefit-analyse over en evt. deltagelse.⁷²

Olson vurderer, at interesseorganisationer eksisterer for at sikre "offentlige goder", hvadenten det er kollektive goder eller "udelelige goder". Et offentligt gode kan defineres som et gode som, når det først er "produceret", er tilgængelig for alle, der opfylder bestemte fastsatte krav, hvad enten personerne har bidraget til godet eller ej. Olson giver et eksempel på, at ved en lønforhøjelse på en fabrik vil alle arbejderne nyde godt af lønstigningen, selv om ikke alle aktivt har støttet fagforningen og kampen for lønforhøjelsen. Olson påpeger, at så længe grupper og organisationer kæmper for interesser og for offentlige goder, vil det altid være muligt at "free-ride" eller på dansk at være "gratispassager". Det betyder, at man nyder godt af en gruppe eller organisations aktiviteter og succes uden selv at deltage og uden selv at udsætte sig for tabene ved en evt. deltagelse. Et problem ved store organisationer, hvor alle medlemmer får udbytte af organisationens succes, er, hvorvidt man formår at stå sammen i kollektive aktiviteter. Den enkelte aktør er opmærksom på, at ligegyldigt om han deltager eller ej vil det ikke påvirke det samlede resultat af organisationens aktivitet. Det har derfor ingen betydning om nogle aktører vælger at være "free-ridere". Mere presserende bliver det dog, når denne handling ses i et lidt større perspektiv. Når nogle få aktører vælger rollen som "free-rider" kan vi ikke være sikre på, at det kun er disse få aktører, der tænker således. Hvorfor skulle andre individer/medlemmer tænke anderledes? Med muligheden for, at alle aktører vurderer rollen og udbyttet af at være "free-rider" vil vi få en mulighed for, at ingen ønsker at deltage aktivt, men i stedet passivt nyde godt på andres

⁷⁰ Jespersen, Peter Kragh (1989), s. 11-12

⁷¹ Dunleavy, Patrick (1987), s. 136 og 159

⁷² Dunleavy, Patrick (1987), s. 159

bekostning. Dvs., at grupper og organisationer tilsidst vil ende op med mindre aktive medlemmer og derved få vanskeligere ved at gøre deres indflydelse gældende.⁷³

Spilteori

I forlængelse heraf kan spilteori med fordel give et yderligere perspektiv til Public-choice-teorien. Den amerikanske matematiker John von Neumann grundlagde i 1928 spilteorien. Spilteorien ser på interaktionen mellem rationelle og maksimerende aktører med helt eller delvis modstridende interesser.⁷⁴

I spilteorien forudsættes det, at de handlende aktører, det være sig individer, grupper, organisationer, virksomheder etc., har et sæt alternativer eller strategier at vælge imellem. Resultatet af alternativerne tillægger aktørerne forskellige præferencer. I spilteorien betragtes situationer, hvor to eller flere aktører skal træffe beslutninger samtidig, og hvor resultatet af en aktørs handling ikke kun afhænger af, hvad han selv gør, men også af, hvad andre gør. Denne afhængighed slår tilbage på selve valget - det karakteristiske ved en spilteoretisk situation er netop, at den enkelte aktørs beslutninger afhænger af hans forventninger til, hvad de andre vil gøre. Han betragter sine "medspillere" som personer, der ligesom han selv handler ud fra en vurdering af alternativernes sandsynligheder og værdier.⁷⁵

Relevans i forhold til problemstillingen.

Hvis vi sætter Public-choice-teorien i relation til vores problemstilling, kan skolebestyrelsen betragtes som et offentligt gode. Her er det muligt for forældrene at deltage og nyde godt af skolebestyrelsens indflydelse. Men som allerede nævnt kan der forekomme problemer ved offentlige goder; "free-rider"-problemet, hvor ikke alle ønsker at deltage, men gerne vil nyde godt. Dette aspekt kan være en mulig årsag til den lave deltagelse ved skolebestyrelsesvalget og skolebestyrelsesarbejdet. Forældrene ser skolebestyrelsen som værende vigtig men deltager ikke, fordi de regner med, at andre deltager, og derfor bliver de "free-ridere".

Endvidere kan Public-choice-teorien forklare vores problemstilling ud fra den antagelse, at forældrene foretager cost-benefit analyser ved at opveje fordele mod ulemper ved en deltagelse. En årsag til den lave deltagelse i selve skolebestyrelsen kan da spores i, at forældrene ser på fordelene og ulemper ved deltagelsen omkring skolebestyrelsen, og finder, at en ulempe, der vægter højere end fordelene, er den mulighed, at forældrene ved en evt. deltagelse kan komme i konflikt med lærere og skoleinspektør. De vælger derfor at være passive i forhold til skolebestyrelsen. Denne påstand, som skulle medføre lav deltagelse, kan lyde ekstrem og udokumenteret, men i et notat fra 1997 skriver Hans Wadskjær, Aalborg Universitet, at han i sine tidligere undersøgelser har bemærket en tendens til, at forældrene tilbageholder faktiske meninger i diskussioner med

⁷³ Dunleavy, Patrick (1987), s. 159-161

⁷⁴ Andersen, Heine (1996), s. 228

⁷⁵ Føllesdal, Dagfinn (1992), s. 264

lærerepræsentanter fra skolen, for at beskytte børnene mod eventuelle hævnmotiver fra institutionernes side.⁷⁶

En anden cost-benefit årsag under public-choice-teorien, der kan forklare den lave deltagelse, ligger i forældrenes oplevelse af skolebestyrelsens magt. De undlader at stemme og deltage, fordi de ser en ulempe i skolebestyrelsens manglende reelle indflydelse, og omvendt ser en større fordel ved at benytte sig af uformelle kanaler, hvor de oplever, at deres interesser i højere grad tilgodeses. Med de uformelle kanaler menes direkte henvendelse til f.eks. klasselærer og skoleinspektør.

En fjerde årsag kunne være, at forældrene anser tidsdimensionen som afgørende og derfor, pga. manglende tid, prioriterer deltagelse i andre "fritidsaktiviteter" højere end deltagelse omkring skolebestyrelsen. Endvidere kunne man, udfra Public-choice-teorien, forestille sig, at forældrene ikke ønsker at stemme og deltage udfra opfattelsen af, at andre forældre er bedre og mere kompetente til at påtage sig arbejdet. Forældrene fravælger derfor muligheden for at deltage på grund af en følelse af manglende personlige ressourcer. Denne situation, hvor det kun er de kompetente forældre, der vil deltage, ender op i en optimal spilteoretisk situation set udfra de ressourcetsvage forældres synspunkt. De ønsker ikke selv at deltage, men målet for dem er, at mere kompetente forældre bliver repræsenteret i skolebestyrelsen. Derfor bliver deres fravalg af deltagelse den optimale situation for dem, da deres mål bliver opnået. Situationen er imidlertid ikke optimal for demokratiet i brugerbestyrelser jf. Frederikshavn Kommunes ønske om en undersøgelse og eventuelle løsningsforslag.

⁷⁶ Wadskjær, Hans (1997), s. 11

Deltagelse og organisationskultur i folkeskolen

I dette afsnit vil vi kort beskæftige os med organisationskulturen i folkeskolen. Kulturbegrebet indeholder de ofte uformelle normer og værdier i organisationen. Man kan tale om tilstedeværelsen af normer for sammenholdet eller en såkaldt korpsånd. Disse elementer har ofte ligeså stor indflydelse på institutionerne som de formelle lovfæstede rammer. En analyse af organisationskulturen i folkeskolen ligger i høj grad op til det såkaldte institutionsperspektiv, hvilket vi, jævnfør problemformuleringen, har valgt ikke at fokusere på. Vi vil dog alligevel kort berøre dette område, da organisationskulturen kunne tænkes at have en effekt på forældrenes deltagelse. Ræsonnementet går ud på, at forældrenes engagement er afhængig af, i hvor høj grad folkeskolen er åbne overfor forældredeltagelse.

Først og fremmest kan man fremhæve, at folkeskolen i forhold til andre offentlige institutioner har en lang tradition for forældredeltagelse. Det har således været muligt at etablere forældre-nævn helt siden 1933, selvom forældrene i starten ikke fik nogle selvstændig beføjelser. Først i Skolestyrelsesloven fra 1970 bliver skolenævnene obligatoriske og, de tildeles en række beføjelser.⁷⁷

På den anden side kan det fremhæves, at den øgede forældredeltagelse absolut har været en lang og sej kamp for forældrene. Danmarks Lærerforening har historisk set altid forholdt sig meget negativt til forslagene om øget forældredeltagelse.⁷⁸ Dette kommer bl.a. til udtryk ved, at lærerne i høj grad værner om den såkaldte metodefrihed. Man vil ikke have indblanding i undervisningsmetoder fra f.eks. forældre og lovgivende magt. En forsker på området mener ligefrem, at *“indflydelse ikke bliver accepteret”* og *“forsøg på indflydelse bliver mødt med fundamentalisme”*, da organisationen har den opfattelse, *“at skolen er sin egen begrundelse”*. *“Indflydelse kan derfor slet ikke studeres i folkeskolen. Det handler i stedet om en kamp for af-traditionalisering”*.⁷⁹ I forhold til den, i indledningen nævnte, teori af Habermas, kan man argumentere for, at folkeskolen er blevet et system. Dette system er karakteriseret ved et professionelt fællesskab, der har opbygget en kerne af viden, som dels kommer modtagerene til gode, men samtidig skaber en afvisning af udefra kommende uprofessionel indflydelse. Pædagogikken bliver et såkaldt system-medie.⁸⁰

Relevans i forhold til problemstillingen

Denne meget korte berøring med organisationskulturen i folkeskolen kunne udbygges med en række generelle organisationsteoretiske perspektiver. Dette kunne f.eks. være Lipsky, der mener, at den offentlige “markarbejder” opbygger en række afværgemekanismer overfor borgerne pga. oplevelsen af et stort forventningspres fra lovgivere og borgere, der ikke står mål med “mark-

⁷⁷ Nielsen, Jon (1989), s. 14

⁷⁸ Wadskjær, Hans (1997), Forelæsning d. 18/4 Aalborg Universitet.

⁷⁹ Wadskjær, Hans (1997), s. 11

⁸⁰ Wadskjær, Hans (1996), s. 8

arbejderens” personlige ressourcer.⁸¹ Vi vil ikke gå dybere ind denne diskussion, men blot fremhæve, at en afvisende organisationskultur blandt de professionelle i folkeskolen kan have en indvirken på forældrenes deltagelse. Vi har altså en ide om, at forældrenes lave deltagelse kan skyldes en afvisende holdning fra lærernes/skoleleders side, hvilket vil blive nærmere uddybet i et efterfølgende afsnit om Eva Sørensen.

⁸¹ Lipsky, Michael (1980)

3.2 Hittidig forskning på området

Mængden af hittidig forskning indenfor området er ikke særlig omfangsrig, idet begreber som brugerbestyrelser og nærdemokrati er relativt nye. Med dette afsnit vil vi kort gøre rede for de dele af den hittidige forskning, hvor vi finder nogle hovedpointer med relation til vores undersøgelse. Vi vil senere trække den hittidige forskning frem og benytte den som sammenligningsgrundlag for vores egen resultater. Undersøgelserne vil blive opdelt efter det anlagte perspektiv. Det vil i denne sammenhæng betyde opdeling i henholdsvis et institutions- og et individperspektiv.

3.2.1 Undersøgelse med et institutionsperspektiv

3.2.1.1 Eva Sørensen

Der tages i dette afsnit udgangspunkt i en artikel skrevet af Eva Sørensen. Store dele af denne artikel er skrevet på baggrund af hendes Ph.D.-afhandling, hvori hun, ved hjælp af en undersøgelse, belyser erfaringerne med indførelsen af brugerbestyrelser på folkeskoleområdet. Undersøgelsen var designet som et case-studie, som bestod af henholdsvis to folkeskoler og to privatskoler i Københavns kommune, og hun søger bl.a. at afdække hvilken effekt den nye styrelseslov reelt har haft for de involverede parter. Vi vil i det nedenstående primært tage udgangspunkt i den del af undersøgelsen, som beskæftiger sig med folkeskolerne.⁸² Det overordnede emne, som hun beskæftiger sig med i artiklen, er demokrati og regulering i offentlige institutioner. Artiklen er relevant i forhold til vores problemstilling, idet hun bidrager med empirisk underbyggede udtalelser omkring de nye styreformer indenfor folkeskoleområdet. Overordnet drejer det sig om, hvilke forudsætninger der er nødvendige for at forældrene ønsker at deltage i ledelsen af deres barns/børns skole. Endvidere beskriver den, hvilke forudsætninger, som skal gøre sig gældende, for at forældrene kan få indflydelse på skolens forhold. Afslutningsvis ser hun på konsekvenserne af, at forældrene ikke deltager.

Den nye skolebestyrelse.

Hovedmålsætningen bag den nye styrelseslov var, ifølge Eva Sørensen, at der skulle ske en markant styrkelse af forældrenes indflydelse på skolepolitikken, koblet med øget selvstyre på den enkelte skole. Eva Sørensens undersøgelse, og lignende undersøgelser, har imidlertid vist, at forældrene indtil nu kun har opnået en ringe del af den store indflydelse, som det ellers er tiltænkt dem ifølge loven. Eva Sørensen ser bl.a. følgende grunde til, at forældrene ikke har opnået den ønskede indflydelse. For det første ser hun de uklare retningslinier for kompetencefordelingen mellem skolebestyrelsen og skolelederen som et problem, og fastslår, at den uklare kompe-

⁸² Sørensen, Eva (1995), s. 25-26

tencefordeling først og fremmest er blevet til fordel for lærerne og skolelederen. Eva Sørensen giver et eksempel fra en af de offentlige skoler, hvor uklarheden er blevet et middel for lærerne og skolelederen til at afværge forældrenes ønske om at få indflydelse på en række af skolens kerneområder. Hun giver lignende eksempler på de andre skoler

En anden væsentlig grund til, at forældrenes indflydelse på skolernes ledelse ikke svarer til lovens hensigt er, at forældrenes deltagelse er meget ringe. Dette kan, ifølge Sørensen, blive et problem for forældredemokratiet, og for de forældre, som er aktive i skolebestyrelsen. Problemet består i at forældrerepræsentanterne ikke informeres om, hvilke sager forældrene ønsker diskuteret. Dette kan i sidste instans medføre, at forældrerepræsentanterne er svagere stillede overfor resten af skolens ledelse.⁸³

Barrierer for forældreindflydelse.

Eva Sørensen ser tre forskellige typer af barrierer som årsag til, at ønsket om mere indflydelse til forældrene kun er realiseret i et meget lille omfang. Sørensen kategoriserer disse som henholdsvis; *strukturelle, formelle og kulturelle barrierer*.

De *strukturelle barriere* refererer til to typer af problemer. For det første er forældrene rent faktisk kun såkaldte semi-brugere af skolen. Det er et problem, da det vil være svært for forældrene, i en position som denne, at være fuldt ud informeret om, hvad der foregår på skolen, og dermed hvad det er, de skal være med til at lede.

Den anden *strukturelle barriere*, som Sørensen refererer til, er, at skolen er en professionel organisation. Det betyder i denne henseende, at lærerne også spiller en central rolle i beslutningsprocessen. Det er derfor vigtigt, at der er et tæt samarbejde mellem lærerne og forældrerepræsentanterne i skolebestyrelsen. Hvis samarbejdet mellem lærerne og forældrerepræsentanterne ikke fungerer, vil lærerne kunne holde forældrerepræsentanterne udenfor vigtige spørgsmål, hvilket igen skyldes, at forældrene kun er semi-brugere af skolen.⁸⁴ Ifølge Sørensen er de *strukturelle barrierer* svære at bekæmpe, fordi de primært skyldes, at forældrene altid, i mere eller mindre grad, vil være semi-brugere af folkeskolen.

Af *formelle barrierer* ser Eva Sørensen den skæve magtfordeling i skolebestyrelserne mellem forældrerepræsentanterne og lærerne som et af de helt store problemer. Skolebestyrelsen, som ifølge Sørensen mere var tænkt som et samarbejdsorgan, er i højere grad gået hen og blevet forældrenes organ. En følge heraf er, at lærerne i visse tilfælde udvikler en undvigelsesstrategi. Dvs., at de, istedet for at tage sager op i skolebestyrelsen, hvor de er klar over, at forældrerepræsentanterne kan være uenige, kun fremlægger sagen i det pædagogiske råd. Her vil der, udenom

⁸³ Sørensen, Eva (1995), s. 30-31

⁸⁴ Sørensen, Eva (1995), s. 33

forældrenes rækkevidde, blive vedtaget en løsning på det eventuelle problem. Det pædagogiske råd er dog juridisk set ikke tillagt nogen form for beslutningskompetence.⁸⁵

Endvidere er der opstået et formelt problem på baggrund af den måde, som man har opdelt kompetencen mellem forældrerepræsentanterne, lærerne og skolelederen på. Det drejer sig om, at skolebestyrelserne hovedsagelig tager sig af principspørgsmålene vedrørende skolens overordnede ledelse, mens skolelederen og i en vis grad også lærerne tager sig af de mere konkrete detaljspørgsmål omkring børnenes uddannelse. Det er imidlertid ofte detaljspørgsmålene, som forældrene er mest interesserede i. (Hvilket ligeledes blev udledt i Giddens' teori om forskydningen til et livspolitisk perspektiv). Eva Sørensen mener derfor, at der også på dette punkt, i højere grad bliver tale om en arbejdsdeling mellem lærere og forældre end om et egentligt samarbejde. Sørensen mener dog, at det kan lade sig gøre at afhjælpe nogle af de *formelle barrierer*. Hun mener det vigtigste ville være at indføre en mere ligelig fordeling mellem lærere og forældre i skolebestyrelserne. Det ville for det første betyde en mere retfærdig "magtfordeling", som dernæst ville betyde, at lærerne ville være mindre tilbøjelige til at benytte sig af den føromtalt undvigelsesstrategi. I sidste ende ville ændringen forhåbentlig resultere i øget samarbejde mellem lærere og forældre.

Ifølge Eva Sørensen er der to *kulturelle barrierer*, som hun især ser som værende årsag til forældrenes lave deltagelse. For det første ser hun lærernes generelle utilfredshed overfor brugerindflydelse på folkeskoleområdet som et stort problem. Lærerne har en forestilling om, at de har ret til metodefrihed. Overfor forældrene giver de udtryk for, at de, som professionelle, til en hver tid må vide, hvad der er bedst for skolen. Ud fra denne term kan lærerne legitimere de beslutninger som de tager indbyrdes uden inddragelse af forældrene.

Eva Sørensen mener, at forældrene generelt er meget autoritetstro overfor skolen. Dette stammer tilbage fra deres egen skolegang, og er ifølge Sørensen også medvirkende til at besværliggøre indførelsen af brugerdemokrati i folkeskolen. Endvidere er dette også med til at besværliggøre samarbejdet på tværs af lærere og forældre. Eva Sørensen mener, at det i nogen grad vil være muligt at afhjælpe de *kulturelle barrierer*. Med hensyn til den første barriere mener hun, at det, som tidligere nævnt, vil være nødvendigt, at lærere og forældre er ligeligt repræsenteret i skolebestyrelsen. Det vil, som før nævnt, sandsynligvis bevirke, at lærerne bliver mere positivt stemt overfor forældrene, og derfor i højere grad vil opfatte forældrene som en ressource frem for en trussel. Med hensyn til den anden barriere, som drejede sig om forældrenes store autoritetstro til skolen mener Eva Sørensen, at denne vil blive mindre over tid. Hun mener, at kommende forældre vil have et andet syn på skolen som institution, samt et andet syn på egen skoletid, end de nuværende forældre har. Endvidere vil tiltagende erfaringer med brugerdeltagelse også gøre det mindre "fremmed" og "farligt" at deltage i f.eks. en skolebestyrelse.⁸⁶

Konsekvenserne af forældrenes lave deltagelse og indflydelse.

⁸⁵ Bak, Ivar (1995), s. 22-23

Ifølge Eva Sørensen vil det, indenfor skoleområdet, være særdeles vigtigt at få gjort brugerindflydelsen reel, enten i form af forældre- eller elevindflydelse. Hvis dette ikke realiseres, mener hun, at det administrative og professionelle system kan gå hen og opnå en uantenderet magt. I det øjeblik, hvor brugerne enten ikke har eller bruger den magt/indflydelse, som er dem tiltænkt, kan det resultere i, at kommunernes decentralisering ikke vil virke efter hensigten. Det vil sige, at det administrative og det professionelle systems magt styrkes, hvorimod det demokratiske system svækkes (det demokratiske system vil i denne henseende betyde kommunalbestyrelsen og forældrene). Det vil, ifølge Sørensen, i sidste instans kunne betyde en form for "afdemokratisering" af skolens ledelse.⁸⁷

Relevans i forhold til problemstillingen.

Eva Sørensen har i sin artikel en anden indgangsvinkel til begrebet deltagelse, end den vi arbejder med i projektet. I artiklen belyser hun de forskellige barrierer, hvilke hun mener er medvirkende til forældrenes ringe indflydelse i skolebestyrelserne. Hun ser bl.a. den lave deltagelse blandt forældrene som en af årsagerne til denne manglende indflydelse. Trods dette er Eva Sørensens artikel relevant i forhold til dette projekt. Vi mener netop, at de nævnte barrierer for indflydelse endvidere kan være barrierer for deltagelse.

Eksempelvis nævner hun, at der eksisterer visse formelle barrierer, som er medvirkende til forældrenes ringe indflydelse. Det drejer sig bl.a. om den uklare kompetencefordeling mellem lærere, skoleleder og skolebestyrelsen. Vi mener, at den uklare kompetencefordeling også kan være en forklaring på den lave forældredeltagelse, idet forældrene ikke ønsker at deltage, hvis de alligevel føler, at lærere og skoleleder går udenom skolebestyrelsen. Et andet formelt problem, som vi ligeledes mener kan være årsag til den lave deltagelse er, som tidligere nævnt, at forældrene ofte er mere interesserede i de spørgsmål som skoleleder og lærerne tager sig af end de problemstillinger de selv har at arbejde med.

Endvidere beskriver Eva Sørensen nogle såkaldte kulturelle barrierer, som vi også mener kan være en mulig forklaring til den lave forældredeltagelse. For det første påpeger hun, at lærerne ofte er negativt indstillede overfor forældreindflydelsen, og derfor kan give forældrene det indtryk, at da de er professionelle, ved de, hvad der er bedst for skolen. Endvidere er forældrene, ifølge Eva Sørensen, ofte autoritetstro overfor skolen. Begge disse kulturelle barrierer mener vi kan være medvirkende forklaringer på, at mange forældre ikke deltager.

3.2.1.2 Cranil-rapporten

⁸⁶ Sørensen, Eva (1995), s. 35

⁸⁷ Sørensen, Eva (1995), s. 36

Den hidtil mest omfattende undersøgelse af skolebestyrelserne og deres virke blev foretaget i 1994 under ledelse af Mogens Cranil fra Forskningsinstituttet for Pædagogik og Uddannelse. På dette tidspunkt havde de nye styrelsesbestemmelser været gældende i lidt mere end tre år. Selve undersøgelsen er foretaget på foranledning af Undervisningsministeriet med det formål; "at få et landsdækkende overblik over, hvorledes folkeskolens nye styrelsesregler har fungeret i praksis, og om intentionerne med styrelsesreglerne er blevet opfyldt." Man ønskede i forlængelse heraf, at undersøgelsen skulle gennemføres for "de erfaringer og oplevelser, de enkelte grupper af folkeskolens interessenter har indhøstet."⁸⁸

Som nævnt er undersøgelsen særdeles omfattende, og inddrager alle implicerede parter, der på det institutionelle niveau er berørt af de nye styrelsesregler, lige fra elevrepræsentanter til den valgte politiske ledelse af kommunens skolevæsen.⁸⁹ Der er her vigtigt at gøre opmærksom på, at man i Cranil-rapporten har valgt at se bort fra de "menige" forældre, der dog må betragtes som grundlaget for skolebestyrelsernes fortsatte eksistens.

Undersøgelsen berører mange aktuelle områder. Af disse kan bl.a. nævnes; den løbende decentraliseringsproces og herunder hvor skolekommissionens opgaver nu løses (enten administrativt eller politisk), kommunikationen mellem centralt og decentralt niveau, eventuelle barrierer for samarbejdet internt i skolebestyrelsen, bestyrelsens arbejdsfelter og indflydelsesmuligheder samt et portræt af selve skolebestyrelsens medlemmer.

Undersøgelsesfeltets omfang taget i betragtning kan det ikke overraske, at rapportens konklusionerne er mange. Vi vil dog i det følgende nøjes med at fremdrage de mest centrale af disse.

Samarbejdet internt i skolebestyrelsen vurderes af alle parter som overvejende positivt, dog er alle enige om, at der er problemer med inddragelsen af eleverne, og at skolelederen har en endog meget stor indflydelse på såvel arbejdet i bestyrelsen som på de trufne beslutninger.⁹⁰ Forældrenes indflydelse viser sig at være størst på de beslutninger, der vedrører skolens overordnede politik, hvorimod den reelle indflydelse bliver klart formindsket jo tættere man kommer på den konkrete undervisningspraksis. Dette forhold anses af medarbejderrepræsentanterne for at være helt naturligt og bør opretholdes.⁹¹ Hvis Anthony Giddens har ret i, at forældrene i stigende grad vælger et livspolitisk perspektiv, og Eva Sørensen har ret i, at forældrene primært interesserer sig detailområderne, kan det, på baggrund af kompetencefordelingen, således blive problematisk finde forældre, som vil engagere sig i skolebestyrelsen.

⁸⁸ Cranil, Mogens (1994), s. 25

⁸⁹ Cranil, Mogens (1994), s. 4

⁹⁰ Cranil, Mogens (1994), s. 11

⁹¹ Cranil, Mogens (1994), s. 16

Af forskellige barrierer, som de forældervalgte skolebestyrelsesmedlemmerne oplever, kan bl.a. nævnes dårlig information og kommunikation på alle planer, vanskelig baglandskontakt (til de "menige" forældre), personrelaterede problemer og kompetencuklarhed.⁹²

Bestyrelsens engagementet angående initiativer i forhold til kommunalbestyrelsen vedrørende rammer for skolens udvikling, betragtes af alle som stort. Dog mener man i Cranil-rapporten, at disse initiativer er i fare, siden der er en udbredt opfattelse af, at man fra kommunal side meget sjældent lytter til skolebestyrelsens forslag. Til trods for dette mener ca. 75% af de forældrevalgte, at de nye styrelsesregler giver indflydelse i nogen grad eller mere.⁹³

Undersøgelsen konkluderer dog, at der hersker et kommunikationsproblem mellem skolebestyrelsen og de kommunale organer. Således er 63% af medarbejderrepræsentanterne og 57% af forældrerepræsentanterne enige om, at bestyrelsens arbejde kun i begrænset omfang har betydning for de kommunale beslutninger på skoleområdet.⁹⁴ Undersøgelsen konkluderer, at dette sandsynligvis er medvirkende til, at 56% af de forældrevalgte bestyrelsesmedlemmer ikke ønsker at genopstille i 1998. Som begrundelse herfor nævnes netop de frustrerende arbejdsbetingelser, hvilket typisk dækker over oplevelsen af manglende reel indflydelse, for snævre arbejdsrammer fra kommunalbestyrelsens side, et for tidskrævende arbejde, samt en dominerende skoleleder.⁹⁵

Undersøgelsen viser en klar sammenhæng mellem de forældrevalgtes uddannelsesbaggrund og deltagelse i skolebestyrelsesarbejdet. Det er således hovedsageligt den veluddannede del af forældrene, der deltager, mens der ses en tydelig underrepræsentation af personer med kortere uddannelser. Hovedparten er over 40 år, og der er endvidere en beskedent overvægt af mænd.⁹⁶

Selv om Cranil-rapporten ikke beskæftiger sig med forældrenes lave deltagelse ved skolebestyrelsesvalgene, så er rapportens konklusioner alligevel interessante for vores projekt. Undersøgelsen konkluderer, som nævnt, at forældrerepræsentanterne har vanskeligt ved at opnå en tilfredsstillende baglandskontakt. I den forbindelse vil det være spændende at undersøge nærmere, om de "menige" forældre ligeledes oplever, at kontakten til forældrerepræsentanterne er mangelfuld. Hvis dette viser sig at være tilfældet, kan den ringe deltagelse i Frederikshavn kommune, omkring skolebestyrelser og valg til disse, måske skyldes en for stor afstand mellem forældrene og forældrerepræsentanterne. Denne afstand bevirker måske også, at skolebestyrelsen ikke opfattes som et organ, man kan henvende sig til, hvis man har nogle ting man ønsker at ændre.

Det vil ligeledes være relevant for os at undersøge, om de "menige" forældre deler forældrerepræsentanternes opfattelse af, at bestyrelsens arbejde kun sjældent har nogen reel effekt på de

⁹² Cranil, Mogens (1994), s. 12

⁹³ Cranil, Mogens (1994), s. 16

⁹⁴ Cranil, Mogens (1994), s. 7

⁹⁵ Cranil, Mogens (1994), s. 15

⁹⁶ Cranil, Mogens (1994), s. 21

kommunale skolebeslutninger. Er dette en udbredt opfattelse blandt de "menige" forældre, så kan det vel næppe overraske nogen, at mange afholder sig fra at deltage.

3.2.1.3 Rapport om skolebestyrelser i folkeskolen, Undervisningsministeriet.

På baggrund af den ovennævnte Cranil-rapport, som beskrev de hidtidige erfaringer med de nye styrelsesbestemmelser, nedsatte Folketinget en arbejdsgruppe som skulle undersøge skolestyrelsesområdet yderligere og fremsætte eventuelle forslag til ændringer, som i givet fald skulle kunne vedtages forud for skolebestyrelsesvalget i foråret 1998.⁹⁷ Arbejdsgruppen afsluttede sit arbejde i efteråret 1996, og i det følgende opridses de punkter, som er relevante for vores problemstilling.

Arbejdsgruppen anbefaler, at man viderefører både de nugældende regler for stemmeafgivning til skolebestyrelsesvalg og den 4-årige valgperiode for forældrerepræsentanterne. Det foreslås dog, at man lokalt gør en indsats for, at forældrene på et tidligt tidspunkt opkvalificeres til valget med henblik på at øge interessen og deltagelsen.⁹⁸ Det præciseres dog ikke nærmere, hvad der menes med ordet 'opkvalificering'.

Med hensyn til skolebestyrelsens magtbeføjelser vedrørende undervisning, ansættelse og afskedigelse af leder og lærere samt skolens økonomiske drift, fastslår arbejdsgruppen, at de lovmæssigt givne indflydelsesmuligheder ikke altid udnyttes fuldt ud. Af den grund anser man de nuværende regler for tilfredsstillende, men anbefaler i stedet at give forældrerepræsentanterne en bedre vejledning i indholdet af skolebestyrelsens kompetenceområder.⁹⁹

Vedrørende sammensætningen af skolebestyrelsen anser arbejdsgruppen den nuværende ordning for passende, dog foreslår man, at viceskoleinspektøren deltager i møderne på samme vilkår som skoleinspektøren. Endvidere anbefaler man, at medarbejderrepræsentanterne tillægges stemmeret, også i de tilfælde, hvor antallet af forældrerepræsentanter kun er 5. De nugældende regler indebærer, at kommunalbestyrelserne beslutter, hvorvidt medarbejderrepræsentanterne skal have stemmeret. I 1993 havde 82% af kommunerne tildelt stemmeret til medarbejderrepræsentanterne, hvilket i øvrigt også gør sig gældende i Frederikshavn Kommune. Arbejdsgruppen vurderer, at selvom stemmeretten sjældent anvendes, så kan det have en vis signalværdi at give alle medlemmer mulighed for at stemme.¹⁰⁰

⁹⁷ Arbejdsgruppen var sammensat af repræsentanter for: Kommunernes Landsforening, Københavns og Frederiksberg Kommuner, Amdsrådsforeningen, Skole og Samfund, Skoledirektørforeningen, Danmarks Skolelederforening, Danmarks Lærerforening, Børne- og ungdomspædagogernes Landsforbund, Danmarks Elev Organisation og Folkeskoleelevernes Landsorganisation samt to personer udpeget af ministeren og en formand fra Undervisningsministeriets Folkeskoleafdeling.

⁹⁸ Undervisningsministeriet (1996), s. 2

⁹⁹ Undervisningsministeriet (1996), s. 2

¹⁰⁰ Undervisningsministeriet (1996), s. 13

Samarbejdet mellem skolebestyrelserne og kommunalbestyrelsen/den kommunale forvaltning fungerer, iflg. arbejdsgruppen, ikke optimalt. Mange forældrerepræsentanter giver udtryk for, at der er for dårlig kontakt og kommunikation mellem de to organer. Af den grund anbefales det, at der i den kommende vejledning til kommunerne gives henstillinger og anvisninger på, hvorledes man indenfor de nuværende rammer lokalt kan styrke dialogen. I forlængelse heraf foreslår arbejdsgruppen, at der yderligere oprettes et fælles forum, hvor kommunens skolebestyrelser og kommunalforvaltningen kan mødes i en åben dialog; dog uden formel kompetence og uden bindende regler.¹⁰¹

Arbejdsgruppen har ligeledes beskæftiget sig med kontakten mellem forældrevalgte medlemmer i skolebestyrelsen og den øvrige forældrereds. Her konkluderer man, at kontakten er ganske mangelfuld. Mange forældre giver udtryk for, at skolebestyrelsen ikke orienterer fyldestgørende om både hidtidigt og fremtidigt arbejde, og det resulterer i et meget lille kendskab til skolebestyrelsens arbejde. Derfor foreslås, at der i hver klasse udpeges et par forældre - kontaktførelse -, som skal fungere som bindeled mellem skolebestyrelsen og de øvrige forældre. Skolebestyrelsen kan da f.eks. sende beslutningsreferater og dagsordner til kontaktførelserne, indkalde til fællesmøder om konkrete emner, benytte kontaktførelserne i ad hoc-udvalg m.m. Kontaktførelsegruppen skal dog ikke tildeles formel kompetence, men derimod sikre, at skolebestyrelsens forældrerepræsentanter får et forum, hvor de kan synliggøre skolebestyrelsen og hente inspiration og vejledning fra de øvrige forældre.¹⁰²

Med hensyn til trykt information omkring skolebestyrelsens arbejde, så anbefaler arbejdsgruppen, at skolebestyrelsen skal forpligtes til at udarbejde en årlig beretning. Heri skal der både informeres om skolebestyrelsens arbejde i det forgangne år og om de emner som man planlægger at beskæftige sig med i det følgende år. Det præciseres dog ikke nærmere om beretningen skal sendes ud til alle forældre, eller om den blot skal være tilgængelig for de, som er interesserede.¹⁰³

Vedrørende området for udbetaling af diæter til skolebestyrelsesmedlemmerne, så *kan* kommunalbestyrelsen, efter de nugældende regler, yde diæter og erstatning for dokumenteret tabt arbejdsfortjeneste og befordringsgodtgørelse. Det er altså op til den enkelte kommune, hvorvidt de forældrevalgte tildeles diæter, og i den forbindelse viste arbejdsgruppens undersøgelse, at en del kommuner reelt ikke giver diæter. Derfor anbefaler arbejdsgruppen, at man, med henblik på at øge forældrenes interesse for skolebestyrelsen, erstatter de nuværende godtgørelsesmuligheder med et fast funktionsvederlag, som tillige kan gives til elevrepræsentanterne, evt. med et reduceret beløb.¹⁰⁴

Relevans i forhold til problemstillingen

¹⁰¹ Undervisningsministeriet (1996), s. 4 og 14

¹⁰² Undervisningsministeriet (1996), s. 15

¹⁰³ Undervisningsministeriet (1996), s. 5 og 9

¹⁰⁴ Undervisningsministeriet (1996), s. 11

Rapporten beskæftiger sig ikke direkte med den manglende forældredeltagelse, men vi mener alligevel at kunne bruge nogle af aspekterne i vores undersøgelse. Vedrørende valgperiodens længde ønsker vi at undersøge, hvorvidt den har en afskrækkende virkning på eventuelle fremtidige skolebestyrelsesmedlemmer. Dernæst ønsker vi, som nævnt i afsnittet om Public-choice-teori, at undersøge forældrenes syn på skolebestyrelsens magt. Endvidere er det interessant at belyse betydningen af skolebestyrelsessammensætningen, jf. afsnittet om Eva Sørensen's formelle barrierer. Afslutningsvis er det, som omtalt i forbindelse med Cranil-rapporten, relevant at se på, hvorvidt kontakten mellem forældrene og skolebestyrelsesmedlemmerne påvirker forældrenes deltagelse. I forlængelse heraf ønsker vi ligeledes at undersøge forældrenes holdning til den information, som sendes ud fra skolebestyrelsen.

3.2.2 Undersøgelser med et individperspektiv

3.2.2.1 Medborgerundersøgelsen 1990 og den danske folkeskole

Med udgangspunkt i en større skandinavisk medborgerundersøgelse fra 1990 har Jens Hoff bl.a. foretaget en analyse af sammenhængen mellem påvirkningsmuligheder, tilfredshed, initiativrigdom m.m i den danske folkeskole. I sin analyse benytter Hoff bl.a. den tidligere beskrevne teori om exit og voice af Albert O. Hirshman, og han kommer frem til følgende hovedkonklusioner.

51% havde interesse for skolebestyrelsen, men kun 29% deltog i valget i 1990.¹⁰⁵

Forældrene til børnene i den danske folkeskole benytter sig flittigt af voice (44%), dvs muligheden for, gennem formelle og uformelle kanaler, at påvirke den skole deres barn går i. Man kunne, ud fra Hirshman, forestille sig, at denne initiativrigdom bunder i utilfredshed med folkeskolen, men dette er imidlertid ikke tilfældet, idet langt størstedelen af forældrene er tilfredse, og det er overvejende disse, der tager initiativ til ændringer, hvilket ikke stemmer overens med hans teori.¹⁰⁶ Samtidig kommer Hoff frem til, at sandsynligheden for at se sit forslag blive til virkelighed er høj. Af de 44%, der tog initiativ oplevede 75%, at de kom igennem med deres ønske.¹⁰⁷

I den forbindelse skal kort nævnes, at han finder en svag tendens til, at kvinder oplever at have dårligere påvirkningsmuligheder end mændene gør, og at oplevelsen af gode påvirkningsmuligheder er stigende med alder og uddannelse.¹⁰⁸ Desuden er der en klar sammenhæng mellem

¹⁰⁵ Hoff, Jens (1995), s. 15

¹⁰⁶ Hoff, Jens (1993), s. 87-91

¹⁰⁷ Hoff, Jens (1995), s. 18

¹⁰⁸ Hoff, Jens (1993), s. 95

konkrete positive erfaringer med at påvirke, og oplevelsen af egne påvirkningsmuligheder.¹⁰⁹ Endvidere finder Hoff en tendens til, at forældre med mere end 11 års skolegang, samt mellem og højere funktionærer har mest succes med deres initiativer.¹¹⁰

I alt ønsker 80% af de adspurgte, at der er et privat alternativ til folkeskolen, mens 19% for alvor har overvejet muligheden for at flytte sit barn til en privat skole.¹¹¹ Jens Hoff kan ikke bekræfte teorien om, at der er en sammenhæng mellem en forælders utilfredshed med skolen og ønsket om eksistensen af et privat alternativ til folkeskolen, idet talmaterialet fra medborgerundersøgelsen kun viser en ganske svag sammenhæng.¹¹² Imidlertid er der en klar sammenhæng mellem utilfredshed og *brugen* af exit og voice.¹¹³ Han tester desuden en hypotese om, at de initiativrige forældre (dem der benytter sig af voice) i mindre grad end andre vægter muligheden for private alternativer (exit). Denne hypotese kan ikke bekræftes. Han konkluderer således, at forældrene ser voice og exit som muligheder, der supplerer hinanden; man ønsker at kunne benytte sig af begge dele.¹¹⁴

Vedrørende repræsentativitet fastslår den generelle teori, iflg. Hoff, at det er de ressourcestærke i en gruppe, der har overskud til dels at tage initiativer og dels til at stille op til bestyrelsen i en given organisation. Men selvom der på folkeskoleområdet er tendenser i den forventede retning, så er forskellene mellem brugere, deltagere og repræsentanter små.¹¹⁵ Hoff's resultat er dermed i modstrid med det resultat Cranil når frem til i 1994, altså 4 år senere end medborgerundersøgelsen. Han kommer, som tidligere nævnt, frem til, at der er en klar sammenhæng mellem uddannelsesbaggrund og deltagelse i skolebestyrelsesarbejde. Det ser således ud til, at der er sket en udvikling i retning af, at det i højere grad er de ressourcestærke, der deltager i aktiviteterne i skolebestyrelsen.

Hoff hævder, at afmagt er en medvirkende årsag til, at mange, som er utilfredse, vælger ikke at deltage. Han konkluderer, at problemet ikke synes at være manglende personlig kompetence, men derimod oplevelsen af systemet som værende præget af professionelle, der alene følger deres egen normer.¹¹⁶ Dette er iøvrigt et synspunkt, som tidligere blev præsenteret i afsnittene om hhv. Eva Sørensens barrierer, og deltagelse og organisationskultur i folkeskolen.

Som den sidste af Jens Hoff's hovedpointer skal nævnes, at der er betydelig flere brugere af forskellige uformelle deltagelseskanaler (været til forældremøde, anden kontakt med lærere, kontakt med skoleinspektør, skolenævn, skolebestyrelse eller forældreforening, samtaler med andre

¹⁰⁹ Hoff, Jens (1993), s. 97

¹¹⁰ Hoff, Jens (1995), s. 29

¹¹¹ Hoff, Jens (1995), s. 21

¹¹² Hoff, Jens (1993), s. 93

¹¹³ Hoff, Jens (1995), s. 23

¹¹⁴ Hoff, Jens (1993), s. 94

¹¹⁵ Hoff, Jens (1995), s. 9

¹¹⁶ Hoff, Jens (1993), s. 92

forældre om forhold på skolen, deltaget i andre aktiviteter vedr. skolen) end der er brugere af formelle deltagelseskanaler (meget/noget interesseret i valg til skolebestyrelsen, deltaget i valg til skolebestyrelsen eller i opstillingsmøder, været valgt til repræsentant).¹¹⁷

Relevans i forhold til problemstillingen

Vi ønsker ikke at fremsætte hypoteser på baggrund af ovenstående gennemgang af Jens Hoff's analyse, men bruger i stedet afsnittet som sammenligningsgrundlag for resultaterne af vores stikprøve.

3.2.2.2 Lokal tilknytning og medborgerundersøgelsen 1990

Jens Hoff har ydermere forfattet et arbejdspapir i samarbejde med Allan Dreyer Hansen med titlen "Interessen for lokalråd og det lokale medborgerskab." I dette papir undersøger de to forfattere, hvorvidt interessen for lokalråd kan forklares ud fra sociale og demografiske forhold.¹¹⁸

Med udgangspunkt i medborgerundersøgelsen fra 1990 gennemfører de således en række bivariate analyser, hvor de lægger ud med at belyse variablene køn, alder, uddannelse stilling og erhvervmæssig status' betydning for lokalrådsinteressen. Dernæst behandles forhold, som på forskellig vis angiver en vis tilknytning til lokalområdet; tætheden af socialt netværk, fremsættelse af krav i forhold til lokalområdet og skole/daginstitution samt oplevelse af indflydelsesmuligheder.

For variablene *køn, alder, uddannelse, stilling og erhvervmæssig status*¹¹⁹ konkluderer de, at sammenhængen mellem interessen for lokalråd og variablene er meget svag. Dog nævnes, at der hos respondenter i alderen 18-39 år og hos respondenter med højest grundlæggende skoleuddannelse er en lidt tydeligere sammenhæng, uden at de dog ser det som bevis på, at lokalrådsinteressen kan forklares ud fra variablene.¹²⁰

Derimod finder de en mere klar sammenhæng mellem variable, som viser en vis tilknytning til lokalområdet og interessen for lokalråd. Den første variabel; *socialt netværk*, konstrueres som et indeks ud fra 4 spørgsmål, som indikerer tilknytningen til lokalområdet.¹²¹ Her konkluderer forfatterne, at der er en forholdsvis klar sammenhæng mellem tætheden af det sociale netværk og interessen for lokalråd. I analysen af sammenhængen mellem *fremsættelse af krav i forhold til*

¹¹⁷ Hoff, Jens (1995), s. 14-16

¹¹⁸ Arbejdspapiret er fremsat som en diskussion af den norske forsker L. Roses konklusioner vedrørende en undersøgelse foretaget i 1995, men vi benytter kun områder, som har relevans i forhold til problemstillingen.

¹¹⁹ Hoff/Hansen (1995), s. 8, Erhvervmæssig status er opdelt i kategorierne: I beskæftigelse/under uddannelse, ledige, husmoder og pensionist.

¹²⁰ Hoff/Hansen (1995), s. 12

¹²¹ De 4 spørgsmål vedrører i hvor høj grad man som naboer låner ting af hinanden, hjælper hinanden med børnepassning m.m., er sammen om aktiviteter som f.eks. vejfester o.lign.

lokalområde/skole/daginstitution og lokalrådsinteressen fandt de en meget klar sammenhæng. De respondenter, som indenfor det sidste år (1990) havde fremsat krav og ønsker overfor de lokale myndigheder og skole/daginstitution er klart mere interesserede i lokalråd, end de respondenter, som ikke havde fremsat krav.¹²²

Med hensyn til sammenhængen mellem vurdering af *indflydelsesmulighederne* i forhold til lokalområdet og interessen for lokalråd konkluderer Hoff/Hansen, at de, som er mest interesseret i oprettelsen af lokalråd, er de respondenter, der enten oplever deres indflydelsesmuligheder som gode/meget gode eller dårlige/meget dårlige, mens de respondenter, som er "hverken eller", er mindre interesseret i lokalråd.¹²³

Ud fra de bivariate analyser synes der, iflg. Hoff/Hansen, således at være en sammenhæng mellem den generelle tilknytning til lokalområdet og interessen for oprettelse af lokalråd, dog med stærkest sammenhæng blandt de respondenter, som i forvejen har været aktive i området¹²⁴.

De to forfattere undersøgte ydermere landspolitiske variables effekt på lokalrådsinteressen, og her konkluderer de, at korrelationerne mellem folks partivalg/partiaktivitet og lokalrådsinteresse er så svage, at man ikke kan tale om nogen reel effekt.¹²⁵

Arbejdspapirets relevans i forhold til vores problemstilling

I forbindelse med projektarbejdets begyndelse deltog vi i et møde med Frederikshavn Kommunes skolechef Ruth Andersen, som var behjælpelig med relevante oplysninger og materiale til projektet. Hun nævnte bl.a. at der tilsyneladende var større forældreengagement omkring skolebestyrelsen på de mindre skoler, mens deltagelsen på de store skoler var yderst beskedne. Ud fra de bivariate analyser i Hoff/Hansen's arbejdsrapport viste der sig at være en sammenhæng mellem den generelle tilknytning til lokalområdet og interessen for oprettelse af lokalråd.¹²⁶ Forekomsten af disse to sammenhænge gav grobund for overvejelser omkring betydningen af forældrenes geografiske placering og deres lokale tilknytning i forhold til engagementet i skolebestyrelsen. Vi kombinerer således de to sammenhænge - større lokal tilknytning i de små byer og større tilknytning medfører større interesse for lokalråd - i en overordnet hypotese, ud fra hvilken vi konstruerer spørgsmål til spørgeskemaet.

Her sidestiller vi Hoff/Hansens variable *socialt netværk* og *lokalrådsinteresse* med henholdsvis *tilknytning til lokalområde* og *deltagelse omkring skolebestyrelsen*. Hvorvidt vi kan tillade os at drage denne parallel er diskutabelt, men vi mener at kunne forsvare det ud fra følgende. For det første anser vi de spørgsmål, som indekset *socialt netværk* er konstrueret ud fra, som indikatorer

¹²² Hoff/Hansen (1995), s. 13

¹²³ Hoff/Hansen (1995), s. 15

¹²⁴ Hoff/Hansen (1995), s. 16

¹²⁵ Hoff/Hansen (1995), s. 20

¹²⁶ Hoff/Hansen (1995), s. 16

for respondenternes generelle tilknytning til det område de bor i. Med andre ord beskriver de tilknytningen til lokalområdet, og det er her, vi drager første parallel. For det andet sidestiller vi Hoff/Hansens lokalråd med skolebestyrelser, ud fra den overbevisning, at skolebestyrelserne reelt fungerer som et lokalråd, hvor brugerne kan få indflydelse. Vi går dernæst et skridt videre og sidestiller selve interessen for lokalråd med deltagelse omkring skolebestyrelsen. Dette sker ud fra en overbevisning om, at selvom spørgsmålet om eventuel oprettelse af lokalråd i medborgerundersøgelsen var rent hypotetisk, så ville størstedelen af de respondenter, som var interesserede, også deltage, hvis det havde været muligt. 'Oversat' til vores begreber, så svarer det til, at størstedelen af de forældre, som er interesserede i skolebestyrelsen, vil deltage omkring skolebestyrelsen. De nævnte paralleller kan således synes en smule 'konstruerede til lejligheden', men vi har desværre ikke været i stand til at fremskaffe andre referencer, som på bedre vis kan begrunde hypotesen.

Den endelige hypotese lyder da som følger: Jo tættere man føler sig knyttet til sit lokalområde, jo mere vil man også deltage omkring skolebestyrelsen. Her antager vi, at tilknytningen er større på landet end i byerne. Det, vi således ønsker at undersøge bliver da lokaltilknytningens betydning for forældrenes deltagelse samt bostedets (land/by) indflydelse på både lokaltilknytningen og selve deltagelsen.

3.2.2.3 Finansministeriets undersøgelse af borgernes syn på den offentlige sektor

Finansministeriet har siden 1993 løbende lavet undersøgelser af borgernes syn på den offentlige sektor. I 1996 rapporten fremgår det, at 73% af forældrene (og børn i folkeskolen over 15 år) er tilfredse eller meget tilfredse med folkeskolen.¹²⁷ Sammenlignet med andre offentlige områder er denne tilfredshed dog ganske beskeden. Folkeskolen ligger således på en 34. plads ud af de 52 områder, hvor man har spurgt om brugernes tilfredshed.¹²⁸ Rapporten fra 1995 er en smule mere detaljeret end 1996-udgaven. Det fremgår af 1995-rapporten, at tilfredsheden med folkeskolen aftager jo højere klassetrin barnet går på. Endvidere undersøgte man, hvilke forældre der især benytter sig af privatskolerne. Her fremgår det, at højindkomstgruppen (husstandsindkomst over 600.000 kr.), personer med lang videregående uddannelse, selvstændige og højere tjenestemænd/funktionærer benytter sig mere af privatskolerne. Ufaglærte og faglærte er derimod de hyppigste brugere af folkeskolen.¹²⁹

3.2.2.4 Undervisningsministeriets undersøgelse af danskernes syn på skolen

I 1995 lavede undervisningsministeriet en undersøgelse af danskernes syn på folkeskolen. Undersøgelsen var del af en større OECD-rapport, hvor man ville sammenligne forskellige landes

¹²⁷ Finansministeriet (1996), s. 20

¹²⁸ Finansministeriet (1996), s. 6

¹²⁹ Finansministeriet (1995), s. 53 - 59

forhold til folkeskolen. Spørgeskemaet var ret omfattende, så i det følgende vil vi blot fremhæve nogle enkle konklusioner fra rapporten, der har relevans i forhold til dette projekt. Undersøgelsen viste, at kvinder havde en mere positiv indstilling overfor folkeskolen.¹³⁰ Endvidere viste undersøgelsen, at befolkningen prioriterede decentralisering af budgetansvar, undervisningsmetode og ansættelse / forfremmelse af lærer højt. Modsat blev decentralisering af udbuddet af fag, antal timer og lærernes løn og ansættelsesforhold prioriteret lavere.¹³¹ Undersøgelsen undersøgte også befolkningens forhold til lærerne med nogle enkelte spørgsmål. Det viste sig, at 7% mente, at lærerne var meget respekterede, 52% at de var noget respekterede og 38% at lærerne ikke var særligt respekterede. Stort set ingen mener, at lærerne skal have mindre løn. Derimod mener én ud af tre, at lærerne skulle have mere i løn.¹³²

¹³⁰ Undervisningsministeriet (1995), s. 29

¹³¹ Undervisningsministeriet (1995), s. 74

¹³² Undervisningsministeriet (1995), s. 79

4. Metode 2

4.1 Undersøgelsens forløb

Efter råd og vejledning fra professor Jørgen Goul Andersen, Aalborg Universitet, har vi valgt at foretage en stikprøve på 300 simpelt tilfældigt udvalgte husstande ud af de i alt 2700 husstande, som udgør vores population. Vi har ikke selv haft indflydelse på den egentlige udvælgelse, men besluttede, i samråd med Frederikshavn kommune, at de skulle udvælge de 300 husstande ud fra deres klasselister. Ved symmetrisk udvælgelse udvalgte de hver 7. på klasselisterne fra 3. klasse og opefter¹³³, hvilket sikrer os repræsentativitet i forhold til skolerne og klassetrinene, og de sørgede derefter for, at vi fik de relevante telefonnumre. Her skal tilføjes, at selvom forældrene havde flere børn i folkeskolen, havde kommunen sørget for, at vi kun fik det samme telefonnummer én gang. Endvidere besluttede vi, at det skulle bygge på ren tilfældighed, hvem vi kom til at tale med. Man kunne have valgt at tale med den forælder, som normalt har kontakten til skolen, men da vi både er interesserede i de deltagende og de ikke-deltagende forældre, har vi valgt at lade tilfældigheden råde. Hvis et barn tog telefonen og meddelte, at opringningen var fra Aalborg Universitet kunne der dog opstå bias, såfremt det da blev den mest interesserede forælder, der kom til telefonen. Vi mener dog, at forældrene typisk ikke vil have specielt divergerende opfattelser af deres barns skole, da de i kraft af deres fælles barn står overfor samme problem vedr. barnets skolegang, og derfor har vi, som før nævnt, ladet tilfældighederne råde.

Vi besluttede at benytte telefoninterview til indsamling af data. I forbindelse med dette valg gjorde vi os nogle metodiske overvejelser. Telefoninterview havde den fordel for os, at indsamlingen kunne ske væsentligt hurtigere, end hvis vi havde sendt spørgeskemaerne ud, hvorefter det ville være op til forældrene at få dem returneret. Sidstnævnte metode har den ulempe, at det i høj grad vil være de i forvejen meget aktive forældre, der vil sende spørgeskemaet tilbage med dårlig repræsentativitet til følge.¹³⁴ Det synes i mindre omfang at gøre sig gældende i forhold til vores undersøgelse. Desuden har telefoninterview den fordel, at man, som interviewer, har mulighed for at forklare spørgsmålene for respondenterne i eventuelle tvivlstilfælde. Dette øger samtidig gyldigheden af undersøgelsen.

At benytte sig af telefoninterview indebærer imidlertid også en række ulemper. Ved denne interviewform er det vigtigt, at alle interviewere holder sig stringent til spørgsmålenes ordlyd. Også ved tvivlsspørgsmål er det afgørende, at interviewerne forklarer spørgsmålene ens, da det ellers kan give problemer med gyldigheden. Vi mener dog, at vi har minimeret gyldighedsproblemet, idet vi alle har været med til udformningen af spørgsmålene, og derfor alle véd, hvilke intentioner

¹³³ Fordi de 3 først årgange ikke gik på skolen i 1994 er de udeladt af vores undersøgelse

ner, der ligger til grund for spørgsmålene. Vi har også forsøgt at gardere os mod systematiske fejl ved at fordele skoler og klassetrin tilfældigt imellem os. Således undgår vi, at nogle skoler og klassetrin markant adskiller sig fra det typiske billede alene på baggrund af fejl i enkelte spørgsmåls ordlyd eller lignende.

Endvidere kan det være svært for respondenterne at overskue spørgsmål og svarkategorier ved telefoninterview, da de ikke sidder med spørgeskemaet foran sig. Man kunne frygte, at respondenterne svarer på noget andet end det, der reelt er blevet spurgt om. Med hensyn til svarmulighederne kan det tænkes, at nogle forældre har haft vanskeligheder med at holde rede på det nøjagtige indhold af de forskellige svarkategorier, og begge dele kan medføre problemer med gyldigheden af undersøgelsen.

Som næste trin i undersøgelsen sendte vi, via Frederikshavn Kommune, et brev ud til de involverede forældre, der blandt andet informerede dem om, at de i løbet af de næste 14 dage ville blive ringet op af en studerende fra Aalborg Universitet. Brevets nøjagtige udformning kan ses i bilag A. Forældrene vidste således at Frederikshavn Kommune stod bag undersøgelsen, og samtidig havde de tid til at gøre sig nogle tanker om emnet. Vi havde endvidere tilføjet Ruth Andersens telefonnummer, så hun kunne kontaktes for yderligere information.

Det er vores opfattelse, at ovenstående fremgangsmåde har været medvirkende til, at vi har fået den høje svarprocent på 84%.

Selvom undersøgelsen er anonym, er det vores erfaring, at ikke alle respondenterne oplevede det således, fordi der, til trods for anonymiteten, alligevel var en vis kontakt mellem interviewer og respondent. Dette kan resultere i en for positiv holdning til deltagelse i og omkring skolebestyrelsen. Man kunne forestille sig, at ærligheden havde været større, hvis vi istedet havde valgt at udsende spørgeskemaerne.

4.2 Spørgeskemaets opbygning

Som tidligere nævnt har vi opbygget spørgeskemaet ud fra de opstillede hypoteser (bilag B). Disse hypoteser har vi operationaliseret i en række spørgsmål (bilag C). Desuden har vi søgt inspiration i andre spørgeskemaer; heriblandt spørgeskemaet i Anne Vellings speciale fra Århus Universitet 1996, samt det spørgeskema, som den tidligere omtalte projektgruppe fra 9. semester, Aalborg Universitet 1996, nåede at konstruere. Vi har endvidere formuleret enkelte spørgsmål identiske med spørgsmål fra den landsdækkende borgeranalyse fra 1995,¹³⁵ for, som før nævnt, at kunne sammenligne vores resultat fra Frederikshavn med landsresultatet.

¹³⁴ Specialestuderende ved Århus Universitet Anne Velling har tidligere foretaget tilsvarende undersøgelse, dog udsendte hun spørgeskemaer til forældrene i stedet for at interviewe dem pr. telefon. Hun opnåede kun en svarprocent på 33.

¹³⁵ Torpe, Lars (1995)

Vi har placeret undersøgelsens baggrundsvariable, eksempelvis køn, alder og uddannelse, tilsidst i spørgeskemaet. Det har vi gjort, fordi respondenterne sandsynligvis ikke er helt så opmærksomme og motiverede hen mod slutningen af spørgeskemaet, og det er derfor en fordel at have de meget lette spørgsmål her. Vi har endvidere placeret spørgeskemaets eneste åbne spørgsmål i slutningen, da respondenterne så allerede har været igennem diverse overvejelser omkring emnet. Desuden undgår vi herved, at der bliver gentagelser af noget, der vil blive berørt senere. Den eneste ulempe ved spørgsmålets placering er, at respondenterne, som tidligere nævnt, ikke lænere er så opmærksomme på dette tidspunkt. Grunden til, at vi har medtaget dette åbne spørgsmål i spørgeskemaet er, at vi ønsker at høre eventuelle forslag til løsning af deltagelsesproblemet fra forældrene selv. Vi har dog ikke efterfølgende lavet nogen systematisk bearbejdning af spørgsmålet.

I forbindelse med den endelige placering af spørgsmålene har vi gjort os visse overvejelser. Nogle spørgsmål følger helt naturligt efter andre, men i situationer, hvor vi har vurderet, at dette kunne medføre problemer med gyldigheden, har vi placeret spørgsmålene anderledes. Dette har eksempelvis været tilfældet med spørgsmål 28: "Mener du, at det er vigtigt, at man deltager i opstillingsmøder og valg i forbindelse med skolebestyrelsen"? Dette spørgsmål ville naturligt følge spørgsmål 7a: "Påtænker du at deltage i opstillingsmøder og en eventuel afstemning ved skolebestyrelsesvalget næste forår (1998)"? Problemet ville her være, at har man svaret "nej" til spørgsmål 7a, ville man højst sandsynligt føle sig nødsaget til også at svare "nej" til spørgsmål 28 for at være konsekvent. Ved at skille spørgsmålene ad håber vi på at mindske dette problem.

Vi har tilstræbt at gøre de forskellige svarkategorier så ens som mulig, fordi det, som nævnt, er vigtigt, at spørgeskemaet er let forståeligt. Et let forståeligt spørgeskema formindsker nogle af de tidligere nævnte problemer med gyldigheden. "Ved ikke"-svarkategorierne blev ikke nævnt under interviewene, da vi i pilotundersøgelsen oplevede, at "ved ikke"-kategorien gjorde det vanskeligere for forældrene at huske de i forvejen mange svarkategorier. Dog blev kategorien brugt, såfremt forældrene ikke var i stand til at placere sig i de øvrige kategorier.

På baggrund af, at vi har forsøgt at gøre de forskellige svarkategorier så ens som mulig, er der opstået en fejlkilde m.h.t. svarkategorierne. Til mange spørgsmål kunne forældrene svare "meget stor", "ret stor", "ret lille" eller "meget lille". Det ses, at mellem de to midterste svarkategorier "ret stor" og "ret lille" er der et forholdsvist stort spring. En mulig fejlkilde ved spørgsmålet er, at de forældre, som måske reelt ville placere sig i en midterkategori, er mere tilbøjelig til at tage en mere positivt lydende kategori; dvs., "ret stor" fremfor den lidt negative lydende svarmulighed "ret lille".

Vi har bedt forældre med mere end et barn i folkeskolen om at svare på spørgsmålene ud fra de erfaringer de har gjort med deres ældste barn. På den måde er det muligt for forældrene at give udtryk for en mere entydig opfattelse af folkeskolen, og vi håber herved at undgå forvirring. Man kunne eksempelvis være tilfreds med sit yngste barns lærere, men meget utilfreds med de

lærere, der underviser det ældste barn. Desuden kunne der være et mere praktisk problem, hvis børnene går på forskellige skoler.

I forhold til spørgsmålene er der efterfølgende opstået enkelte problemer, da referencerammen, på grund af det store tidspres, ikke var helt færdigskrevet inden vi startede datafangsten. For eksempel har det været et problem, at vores inddeling i uddannelseskategorier ikke er i overensstemmelse med de inddelinger, som er brugt i Johannes Andersens teori om politiske kulturer. Vi har dog, i analysen, på bedste vis forsøgt at tage højde for dette.

En generel fejlkilde ved undersøgelsen er, at vi har spurgt til forældrenes nuværende opfattelse af skolebestyrelsen samt øvrige forhold i forbindelse med skolen, men benyttet os af forældrenes deltagelse fra 1994. Vi overvejede at bruge spørgsmålet om, hvorvidt forældrene påtænker at deltage i opstillingsmøder og et eventuelt valg i 1998. Vi mente dog, at denne variabel var for usikker, da nogle forældre formentligt har svaret ja "gratis", og derfor vælger vi, i mangel af bedre, at se på den faktiske deltagelse i 1994 fremfor at bruge den hypotetiske deltagelse i 1998.

4.3 Pilotundersøgelse, ekspertvurdering og databehandling

Vi har i forsøg på at opdage eventuelle fejl og mangler i spørgeskemaet foretaget en pilotundersøgelse på en lille gruppe forsøgspersoner. Udfra denne "finpolerede" vi spørgeskemaet, således, at spørgsmålene fungerede bedst muligt. Endvidere har lektor Peter Nielsen, Aalborg Universitet, gennemlæst spørgeskemaet, og efterfølgende givet kritik herpå.

Det indsamlede datamateriale fra telefoninterviewene har vi indlæst i statistikprogrammet SAS med henblik på den videre databehandling. Således er vores kvantitative analysearbejde blevet lettet betydeligt. Vi har endvidere efter ovennævnte indlæsning konstrueret adskillige nye variable, der på nogle områder, har muliggjort en mere dybdegående analyse. Disse variable er i bilagsmappen nummereret med tal over 34. Til tider har dette arbejde været endog meget besværligt, da 4. semesters introduktion til det anvendte program har været yderst mangelfuld.

Vi har således i forbindelse med SAS-kørslerne desværre ikke foretaget de meget relevante statistiske tests i form af Chi-i-anden og Gamma. Efterfølgende har vi erfaret, at disse to tests ville have muliggjort en mere præcis analyse af datamaterialet, men, som før nævnt, så var metodeundervisningen ganske sparsom, hvilket gav os de nævnte problemer.

Da vi i dette projekt hovedsagelig har lagt vægt på den empiriske del, betyder det samtidigt, at tabelmaterialet er enormt. Derfor har vi, af hensyn til at gøre projektet mere læsevenligt, udelukkende vedlagt de multivariate analyser som bilag. Blandt disse har vi foretaget et enkelt udførligt regneeksempel (bilag D). De resterende multivariate beregninger er således gennemført på lignende vis. Vi har ligeledes, for at bevare overskueligheden, udeladt svarkategorierne "Ved ikke" og "Hverken eller" i projektets tabeller.

4.4 Stikprøvens repræsentativitet

Hvis vores undersøgelse skal give pålidelige resultater er det vigtigt, at stikprøven er repræsentativ i forhold til populationen. Vi har, via symmetrisk udtrækning, tilfældigt udvalgt 300 forældre, hvilket statistisk set skulle bevirke en repræsentativ stikprøve. Svarprocent blev på 76%, hvilket må siges at være ganske højt. Hvis man yderligere fratrækker den gruppe af respondenter, som vi ikke kunne komme i kontakt med pga. tekniske problem (forkert telefonnummer osv.) bliver svarprocenten på 84%; dvs., at reelt ønskede kun 44 respondenter ikke at deltage. Der dog stadig en risiko for, at de 300 forældre ikke er repræsentative i forhold til den totale population, dvs. de 2700 husstande med børn i folkeskolen i Frederikshavn Kommune. Fejlen kan opstå ved tilfældighed eller der kan opstå såkaldt bias, dvs, at der i datafangsten er en form for sortering, der giver et skævvridning. Vi vil derfor undersøge stikprøven nærmere.

Først og fremmest står det klart, at vi har en overrepræsentation af kvinder. Hele 76% af respondenterne er kvinder, mens kun 24% er mænd. Denne bias kan være opstået på forskellige måder. For det første kan det skyldes, at kun den forælder som skolebarnet bor ved, var repræsenteret på listen over populationen. Hvis barnet kun bor ved én af forældrene har vi altså ikke haft mulighed for at kontakte den anden. Da en stor overvægt af de eneforsørgende forældre var kvinder, er dette medvirkende til at skabe bias. En anden årsag kan være, at kvinder er lettere at træffe i hjemmet end mænd. Stikprøven viser således også, at en større del af kvinderne (23%) end mændene (13%) er uden arbejde. Vi forsøgte dog at imødegå dette problem ved hovedsageligt at ringe i tidsrummet fra 16 til 21, hvor begge forældre ofte træffes hjemme. En tredje årsag kunne forekomme, hvis det normalt er kvinden, der tager sig af barnets skolegang. I de tilfælde, hvor barnet tog telefon er der således en risiko for, at vi oftest blev sluset videre kvinden. På grund af denne store overrepræsentation af kvinder vil vi, i de spørgsmål, hvor det er relevant, i analysen kontrollere for køns indflydelse på svarene. De få steder, hvor der viser sig forskelle i mænds og kvinders svar, vil vi tage det i betragtning.

En anden mulighed for bias kunne være, at vi først og fremmest kom i kontakt med de aktive forældre, dvs. at stikprøven havde en overrepræsentation af aktive. Som tidligere nævnt var frygten for denne bias et vigtigt argument for at anvende telefoninterview. Selvom den store svarprocent formindsker dette problem, kan vi ikke helt afvise, at vi har en overrepræsentation af aktive. Først og fremmest er det rimeligt at antage, at der blandt de 16%, der ikke ønskede at deltage, var en overrepræsentation af passive. Dernæst er der en risiko for, at vi i de tilfælde, hvor barnet tog telefonen, blev sluset videre til den mest aktive forældre. Disse to faktorer er formentlig forklaring på, at den gennemsnitlige valgdeltagelse på de tre skoler med kampvalg i stikprøven er højere end den faktiske valgdeltagelse. I stikprøven har 47% således deltaget i kampvalg, mens kun 37% af forældrene faktisk deltog ved valget i 1994.¹³⁶ Denne bias udgør

¹³⁶ Tallene viser de simple gennemsnit, dvs., at gennemsnittene ikke er vejret i forhold til antal forældre på skolerne.

ikke noget større problem, hvis man blot har in mente, at den faktiske deltagelse og interesse formentlig er en smule mindre end angivet i stikprøven.

Til sidst vil det være relevant at sammenligne stikprøven og population på nogle baggrundsvARIABLE; f.eks. alder, beskæftigelse og uddannelse. Det har desværre ikke været muligt for os at fremskaffe disse oplysninger for den samlede forældreskare i Frederikshavn Kommune. I stedet er vi nødsaget til at sammenligne stikprøven med nogle landsresultater. Dette kan ikke umiddelbart afgøre, hvorvidt stikprøven er repræsentativ i forhold til forældrene i Frederikshavn Kommune, da en række lokale forhold vil have indflydelse på de nævnte baggrundsvARIABLE. Til gengæld kan en sådan sammenligning vise, om stikprøven er repræsentativ i forhold til landsniveauet, hvilket har stor betydning, hvis man vil generalisere ud fra undersøgelsens resultater. Vi kan ikke umiddelbart bruge baggrundsvARIABLENE for hele befolkningen, da forældrene til børn i folkeskolen aldersmæssigt er koncentreret i en lille gruppe. Vi anvender derfor en stor valgundersøgelse fra 1994,¹³⁷ hvor talmaterialet giver os mulighed for at indsnævre gruppen til en bestemt alderskategori. I valgundersøgelsen har vi således udtaget respondenterne mellem 30 og 59 år, da stort set alle respondenter i vores stikprøve (98 %) tilhører denne gruppe (bilag 1.1 - 1.3).

Tabel 1.1. *Stikprøven sammenlignet med 30 - 59-årige i valgundersøgelsen fra 1994 på baggrundsvARIABLE.*

	Valgundersøgelse 1994 (30 til 59 årige)	Skolebestyrelsesundersøgelse 1997
Stilling		
Arbejder	22 %	46 %
Funktionær / tjenestemand	47 %	29 %
Selvstændig	8 %	4 %
Arbejdsløs	10 %	7 %
Studerende, hjemmegående mm.	14 %	13 %
	N = 1047	N = 228
Uddannelse		
Lang videregående udd.	6 %	4 %
Mellemlang videregående udd.	14 %	18 %
Kort videregående udd.	10 %	17 %
Erhvervsudd. Eller stud./HH	47 %	42 %
Folkeskole el. Realeksamen.	23 %	19 %
	N = 1047	N = 228
Ansættelses sektor		
Privat	43 %	52 %
Offentlig	57 %	48 %
	N=1006	N=178

I forhold til stilling viser tabellen, at stikprøvens andel af selvstændige, arbejdsløse og hjemmegående/studerende mv. stort set svarer til landsgennemsnittet. Stikprøven adskiller sig dog kraf-

¹³⁷ Andersen, Jørgen Goul og Borre, Ole (1994)

dig i forhold til fordelingen mellem funktionærer/tjenestemænd og arbejdere. I stikprøven er hele 46% arbejdere, mens kun 22% på landsplan er arbejdere. I de sammenhænge, hvor stillingsvariablen har indflydelse, er dette selvfølgelig en vigtig iagttagelse, hvis man vil generalisere til landsniveau. Vi mener dog ikke, at dette viser, at stikprøven ikke er repræsentativ i forhold til forældrene i Frederikshavn Kommune. Den betydningsfulde værfts- og fiskeindustri i kommunen bevirker formentlig, at 46% af forældrene faktisk *er* arbejdere. I forhold til det kommunale niveau vurderer vi altså, at stikprøven er repræsentativ på dette område.

Angående uddannelsesniveaut er der ikke de store forskelle mellem stikprøven og landsgennemsnittet. Dog synes der at være en lille overvægt af respondenter med kort - eller mellemlang videregående uddannelse i stikprøven. Heller ikke i ansættelsessektorerne er der store udsving mellem stikprøven og landsgennemsnittet. Dog er der i stikprøven en overvægt af ansatte i den private sektor, hvilket formentlig igen skyldes værfts- og fiskeindustrien i området.

Alt i alt vurderer vi, at stikprøven stort set kan betragtes som repræsentativ i forhold til resten af forældrene i kommunen. Dog har vi en stort overrepræsentation af kvinder, hvilket, som nævnt, gør det nødvendigt at kontrollere for køns indflydelse på forskellige variable i analysen. Andelen af aktive i stikprøven er, trods alle vores anstrengelser, formentlig også en smule for stor. Endelig viser uddannelsesniveau og ansættelsessektor ikke de store afvigelser fra landsgennemsnittet. Skal man generalisere til landsniveau skal man dog tage den store andel arbejdere i betragtning. Da analysen viser, at variabelen by/land har en selvstændig effekt på deltagelsen omkring skolebestyrelsen, skal man ligeledes tage højde for, at Frederikshavn er en landkommune.

5. Analyse

Vil vi nu påbegynde den egentlige analyse af vores survey-undersøgelse. Afsnittet er, som før nævnt, opdelt i tre forskellige analysedele, henholdsvis; *deltagelse, repræsentativitet og legitimitet i forhold til skolebestyrelsen* (analysedel 1), *årsager til den lave deltagelse i skolebestyrelsen* (analysedel 2) og *løsningsforslag til øget deltagelse* (analysedel 3). De enkelte analysedele besvarer i kronologisk orden de tre opstillede spørgsmål i problemformuleringen. Således er analysedel 1 beskrivende, analysedel 2 er forklarende og analysedel 3 er problemløsende. Da især analysedel 2 er omfangsrig er dette afsnit opdelt i seks underafsnit, hvor vi behandler hypoteserne separat.

5.1 Analysedel 1: Deltagelse, repræsentativitet og legitimitet

I denne første analysedel vil vi give en beskrivelse af demokratiske problemer i forhold til skolebestyrelserne i Frederikshavn Kommune. Først vil vi beskrive omfanget af forældrenes deltagelse i forhold til skolebestyrelsen. Dernæst vil vi beskrive, hvorvidt denne deltagelse er repræsentativ. Til sidst belyses, hvorvidt forældrene betragter skolebestyrelsen som et legitimt organ.

5.1.1 Et første blik på deltagelsen

Jævnfør definitionen af deltagelse omkring skolebestyrelsen i problemformulering har vi fire variable for deltagelse. Disse er hhv.; deltagelse i opstillingsmøde, kampvalg, villighed til selv at stille op eller rejst en eller flere sager overfor skolebestyrelsen indenfor det sidste år. I definitionen inddelte vi endvidere disse variable i en krævende og ikke-krævende deltagelsesform. Villighed til selv at stille op til skolebestyrelsen er således krævende deltagelse, mens de tre øvrige deltagelsesformer er defineret som ikke-krævende.¹³⁸ Følgende tabel giver et overblik (bilag 2.1 og 2.5).

¹³⁸ Man kunne argumentere for, at det rejse en sag også kan være en krævende deltagelse. Vi tænker dog ikke fortrinsvis på personlige ressourcer/kompetencefølelse, men først og fremmest arbejdsbyrden. Således stilles der markant større krav til forældrerepræsentanternes engagement end til det engagement, der kræves for blot at rejse en sag for skolebestyrelsen.

Tabel 2.1. *Forældrenes deltagelse i forhold til skolebestyrelsen.*

	Deltager	Ikke-deltagende	N
Ikke-krævende deltagelse:			
Deltaget i opstillingsmøde 1994	21 %	79 %	229
Deltaget i kampvalg i 1994	47 %	53 %	72
Rejst en sag for skolebestyrelsen indenfor sidste år	5 %	95 %	228
Krævende deltagelse:			
Villig til selv at opstille til skolebestyrelsen	21 % (Ja)	79 % (Nej)	222
Bred deltagelse			
Deltagelse i én eller flere af ovenstående deltagelsesformer.	43 %	57 %	228

* Spm. 9: *Er du selv villig til at lade dig vælge til skolebestyrelsen?*

Spm. 5: *Deltog du i et eller flere opstillingsmøder ved skolebestyrelsesvalget i 1994?*

Spm. 6a: *Stemte du ved kampvalget i 1994?* Del af et slusespørgsmål afhængig af ældste barns skole.

Spm. 8a: Del af et slusespørgsmål, hvor respondenter, der har rejst en sag indenfor det sidste år efterfølgende spørges: *Hvem henvendte du dig til i første omgang?*

Tabellen viser, at 21% af forældrene deltog i et eller flere opstillingsmøder i forbindelse med skolebestyrelsesvalget i 1994. Ved valget var der kun kampvalg på tre ud af kommunens 11 skoler. 47% af de 72 respondenter på disse tre skoler stemte ved valget i 1994. Denne stemmeprocent er for stor i forhold til den faktiske deltagelse ved valget på ca. 37%, hvilket, jævnfør metode 2, tyder på, at vi har fået en smule for mange aktive respondenter. Ikke desto mindre viser disse 37%, at deltagelsen i kampvalg er større end deltagelsen i opstillingsmøderne. Sammenlagt har 28% af respondenterne i stikprøven deltaget i enten opstillingsmøder eller kampvalg. Dette resultat svarer til det landsdækkende resultat på 29% i 1990, men ligger et stykke over landsresultatet på 17% i 1994. Selvom deltagelsen i stikprøven formentlig er en smule for stor i forhold til resten af forældrene, konkluderer vi, at forældrenes deltagelse i Frederikshavn Kommune ikke er lavere end på landsplan.

Tabellen viser yderligere, at kun 5% af forældrene har rejst en sag overfor skolebestyrelsen indenfor det sidste år. Som nævnt, under definitionen af deltagelse i problemstillingen, er dette tal formentlig en smule for lavt, da det kun indeholder de forældre, der henvendte sig til skolebestyrelsen i første omgang. Sammen med deltagelse i opstillingsmøder og kampvalg dækker disse tre variable den såkaldte ikke-krævende deltagelse.

I forhold til den krævende deltagelsesform har 21% svaret, at de selv er villige til at lade sig vælge til skolebestyrelsen. Jævnfør diskussionen i definitionen af deltagelse i problemformulering er dette et hypotetisk spørgsmålet, hvilket formentlig bevirker, at tallene bliver lidt for positive. Ikke desto mindre viser tallene, ikke overraskende, at den ikke-krævende deltagelse er større end den krævende deltagelse. Endelig har vi jævnfør problemstillingen lavet et deltagelsesindex, som benævnes bred deltagelse. Her viser det sig, at 43% er deltagende, mens 57% ikke er deltagende.

Hvorvidt denne grad af deltagelse er et demokratisk problem er selvfølgelig en vurderingssag. Set i forhold til deltagelsen i kommunal- og folketingsvalg er deltagelsen begrænset. At kun tre

skoler havde kampvalg kan også betragtes som tegn på manglende deltagelse. Specielt kan det være problematisk, at kun få forældre kommer til opstillingsmøderne, når de fleste bestyrelse bliver etableret uden kampvalg. Det er altså en forholdsvis lille gruppe, der, i de fleste tilfælde, bestemmer skolebestyrelsens sammensætning. Endelig skal man tage i betragtning, at vores stikprøve formentlig er en smule for deltagende. Derfor mener vi stadig, at forældrenes deltagelse i forhold til skolebestyrelsen er begrænset, hvilket er udtryk for et vist demokratisk problem.

5.1.2 Deltagelse og repræsentativitet

Vi nu beskæftige os med, hvorvidt den beskrevne deltagelse er repræsentativ. Jævnfør problemformuleringen har det været en indvendig imod brugerbestyrelser, at de fortrinsvis henvender sig til de ressourcestærke brugere. I forhold til lighedsmålsætningen i demokratiet kan en sådan social skævhed i deltagelsen betragtes som et demokratisk problem. Jens Hoff har påpeget, at spørgsmålet om repræsentativitet kan indeholde to dimensioner - henholdsvis input- og output-siden.¹³⁹ Input-siden handler om, hvorvidt deltagelsen i kategorierne i det brede deltagelsesbegreb er repræsentativ i forhold til forældregruppen. Output-siden beskæftiger sig med, om det er en bestemt type forældre, der har held til at påvirke forholdene på skolen. Vi vil kun beskæftige os med input-siden, da antal rejste sager for skolebestyrelsen er meget begrænset, og vi derfor har vanskeligt ved at vurdere succesraten (output).

I følgende tabel har vi set på deltagelsen i forhold til en række sociale baggrundsvariable. Udover at se på det brede deltagelsesbegreb har vi også medtaget den krævende deltagelse separat (bilag 2.6 - 2.17).

¹³⁹ Hoff, Jens (1995), s. 24

Tabel 2.6. *Bred- og krævende deltagelse i forhold til sociale baggrundsvariable.*

	Bred deltagelse	Krævende deltagelse (Villighed til opstilling)	N
	Gns. 43 %	Gns. 21 %	
Køn:			
Mand	41 % (-2)	17 % (-4)	54
Kvinde	44 % (+1)	22 % (+1)	175
Alder:			
25 - 34 år	37 % (-6)	24 % (+3)	30
35 - 44 år	43 % (0)	19 % (-2)	148
45 - år	50 % (+7)	25 % (+4)	50
Uddannelse:			
Folkeskolen / Realeksamen	30 % (-13)	14 % (-7)	44
Erhvervsuddannelse	42 % (-1)	26 % (+5)	73
Ungdomsuddannelse (Stud./HH)	52 % (+9)	23 % (+2)	23
Kortere videregående uddannelse	55 % (+12)	26 % (+5)	38
Mellemlang videregående uddannelse	46 % (+3)	18 % (-3)	41
Længere videregående uddannelse	33 % (-10)	22 % (+1)	9
Beskæftigelse:			
Selvstændig	20 % (-23)	10 % (-11)	10
Funktionær/tjenestemand	55 % (+12)	25 % (+4)	66
Faglært arbejder	36 % (-7)	14 % (-7)	44
Ufaglært arbejder	36 % (-7)	17 % (-4)	59
Arbejdsløs	38 % (-5)	21 % (0)	16
Studerende	46 % (+3)	30 % (+9)	11
Hjemmegående, pensionist, på orlov	58 % (+15)	26 % (+5)	19
Beskæftigelsessektor			
Privat sektor	39 % (-4)	12 % (-9)	91
Offentlig sektor	45 % (+2)	27 % (+6)	84
Erfaringer med bestyrelsesarbejde			
Erfaringer fra bestyrelsesarbejde	49 % (+6)	23 % (+2)	123
Ingen erfaringer fra bestyrelsesarbejde	37 % (-6)	19 % (-2)	106

* Tallene i parenteserne er differencen mellem gennemsnitsdeltagelsen (bred deltagelse 43%/krævende deltagelse 21%). Disse procentdifferencer summerer ikke nødvendigvis til nul i kategorierne.

I forhold til ovenstående tabel vil vi, i den følgende beskrivelse, først og fremmest fokusere på skævheder i den brede deltagelse. Dette skyldes, at vi mener, at hvis man blot har deltaget på en eller anden måde, bør man i demokratisk forstand regnes blandt de deltagende forældre. Endvidere er det hypotetiske spørgsmål om villighed til opstilling, som tidligere nævnt, behæftet med en række fejlkilder. Ved specifikke afvigelser mellem de to kategorier inddrager vi også den krævende deltagelse.

Med hensyn til køn er der ingen betydelig forskel mellem den deltagende og den ikke-deltagende gruppe, idet ca. 40% af både mænd og kvinder deltager, mens ca. 60% ikke deltager.

I de tre alderskategorier 25-34 år, 35-44 år og 45 - år ses en tendens til en stigende deltagelse med stigende alder. Den yngste kategori er mindst deltagende med 37%, i den mellemste kategori deltager 43% af respondenterne og sluttelig viser den ældste kategori en deltagelse på 50%. Denne sammenhæng gør sig dog ikke gældende for villighed til opstilling, hvor alle alderskategorierne har den deltagelse på ca. 20%.

Betragtes variabelen uddannelse, så ses en todeling i datamaterialet. Den laveste deltagelse (ca. 30%) ses blandt de respondenter, som kun har folkeskole/realeksamen og de respondenter, som har en længere videregående uddannelse. De øvrige uddannelsesniveauer; ungdomsuddannelse, erhvervsfaglig uddannelse, kortere videregående uddannelse og mellemlang videregående uddannelse har en deltagelsesprocent på ca. 50%, dog med en deltagelse på 42% blandt respondenter med erhvervsfaglig uddannelse. Med hensyn til respondenter med en længere videregående uddannelse, så er det imidlertid et problem, at vi kun har 9 svarpersoner. Dette gør resultatet mindre pålideligt, idet blot små udsving i antallet af respondenter i gruppen medfører store udsving i procenttallene. Tallene underbygges dog af et udsagn fra skolechef Ruth Andersen, som ved mødet i april måned fortalte, at de grupper, som var dårligst repræsenteret i Frederikshavn Kommunes skolebestyrelser netop er forældre uden uddannelse og forældre med en længere videregående uddannelse.

Med hensyn til beskæftigelse, så er de selvstændige de mindst deltagende med kun 20%. Herefter kommer faglærte og ufaglærte arbejdere med ca. 36% deltagelse, og sluttelig deltager funktionærer/tjenestemænd med 55%. Tilsyneladende er de selvstændige forældre således mindre deltagende end de øvrige, men gruppen består kun af 10 respondenter, hvilket sænker pålideligheden betydeligt. I gruppen uden arbejde ses, at de regulært arbejdsløse kun har en deltagelse på 38%, mens hjemmegående/pensionister/orlovsforældre og studerende trækker gruppen opad med henholdsvis 58% og 46% deltagelse. Med hensyn til ansættelsessektor viser tabellen, at der er svag overrepræsentation af deltagere fra den offentlige sektor. Hvis man ser ansættelsessektor i forhold til de enkelte stillingskategorier viser det sig, at funktionærer/tjenestemænd i den private sektor er mere deltagende (64%) end i den offentlige sektor (47%), mens deltagelsen for ufaglærte arbejdere er lavere i den private sektor (29%) end i den offentlige sektor (45%) (bilag 2.18).

I analysedel 2 vil vi senere beskæftige os med, hvorledes man kan forklare denne sociale skævhed i forhold til personlige ressourcer. Det skal endvidere tilføjes, at der jævnfør metode 2, er en fejlkilde ved at måle en del af deltagelsen i 1994, men spørge til den nuværende beskæftigelse og uddannelse i 1997. I forhold til baggrundsvariablene mener vi dog ikke, at denne fejlkilde har nævneværdig betydning.

Udover at betragte sammenhængen mellem deltagelse og de almindelige baggrundsvariable vil vi også inddrage respondenternes engagement i andet bestyrelsesarbejde. Det har således været en hypotese i debatten, at brugerbestyrelser virker kumulative, dvs., at det er de i forvejen aktive, der bliver endnu mere aktive. En sådan yderligere indsnævring af den aktive gruppe kan forøge

det demokratisk problem. Vi har dog ikke spurgt direkte til forældrenes engagement i andre brugerbestyrelser, men spurgt til deltagelse i andet bestyrelsesarbejde generelt. Der viser sig en vis sammenhæng mellem deltagelse i andet bestyrelsesarbejde og bred deltagelse. I forhold til villigheden til opstilling er forskellen dog ikke nævneværdig. Det altså ikke således, at det udelukkende er forældre, der har deltaget i andet bestyrelsesarbejde, som er villig til selv at stille op. Derfor mener vi ikke, at tendensen bevirker noget større kumulativt problem. Jens Hoff når frem til samme resultat på baggrund af medborgerundersøgelsen fra 1990, hvor der var mulighed for at sammenligne sammensætning af brugerbestyrelser direkte.¹⁴⁰ Endvidere har vi set på sammenhængen mellem det yngste barns skoletrin og deltagelse. Dette er sket ud fra en formodning om, at forældre til ældre børn kunne være underrepræsenteret på grund af faldende interesse for barnets skolegang. Heller ikke her viser der sig at være nogen betydelig sammenhæng, der kunne udgøre et demokratisk problem (bilag 2.19).

Som opsummering skal nævnes, at alder, uddannelsesniveau og beskæftigelse har en vis effekt på den brede deltagelse. De yngste respondenter er mindst deltagende; respondenter med folkeskole/realeksamen og længere videregående uddannelse er ligeledes mindst deltagende, og endelig deltager de selvstændige og tildels ufaglærte og faglærte arbejdere mindre end de øvrige beskæftigelses kategorier. Der viser sig altså en vis social ulighed i deltagelsen, således at såkaldte ressourcetsvage grupper deltager mindre dvs., at der er en underrepræsentation af yngre forældre med folkeskoleuddannelse samt faglærte og ufaglærte arbejdere. Tallene viser dog også, at hjemmegående, forældre med orlov og pensionister er overrepræsenteret, mens forældre med lang videregående uddannelse er underrepræsenteret i forhold til stikprøvens deltagelse.

Det skal dog tilføjes, at man ikke kan sidestille forældre, som er villige til at deltage som repræsentanter i selve skolebestyrelsen med de forældrerepræsentanter, der faktisk bliver valgt. Man kan jo godt være villig til opstilling uden at blive valgt. Selvom det ikke har været undersøgelsen formål at belyse dette aspekt, indeholder stikprøven 11 respondenter, der på nuværende tidspunkt sidder i skolebestyrelsen. Af disse 11 skolebestyrelsesmedlemmer er 7 kvinder, 9 er funktionærer/tjenestemænd og 7 er ansat i den offentlige sektor. I forhold til uddannelse har 7 af medlemmerne kortere- eller mellemlang videregående uddannelse og ingen af medlemmerne er yngre end 34 år (bilag 2.20 - 2.24). Dette passer meget godt med det generelle billede i vores brede deltagelsesbegreb, dog således, at den sociale skævhed bliver endnu mere udtalt. Datamaterialet er dog så begrænset, at man ikke kan tillade sig at drage bastante konklusioner i forhold til repræsentativiteten af de valgte medlemmer. Vi kan dog sige, at noget kunne tyde på, at der er problemer med repræsentativiteten i forhold til den krævende deltagelse.

Hidtil har vi kun beskrevet repræsentativiteten i forhold til variable i stikprøven. Man kunne også sammenligne den sociale ulighed i deltagelsen i omkring skolebestyrelser med andre slags politisk deltagelse. Spørgsmålet er, om brugerdeltagelsen er mere socialt skæv end de andre deltagelsesformer. En sådan analyse har Jens Hoff foretaget på baggrund af medborgerundersøgelsen fra 1990. Her viste det sig, at deltagelsen i almindelige valg (folketing, kommune og EU),

¹⁴⁰ Hoff, Jens (1993), s. 102 - 106

deltagelse i græsrodsaktivitet samt medlemskab af forskellige interesseorganisationer var mindre socialt skæv end brugerdeltagelsen. Det viste sig imidlertid også, at m.h.t. partimedlemskab og valgte partirepræsentanter var der en mere socialt skæv fordeling end m.h.t. deltagelsen i forhold til brugerbestyrelserne. Herudfra konkluderer Hoff, at der ikke er de store problemer, da brugerdeltagelse altså udtrykker en mere folkelig deltagelse end partimedlemskab.¹⁴¹ Vi mener dog stadig, at der er tale om en underrepræsentation. Endvidere mener vi, at Hoff burde have sammenlignet de valgte partirepræsentanter med de valgte skolebestyrelsesmedlemmer. Dette ville have givet et mere realistisk sammenligningsgrundlag for den sociale skævhed.

Alt i alt mener vi, at man kan tale om et vist demokratisk problem pga. underrepræsentationen i visse sociale grupper i den brede deltagelse. Vi ser dog ikke nogen betydelig tendens til, at brugerindflydelse bliver kumulativ; dvs., at det er de samme borgere, der sidder i alle bestyrelserne. Det viste sig ligeledes, at deltagelsen også er rimelig repræsentativ i forhold til klassetrin. Endelig antydede vores analyse af de 11 bestyrelsesmedlemmer, at repræsentativitetsproblemet måske er ganske betydeligt i forhold til de valgte bestyrelsesmedlemmer.

5.1.3 Skolebestyrelsens legitimitet

Som nævnt i problemformuleringen ønsker vi ydermere at belyse skolebestyrelsens legitimitet. Hermed menes, i hvor høj grad forældrene har tillid til skolebestyrelsen og anser organet som forældrenes eget talerør. Til at give et overordnet billede af forældrenes syn på skolebestyrelsen har vi spurgt, hvor stor tillid forældrene har til skolebestyrelsen (bilag 2.25).

Tabel 2.25. Forældrenes tillid til skolebestyrelsen. (N=229)

Meget stor tillid	21 %
Ret stor tillid	54 %
Ret lille tillid	12 %
Meget lille tillid	4 %

* Spm: *Hvor stor er din tillid til skolebestyrelsens arbejde?*

Tabellen viser, at 21% af respondenterne har meget stor tillid, 54% har ret stor tillid, 12% har ret lille tillid, 3% har meget lille tillid til skolebestyrelsen mens 10% svarer i kategorien "ved ikke". Hvis man lægger de to første kategorier sammen, viser tallene, at 75% har meget/ret stor tillid til skolebestyrelsen, mens 16% af respondenterne har ret/meget lille tillid.

På baggrund af stikprøvens overrepræsentation af kvinder er det dog relevant at undersøge, om der er forskel på mænds og kvinders tillid til skolebestyrelsen, og her viser der sig en tendens til, at kvinderne har større tillid til skolebestyrelsen end mændene (bilag 2.26). Dette stemmer meget godt overens med den i referencerammen nævnte undersøgelse fra undervisningsministeriet vedr. danskernes syn på folkeskolen, hvor kvinderne generelt havde større tillid til skolen. På

¹⁴¹ Hoff, Jens (1995), s. 32

grund af stikprøvens overrepræsentation af kvinder og deres større tillid til skolebestyrelsen end mændene, må vi konkludere, at den univariate frekvenstabel over respondenternes tillid til skolebestyrelsen sandsynligvis er behæftet med bias, idet den indikerer en større tillid end der rent faktisk er i populationen. Da forskellen mellem mænd og kvinders tillid ikke er overvældende mener vi stadig, at skolebestyrelserne i Frederikshavn generelt tillægges forholdsvis stor legitimitet blandt forældrene. Tilliden til skolebestyrelsen er også stor i forhold til befolkningens tillid til det "store" demokrati. I valgundersøgelsen fra 1994 fremgår det således, at kun 49% af de 2021 respondenter har stor/ret stor tillid til de danske politikere i almindelighed.¹⁴² Den mindre valgdeltagelse i det "lille" demokrati, jævnfør analyse af repræsentativitet, har altså tilsyneladende ikke betydet en mindre tillid til det "lille" demokrati.

For yderligere at undersøge skolebestyrelsens legitimitet har vi spurgt forældrene, om de tror, at lærerne og skoleinspektøren dominerer arbejdet i skolebestyrelsen. Hvis dette gør sig gældende, mener vi, at det kan udtrykke et demokratisk problem for skolebestyrelsen, da netop skulle være forældrenes suveræne talerør (bilag 2.27).

Tabel 2.27. Forældrenes vurdering af om lærerne og skoleinspektøren dominerer arbejdet i skolebestyrelsen pga. deres faglige overlegenhed. (N=229)

Meget enig i, at lærer og skoleinspektør dominerer	13 %
Delvis enig i, at lærer og skoleinspektør dominerer	38 %
Delvis uenig i, at lærer og skoleinspektør dominerer	21 %
Meget uenig i, at lærer og skoleinspektør dominerer	19 %

* Spm.: Tror du, at lærerne og skoleinspektøren dominerer arbejdet i skolebestyrelsen pga. deres faglige overlegenhed.

Tabellen viser, at 51% af forældrene er enten meget enige (13%) eller delvis enige (38%) i, at lærerne og skoleinspektøren dominerer arbejdet i skolebestyrelsen pga. af deres faglige overlegenhed. Selvom man skal tage i betragtning, at spørgsmålet kan virke en smule ledende, er det stadig en stor del af forældrene, som tror, at lærerne og inspektøren dominerer. Dette kan nuancere det overordnede billede, hvor vi spurgte om tilliden til skolebestyrelsen. Denne opfattelse af lærernes og inspektørens dominans hos en stor del af forældrene, mener vi, er udtryk for et legitimitetsproblem.

Man kunne dog hævde, at en gruppe af forældrene måske ikke selv oplever denne eventuelle dominans som et problem, hvis de har den opfattelse, at lærerne og skoleinspektøren er de bedste til at varetage skolens ledelse. Da vi også har stillet dette spørgsmål til forældrene kan, vi kontrollere for denne fejlkilde ved at kombinere de to spørgsmål i følgende tabel (bilag 2.28).

¹⁴² Andersen, Jørgen Goul og Borre, Ole (1994)

Tabel 2.28. *Forældrenes opfattelse af dominans i skolebestyrelsen og syn på, hvorvidt lærerne og skoleinspektøren er de bedste til at varetage skolens ledelse. (N = 229)*

	Enig i, at lærer/inspektør er bedst til ledelse.	Uenig i, at lærer/inspektør er bedst til ledelse.
Tror ikke, at lærer/inspektør dominere skolebestyrelse	10 %	28 %
Tror lærer/inspektør dominerer skolebestyrelsen.	15 %	36 %

* Spm.: *Hvordan forholder du dig til følgende udsagn: Forældrenes deltagelse i skolebestyrelsen er mindre vigtig, da lærerne og skoleinspektøren er de bedste til at varetage skolens ledelse?*

** Enig (helt- eller delvis enig); uenig (helt- eller delvis uenig)

Tabellen viser, at 15% af forældrene, der tror, at lærerne og inspektøren dominerer arbejdet i skolebestyrelsen samtidig mener, at disse også er bedst til at varetage skolens ledelse. Gruppen af respondenter, som henholdsvis svarer bekræftende på, at lærere og skoleinspektør dominerer arbejdet i skolebestyrelsen, og samtidig afviser, at lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse, er dog mest interessant. For denne gruppe må opfattelsen af lærer/inspektørdominans udgøre et legitimitetsproblem. I tabellen ses, at denne gruppe udgør hele 36% af de 229 respondenter. Dette nuancerer vores tidligere tabel 2.27, hvor vi viste, at 51% af forældrene tror, at lærer/inspektør dominerer. Der er dog stadig en stor gruppe på 36%, der, ifølge denne analyse, oplever et legitimitetsproblem.

Det kan således virke overraskende, at kun 16% i tabel 2.25 svarer, at de har ret/meget lille tillid til skolebestyrelsens arbejde samtidig med, at hele 36%, ifølge ovenstående analyse, må opleve et legitimitetsproblem. Det viser sig endvidere, at disse 36% ikke har mindre tillid til skolebestyrelsen end den øvrige forældregruppe (bilag 2.29). Denne tilsyneladende inkonsistens kunne skyldes, at respondenterne, når de svarer på spørgsmålet om tillid, trods alt har en form for loyalitet / taknemmelighed overfor de forældre, som gider påtage sig arbejdet som skolebestyrelsesmedlemmer. Derfor ønsker respondenterne måske ikke at give forældrerepræsentanterne en "mistillidserklæring". I forhold til tilliden til det "store" demokrati kunne man endvidere hævde, at befolkningen ikke har en sådan taknemmelighedsfølelse overfor folketingspolitikere, der har modsat forældrerepræsentanter har gjort politisk aktivitet til en levevej. Udfra datamaterialet kan vi dog ikke undersøge denne effekt nærmere.

Sammenfattende kan man sige, at forældrene har rimelig stor tillid til skolebestyrelsen. Ligeledes er der intet der tyder på, at tilliden til det "lille" demokrati er mindre end tilliden til det "store" demokrati. Samtidig er der dog en gruppe på 36% der mener, at lærerne og skoleinspektøren ikke er de bedste til at varetage skolens ledelse, men samtidig tror, at lærer/inspektør dominerer arbejdet i skolebestyrelsen. Man kan således konkludere, at der må findes en vist legitimitetsproblem, selvom det er svært at vurdere problemets omfang.

5.1.4 Delkonklusion 1

Udfra ovenstående tre analyser vedrørende deltagelse, repræsentativitet og legitimitet vil vi nu afslutte analysedel 1 med en delkonklusion. I forhold til forældrenes deltagelse konkluderer vi, at denne specielt er meget begrænset i forhold til opstillingsmøderne og rejsning af sager for skolebestyrelsen. Deltagelsen i kampvalg er dog en smule større. Villigheden til selv at lade sig vælge er forholdsvis høj, men man skal selvfølgelig tage i betragtning, at spørgsmålet er hypotetisk. Den lave deltagelse i opstillingsmøder bliver yderligere problematisk, når en stor del af skolebestyrelserne bliver etableret uden kampvalg. I forhold til repræsentativiteten af deltagelsen konkluderer vi, at der findes en vis underrepræsentation af såkaldte resourcesvage forældre. Der viste sig dog også en underrepræsentation af forældre med lang videregående uddannelse. Endvidere fandt vi, at der ikke synes markant tendens til, at brugerdeltagelsen bliver kumulativ. I forhold til skolebestyrelsens legitimitet konkluderer vi, at forældrenes tillid til skolebestyrelsen er stor. Ydermere viste analysen, at tilliden til det "lille" demokrati ikke er mindre end tilliden til det "store demokrati". Endelig konkluderer vi, at der stadig findes et legitimitetsproblem, da en stor af forældrene tror, at lærerne og skoleinspektøren dominerer arbejdet i skolebestyrelsen, selvom de ikke mener, at lærere/inspektør er bedst til at lede skolen.

5.2 Analyседel 2: Årsager til den lave deltagelse i skolebestyrelsen

I ovenstående analysedel har vi beskæftiget os med det første spørgsmål i problemformuleringen.

I et forsøg på at forklare de sammenhænge, som vi fandt i her, vender vi nu blikket mod problemformuleringens andet spørgsmål. Her vil vi analysere, hvilke faktorer, der er afgørende for forældrenes deltagelse. Afsnittet er opdelt i 6 underafsnit, der hver især opererer med de opstillede hypoteser og forklaringer. Tilsammen udgør disse afsnit projektets forklarende del. De seks analyseafsnit kommer i følgende rækkefølge.

- * Forældrenes behov for deltagelse i skolebestyrelsen
- * Deltagelse, politisk kultur og forældrenes personlige ressourcer
- * Deltagelse og forældrenes vurdering af skolebestyrelsens magt
- * Deltagelse og kulturelle barrierer
- * Deltagelse og tilknytning til lokalsamfundet
- * Deltagelse og forældrenes kendskab til skolebestyrelsen.

5.2.1 Forældrenes behov for deltagelse i skolebestyrelsen

På baggrund af Hirschman's teori har vi opstillet denne hypotese for at undersøge, hvorvidt der overhovedet eksisterer et behov for deltagelse blandt forældre til børn i folkeskolen i Frederikshavn. Finder vi ud af, at de ikke besidder noget behov for deltagelse, kunne det tyde på, at skolebestyrelsen ikke er dannet på grundlag af et presserende behov hos forældrene, men derimod er dannet udfra en idé om, at der var et behov.

Vi har, af hensyn til overskueligheden, specificeret denne hypotese ud i 3 dele, der giver tre forskellige begrundelser for, hvorfor man ikke har behov for at deltage. For det første "lav deltagelse pga. generel tilfredshed", som vi baserer på vores tolkning af Albert O. Hirschman's teori, for det andet "lav deltagelse, fordi varetagelsen af interesser sker gennem andre kanaler", således som det kommer til udtryk i Jens Hoff's bearbejdning af medborgerundersøgelsen og for det tredje "lav deltagelse fordi skolebestyrelsen betragtes som et "offentligt gode", som vi baserer på Public-choice-teorien.

5.2.1.1 "Lav deltagelse pga. generel tilfredshed"

I dette projekt definerer vi generel tilfredshed som tilfredshed med forholdene i og omkring barnets skole. Her tænker vi på lærere, ledelse, undervisningens indhold, timeplanen, indeklimaet, udendørsfaciliteter etc.

Som nævnt i referencerammen ser Albert O. Hirschman tilfredshed som den største motivationsfaktor i forhold til deltagelse. Da deltagelsen ved skolebestyrelsesvalget i 1994 var relativt lille, skulle man således, iflg. Hirschman, forvente, at forældrene generelt er tilfredse med den skole deres barn er tilknyttet (bilag 3.1).

Tabel 3.1. *Forældrenes generelle tilfredshed med deres barns skole.(N=228)*

Meget tilfreds	35 %
Noget tilfreds	43 %
Noget utilfreds	11 %
Meget utilfreds	5 %

* spm.: *Hvordan er din generelle tilfredshed med dit barns skole?*

Iflg. vores undersøgelse er i alt 78% af forældrene meget eller noget tilfredse med skolen, mens kun 16% er meget eller noget utilfredse. Generelt må forældrene altså siges at være tilfredse. Iflg. Hirschman skulle det betyde, at der kun er et meget ringe grundlag for forældredeltagelse i folkeskolen. I Finansministeriets undersøgelse fra 1995 er i alt 73% af forældrene tilfredse, jf. referencerammen. Vores resultat fra Frederikshavn stemmer altså overens med landsresultatet.

Vi har en formodning om, at kvinder er mere tilfredse end mænd. Hvis det er rigtigt betyder det, at den univariate tabel viser et skævt billedet, idet flere vil være tilfredse i vores stikprøve end det reelt vil være tilfældet i populationen pga. vores store overrepræsentation af kvinder. Derfor har vi lavet en bivariat analyse mellem køn og tilfredshed. Det viser sig dog at køn generelt ikke har nogen nævneværdig indflydelse på tilfredshed, og det generelle billede i den univariate tabel skulle således stemme nogenlunde overens med virkeligheden (bilag 3.2).

I forhold til vores problemstilling kan man, udfra Hirschman's ræsonnement, påstå, at tilfredse forældre overvejende vil optræde passivt, fordi de ikke har noget behov for at deltage. De utilfredse kan man derimod forvente vil være aktive, idet de har incitament til at deltage. For at undersøge, om Hirschman's antagelser gælder for vores stikprøve har vi lavet en bivariat analyse mellem variablene generel tilfredshed og bred deltagelse (bilag 3.3).

Tabel 3.3. *Sammenhængen mellem tilfredshed og bred deltagelse.*

Tilfredshed / Deltagelse	Deltagelse	Ikke-deltagelse	N
Meget tilfreds	43 %	57 %	79
Noget tilfreds	39 %	61 %	99
Noget utilfreds	46 %	54 %	24
Meget utilfreds	58 %	42 %	12

Tabellen viser, at 43% af de meget tilfredse og 39% af de noget tilfredse forældre deltager, mens 57% af de meget tilfredse og 61% af de noget tilfredse ikke deltager. Størstedelen af de tilfredse forældre deltager altså ikke. Iflg. Hirschman skulle dette skyldes, at de ikke har behov for at deltage. 46% af de noget utilfredse og 58% af de meget utilfredse har valgt at deltage, mens 54% af de noget utilfredse og 42% af de meget utilfredse har valgt ikke at deltage. Tallene viser, at især blandt de meget utilfredse forældre er der en stor andel, der deltager. Det kan, igen med

tankerne på Hirschman, forklares ved, at de meget utilfredse forældre virkelig har motivation til at deltage. Tallene er dog ikke så overbevisende, at man kan konkludere, at Hirschman's antagelser typisk vil gælde, men vi ser nogle tendenser i den forventede retning. Tilfredshed spiller altså en rolle for deltagelsen.

Som det fremgår af referencerammen er voice via skolebestyrelsen ikke forældrenes eneste mulighed for at reagere i forhold til skolen. De besidder også exit-muligheden, dvs. muligheden for at flytte deres barn til en anden skole. Vi har i spørgeskemaet spurgt, hvorvidt forældrene indenfor det sidste år alvorligt har overvejet muligheden for at flytte deres barn til en anden skole. Tidligere fandt vi, at tilfredshed spiller en rolle for brugen af voice. Vi vil nu undersøge, om samme variabel spiller ind på brugen af exit. Iflg. Hirschman skulle det netop være tilfældet, at det er de utilfredse, der benytter exit (bilag 3.4).

Tabel 3.4. *Sammenhæng mellem tilfredshed og hvorvidt forældrene har overvejet exit.*

Tilfredshed / Overvejet exit	Har overvejet exit	Har ikke overvejet exit	N
Meget tilfreds	9%	91%	79
Noget tilfreds	38%	62%	99
Noget utilfreds	63%	38%	24
Meget utilfreds	67%	33%	12

* Spm.: *Har du indenfor det sidste år alvorligt overvejet muligheden for at flytte dit barn til en anden skole?*

Tabellen viser ikke overraskende en klar sammenhæng mellem graden af tilfredshed og hvorvidt forældrene har overvejet exit. Jo mere utilfreds, des større andel har overvejet at reagere via exit. Vi indser, at overvejelserne naturligvis ikke nødvendigvis medfører, at exit-muligheden udnyttes. Stadig synes utilfredse forældre dog at have et væsentligt større behov for exit end de tilfredse forældre. Den nærmere analyse af forældrenes brug af exit vil blive behandlet i et senere afsnit.

5.2.1.2 "Manglende deltagelse i og omkring skolebestyrelsen, fordi varetagelsen af interesser sker gennem andre kanaler"

Iflg. Hirschman's teori har man, som tidligere gennemgået, 2 handlemuligheder ved utilfredshed, exit og voice. I det følgende vil vi undersøge, hvorvidt den manglende brug af voice via skolebestyrelsen kan skyldes, at forældrene anvender voice udenom skolebestyrelsen eller om de simpelthen anvender exit

Forældrenes brug af voice

Deltagelse i forhold til skolebestyrelsen er en blandt flere muligheder for voice, som forældrene er i besiddelse af. De kunne eksempelvis også henvende sig til klasselæreren, skoleinspektøren eller forældrerådet. Hvorvidt forældrene bruger skolebestyrelsen, eller om de foretrækker at

henvende sig til andre, i tilfælde af problemer eller utilfredshed kunne være med til at forklare forældrenes lave deltagelse.

For først at få et indtryk af, hvordan forældrene totalt set vurderer deres indflydelsesmuligheder har vi konstrueret nedenstående univariate tabel (bilag 3.5).

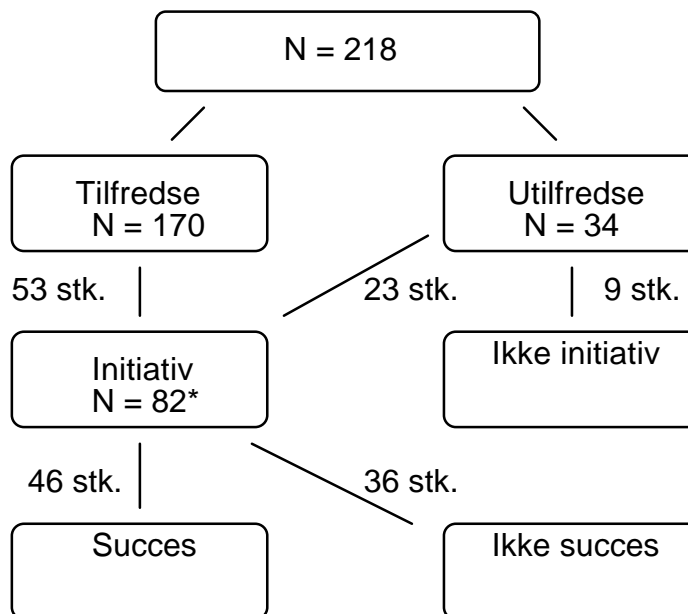
Tabel 3.5. Forældrenes vurdering af deres indflydelsesmuligheder.(N=229)

Meget gode	13 %
Ret gode	46 %
Ret dårlige	14 %
Meget dårlige	6 %

* Spm.: *Hvordan vil du vurdere dine muligheder for at få indflydelse på forholdene på dit barns skole?*

Det viser sig, at forældrene generelt vurderer, at deres muligheder for at påvirke forholdene på skolen er gode. Sammenligner vi tallene med resultaterne fra den landsdækkende borgeranalyse fra 1995 viser det sig, at samme tendens gør sig gældende.¹⁴³ I vores undersøgelse har vi desuden spurgt forældrene, om de indenfor det sidste år har påvirket forholdene på skolen, og i hvor høj grad de har fået deres ønsker eller krav opfyldt. For at give et overblik har vi konstrueret følgende figur.

Figur 3. Forældrenes tilfredshed, initiativ og succes.

* Den samlede gruppe, der har taget initiativ er større end de tilfredse og utilfredse initiativtagere tilsammen, da 6 stk. hverken tilfredse eller utilfredse også har taget initiativ.

** Spm. initiativ: *Har du indenfor det sidste år gjort noget for at påvirke forholdene på skolen?*

*** Spm. succes / ikke succes: *Fik du i store træk dine ønsker og krav opfyldt? Svarkategorierne nej og endnu uafklaret regnes for ikke succes.*

**** Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i figurens tal

¹⁴³ Torpe, Lars (1995), s.21

Figuren viser, at ud af de i alt 218 forældre har 82 forsøgt at påvirke forholdene på skolen indenfor det sidste år, dvs. 38%. For at støtte analysen i forrige afsnit har vi udvidet figuren til også at vise, om initiativerne stammer fra tilfredse eller utilfredse forældre. Det viser sig, at hele 68% af de utilfredse har rejst en sag, mens det samme kun gør sig gældende for 31% af de tilfredse. Det underbygger altså Hirschman's teori om, at det især er de utilfredse, der handler aktivt. Desuden viser figuren i hvor høj grad forældrene har haft succes med de initiativer de har taget i forhold til skolen. I alt har 56% har haft succes. Dette tal vil vi sammenligne med landsresultatet i det senere afsnit om de kulturelle barrierer.

Endvidere har vi spurgt forældrene, hvem de har henvendt sig til i første omgang, hvis de indenfor det sidste år har gjort noget for at påvirke skolen (bilag 3.6).

Tabel 3.6. *Henvendelse i første omgang. (N=82)*

Skolebestyrelsen	10 %
Klasselæreren eller andre lærere	64 %
Skoleinspektøren	19 %
Forældrerådet	6 %
Andre	1%

* Spm.: *Har du indenfor det sidste år gjort noget for at påvirke forholdene på skolen?, og dernæst Hvem henvendte du dig til i første om gang?*

** Vi har i denne tabel udeladt skolebestyrelsesmedlemmer.

I alt har 38% gjort noget for at påvirke forholdene på skolen indenfor det sidste år. Det viser sig, at kun 10% af denne gruppe har henvendt sig til skolebestyrelsen, mens i alt 83% valgte, at tale med skoleinspektør, klasselærer eller andre lærer om det pågældende problem. Ganske få vælger altså at bruge voice overfor skolebestyrelsen, mens størstedelen benytter sig af andre kanaler.

Vi mener, at en del af baggrunden for fordelingen i tabellen kunne være, at forældrene pga. loyaltitet/ufornøjede kommandovej henvender sig til klasselæreren før henvendelse finder sted til andre instanser. Denne antagelse bygger vi på oplysninger som vi uopfordret fik af forældrene, mens vi lavede vores telefoninterviewundersøgelse. Spørgsmålet er, om man overhovedet kan forvente, at forældrene skal benytte skolebestyrelsen ligeså meget som de benytter klasselæreren og andre lærere, hvis der er problemer. Ofte vil de enkelte forældres problemer jo snarere vedrøre detailspørgsmål end principspørgsmål, og det vil derfor være mest nærliggende og i øvrigt give bedre resultater at henvende sig til en lærer.

I forlængelse heraf vil vi påpege spørgsmålets svaghed. Vi spørger alene forældrene, hvor de henvendte sig *i første omgang*. Det betyder, at vi altså ikke registrerer, hvis forældrene først har henvendt sig til klasselæreren og først efterfølgende har henvendt sig til skolebestyrelse. Vi har imidlertid valgt at fokusere på den første henvendelse, fordi det ofte kan være svært for forældrene at overskue, hvorvidt et spørgsmål, eksempelvis rejst på et forældremøde, før eller senere når frem til skolebestyrelsen. Det betyder, at der formentlig bliver rejst flere spørgsmål for sko-

lebestyrelsen end tallene viser, men vi mener dog, at mønsteret vil være det samme selv efter en justering for denne unøjagtighed.

Det betyder, at den lave deltagelse i og omkring skolebestyrelsen ikke nødvendigvis er udtryk for, at den resterende forældrekræds forholder sig passivt, hvilket blandt andet de høje tal for deltagelse i forældremøder tyder på (bilag 3.7).

Tabel 3.7. *Hyppigheden af deltagelse i forældremøder.*(N=228)

Hver gang	93 %
Ofte	6 %
Sjældent	0 %
Aldrig	0 %

* Spm.: *Hvor ofte deltager du i forældremøderne?*

** I forældremøder indgår også forældrekonsultation.

Man kunne forestille sig, at eksempelvis deltagelse i forældremøder også ville blive betragtet som en mindre ressourcekrævende måde at kontakte skolen på i tilfælde af utilfredshed eller problemer. Man er ikke nødsaget til at fremlægge sit problem for en hel bestyrelse, men kan nøjes med en enkelt lærer og eventuelt nogle forældre, hvilket alt andet lige virker mindre afskrækkende. Det kunne også tænkes, at tanken om en bureaukratisk bestyrelse skræmmer nogle forældre, der således foretrækker at henvende sig direkte til lærerne, hvilket synes mere effektivt og mindre ressourcekrævende. Det kunne også tænkes, at forældrene bare ikke finder problemet stort nok til at de føler, at det kan betale sig at henvende sig til skolebestyrelsen med det. Iflg Giddens er det moderne individ mest optaget af at forandre sin egen konkrete livssituation fremfor større generelle principbeslutninger. Dette ræsonnement finder desuden støtte hos Eva Sørensen, jvf referencerammen. Efter denne tankegang kunne den lave deltagelse i skolebestyrelsen blandt andet skyldes, at forældrene er mere interesserede i konkrete forhold angående deres eget barns hverdag, og derfor ikke tiltrækkes af skolebestyrelsen, hvis kompetence alene rækker til principbeslutninger. Denne problemstilling vil blive behandlet i den senere hypotese om skolebestyrelsens magt.

Ovenstående tabel støtter denne antagelse, idet hele 99% af forældrene deltager hver gang eller ofte i forældremøderne, og dermed viser de interesse for barnets konkrete hverdag.

Man kunne ydermere forestille sig, at forældrene foretrækker de uformelle kanaler, fordi det muligvis gælder, at sandsynligheden dér er højest for at komme igennem med sit forslag. I dette projekt definerer vi de uformelle kanaler som klasselærer, skolinspektør og andre lærere, forældrerådet eller lignende. For at undersøge, om dette er tilfældet har vi lavet en bivariat tabel over sammenhængen mellem hvem man har henvendt sig til og hvorvidt man i store træk har fået sine krav eller ønsker opfyldt (bilag 3.8)

Tabel 3.8. *Sammenhæng mellem hvem man har henvendt sig til, og om man i store træk har fået sine krav eller ønsker opfyldt.*

Hvem henvendelsen er sket til / Ønsker eller krav opfyldt	Ja	Nej	N
Skolebestyrelsen	50 %	38 %	8
Klasselærer eller andre lærere	61 %	35 %	54
Skoleinspektøren	44 %	44 %	16
Forældrerådet	67 %	33 %	3

* Spm.: *Fik du i store træk dine krav eller ønsker opfyldt?*

** I denne har vi udeladt skolebestyrelsesmedlemmerne.

Det viser sig, at 50% af dem, der har henvendt sig til skolebestyrelsen er kommet igennem med deres forslag, mens det samme gør sig gældende for 61% af dem, der har henvendt sig til klasselæreren eller andre lærere. Succesraten, hvis man henvender sig til inspektøren eller forældrerådet, er imidlertid mindre, end hvis man henvender sig til skolebestyrelsen. I disse grupper er der dog meget få respondenter, og man skal således ikke lægge så meget i disse resultater. Vores formodning om, at der er større sandsynlighed for succes, hvis man henvender sig gennem de uformelle kanaler, kan altså tildels bekræftes. Forskellen på succesraten betyder dog ikke nødvendigvis, at skolebestyrelsen ikke er lydhør overfor forældrenes initiativer. Det kan muligvis også skyldes, at de spørgsmål, som rejses for skolebestyrelsen er større spørgsmål; principspørgsmål, som er svære at ændre, mens de spørgsmål man henvender sig til lærerne med ofte er detailspørgsmål, der måske er nemmere at gøre noget ved.

Vi ville have undersøgt, hvorvidt forældrenes vurdering af deres indflydelsesmuligheder havde indvirkning på graden af deltagelse. I følge Hirschman skulle denne sammenhæng være, at bedre indflydelsesmuligheder for de utilfredse forældre bevirker, at de deltager mere. Det er dog ikke muligt for os at teste denne sammenhæng, da kausalitetsretningen er vanskelig at bestemme. Forældrenes vurdering af deres indflydelsesmuligheder påvirker sikkert deres brug af voice, men deres erfaringer med brugen af voice påvirker også deres vurdering af indflydelsesmuligheder. I det følgende afsnit vil vi dog teste, hvorvidt vurderingen af indflydelsesmulighederne påvirker brugen af exit.

Forældrenes brug af exit

Indledningsvis vil vi i dette afsnit vise en univariat tabel, der viser, hvor mange forældre der har overvejet exit (bilag 3.9).

Tabel 3.9. *Forældre, der har overvejet exit. (N=229)*

Overvejet at flytte barn	33 %
Ikke overvejet at flytte barn	67 %

Tabellen viser, at i alt en tredjedel af forældrene alvorligt har overvejet muligheden for exit. I borgeranalysen fra 1995 berettes det, at det på landsplan kun er 22%¹⁴⁴, der har overvejet exit, mens medborgerundersøgelsen fra 1990 viser, at det samme gør sig gældende for 19%.¹⁴⁵ Det kunne altså tyde på, at der er sket en udvikling i retning af, at flere forældre overvejer exit. I denne forbindelse skal det imidlertid tilføjes, at der i begge de nævnte undersøgelser er blevet spurgt, hvorvidt forældrene indenfor det sidste år alvorligt har overvejet at flytte deres barn til en privatskole/friskole. Denne type af exit betyder ekstra udgifter for forældrene, og det kunne muligvis være årsagen til, at vores tal er væsentlig større end tallet fra 1995. Udviklingstendensen er altså reelt ikke helt så klar, som det umiddelbart kommer til udtryk ved en sammenligning af tallene.

Den overraskende store andel, der har overvejet exit, kan være med til at nuancere billedet af forældrenes generelle tilfredshed med skolen. Man bør dog huske, at det ikke nødvendigvis er et udtryk for utilfredshed, at man har overvejet at flytte sit barn til en anden skole. Det kunne eksempelvis også være pga. mobning, flytning eller lignende. Det kunne være grunden til, at kun 16% af forældrene er utilfredse, mens hele 33% har overvejet exit.

Jævnfør referencerammen benyttes exit fremfor voice, iflg. Hirschman, bl.a. hvis der ikke er overvejende sandsynlighed for, at brugen af voice vil medføre en kvalitetsforbedring. Vi har derfor valgt at indlede dette afsnit med at se på sammenhængen mellem indflydelsesmuligheder og hvorvidt man har overvejet exit (bilag 3.10).

Tabel 3.10. *Sammenhæng mellem muligheder for indflydelse og overvejelse om exit.*(N=229)

Muligheder for indflydelse/ Overvejet at flytte sit barn	Overvejet exit	Ikke overvejet exit	N
Meget gode	10 %	90 %	29
Ret gode	21 %	79 %	106
Ret dårlige	55 %	45 %	31
Meget dårlige	85 %	15 %	13

I tabellen ser vi en meget klar sammenhæng mellem forældrenes vurdering af deres indflydelsesmuligheder på skolen, og hvorvidt de indenfor det sidste år alvorligt har overvejet at flytte deres barn til en anden skole. Jo dårligere man vurderer sine muligheder for indflydelse, jo større er sandsynligheden for, at man har overvejet at flytte sit barn til en anden skole. Man ser altså ikke mulighed for, at man, via voice, formelt eller uformelt, har muligheder for at påvirke forholdene i en sådan grad, at man vil blive på skolen. Det kunne give en formodning om, at forældrene ikke ved nok om skolebestyrelsens kompetenceområder og hvilke muligheder, der foreligger for at blive hørt via skolebestyrelsen. Hvorvidt denne formodning er rigtig vil vi teste i hypotese 3, "Lav deltagelse pga. manglende viden om skolebestyrelsen."

¹⁴⁴ Torpe, Lars (1995), s.24

¹⁴⁵Jens Hoff, (1995)

For at nuancere ovenstående analyse har vi desuden spurgt forældrene, hvor vigtig de finder muligheden for at kunne flytte deres barn til en anden skole samt muligheden for at kunne henvende sig til skolebestyrelsen; det vil med andre ord sige, hvor vigtig de finder henholdsvis exit og voice via skolebestyrelsen (bilag 3.11a og 3.11b).

Tabel 3.11. *Vigtigheden af muligheden for at kunne flytte barnet til en anden skole (N=228), samt vigtigheden af at kunne henvende sig til skolebestyrelsen.(N=229)*

	Flytning	Henvendelse
Meget vigtigt	92 %	76 %
Ikke så vigtigt	6 %	15 %
Ligegyldigt	1 %	7 %

* Spm.: *Hvor vigtig er det for dig at kunne flytte dit barn til anden skole, hvis du var meget utilfreds med skolen?*

** Spm.: *Hvor vigtigt er det for dig at kunne henvende dig til skolebestyrelsen, hvis du var meget utilfreds med noget på dit barns skole?*

Tabellen viser, at 92 % af forældrene mener, at det er meget vigtigt at have mulighed for at flytte barnet, mens 76% mener, at det er vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen. Begge muligheder vægtes altså tungt af næsten alle forældre. Det er dog værd at bemærke, at 16% færre mener, at det er vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen. Vi formoder, at dette skyldes, at nogle forældre slet ikke, eller kun i meget ringe grad, ville overveje at benytte voice via skolebestyrelsen, fordi det er for ressourcekrævende. I stedet ville de formentlig benytte voice igennem uformelle kanaler eller exit.

Tallene støtter desuden Hirschman's påstand om, at forældrene opfatter de to muligheder som både komplementære og substituerende. Hvordan, og hvorvidt forældrene vælger at kombinere de to muligheder, vil sandsynligvis afhænge af omstændighederne.

Vi har desuden set på den bivariate sammenhæng mellem, hvor vigtigt det er at kunne flytte sit barn til en anden skole og bred deltagelse. Datamaterialet viser, at 90% ud af de forældre, der deltager synes, at det er meget vigtigt at have mulighed for at kunne flytte sit barn til en anden skole (bilag 3.12). Forældrene mener altså, at det er vigtigt at holde muligheden for exit åben på trods af, at man nu benytter sig af voice/deltagelse. Dette skyldes formentlig, at man i et demokratisk system ikke kan være sikker på at få alle sine egne mærkesager implementeret. Endvidere betragter mange forældre formentlig exit som den eneste mulighed for sanktionering, hvis voice ikke virker. Samtidig spiller det sandsynligvis også en rolle, at forældrene, hvis de løber ind i mere personlige uoverensstemmelser med skolens ledelse, vil forbeholde sig ret til at lade deres barn flytte skole. Selvom forældrene benytter sig af voice finder de det altså stadig meget vigtigt, at muligheden for exit eksisterer.

Iflg. ovenstående afsnit kunne man måske forvente, at især de utilfredse forældre vil finde exit-muligheden vigtig, mens muligheden for voice via skolebestyrelsen måske vil synes mindre vigtig for disse forældre (bilag 3.13a og 3.13b).

Tabel 3.13: *Sammenhæng mellem tilfredshed og vigtigheden af hhv. muligheden for henvendelse til skolebestyrelsen (N=228) og mulighed for exit. (N=227)*

Tilfredshed / Vigtighed af mulighed for henvendelse til SB og vigtighed af mulighed for at flytte barnet	Henvendelse meget vigtig	N	Exit meget vigtig	N
Meget tilfreds	81 %	79	87%	79
Noget tilfreds	76 %	99	93 %	98
Noget utilfreds	71 %	24	96 %	24
Meget utilfreds	58 %	12	100 %	12

* Spm.: *Hvor vigtigt er det for dig at kunne henvende dig til skolebestyrelsen, hvis du var meget utilfreds med noget på dit barns skole?*

* Spm.: *Hvor vigtigt er det for dig at kunne flytte dit barn til en anden skole, hvis du var meget utilfreds med skolen?*

Udfra tabellen kan det ses en tendens til, at jo mere utilfredse forældrene er, jo vigtigere finder de muligheden for exit, således at stort set alle utilfredse forældre finder exit-muligheden meget vigtig. Vi kan endvidere se, at kun 58% af de meget utilfredse finder, at det er vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen. De resterende i denne gruppe kunne muligvis have haft nogle dårlige erfaringer med skolebestyrelsen, eller også foretrækker de blot at reagere via voice gennem de uformelle kanaler eller via exit.

Af de meget tilfredse forældre finder 81% det meget vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen og det samme gælder for 76% af de noget tilfredse. Vi finder det naturligt, at disse meget tilfredse forældre er positive overfor skolens institutioner. For de tilfredse forældre gælder det desuden, at 87% af de meget tilfredse og 93% af de noget tilfredse finder exit-muligheden meget vigtig. De mener altså, at det er vigtigt at have muligheden for at flytte deres barn til en anden skole på trods af, at langt størstedelen formentlig ikke har noget akut behov for at benytte muligheden.

5.2.1.3 “Lav deltagelse, fordi skolebestyrelsen betragtes som et offentligt gode.”

På baggrund af Public-choice-teorien vil vi i dette afsnit undersøge, om de ikke deltagende forældre betragter skolebestyrelsen som et offentligt gode, dvs, at de ikke ønsker selv at deltage, men stadig ønsker at kunne benytte skolebestyrelsen. Derfor har vi set på sammenhængen mellem hvor vigtigt man finder muligheden for at kunne henvende sig til skolebestyrelsen og hvorvidt man deltager (bilag 3.14).

Tabel 3.14. *Sammenhæng mellem vigtighed af at kunne henvende sig til skolebestyrelsen og deltagelsen.*

Vigtighed af henvendelse til SB / Deltagelse	Deltager	Ikke deltager
Meget vigtigt	82 %	72 %
Ikke så vigtigt eller ligegyldigt	17 %	25 %
N	99	130

Tabellen viser, at 82% af dem, der deltager mener, at det er vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen. Det vil omvendt sige, at 18% af dem, der deltager, ikke mener, at det er meget vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen. De ser altså ikke skolebestyrelsen som deres organ. Det er desuden interessant at bemærke, at 72% af dem, der ikke deltager, mener, at det er meget vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen. Denne gruppe opfører sig som "free-ridere", jf. ræsonnementet vedr. "offentligt gode". Man kan altså konkludere, at denne gruppe ikke deltager, fordi de ikke mener, at det er vigtigt at deltage. Derimod finder de det vigtigt, at skolebestyrelsen består, så de har muligheden for at henvende sig til skolebestyrelsen, hvis de engang i fremtiden skulle finde det nødvendigt.

5.2.1.4 Delkonklusion 2

På baggrund af denne analyse vil vi forsøge at besvare, hvorvidt der blandt forældrene eksisterer et behov for deltagelse, eller om behovet for skolebestyrelser alene eksisterer hos Frederikshavn Kommune. Vi er kommet frem til følgende resultater:

78% af forældrene er tilfredse, hvilket skulle betyde, at grundlaget for forældredeltagelse i folkeskolen er meget begrænset. Det viser sig imidlertid, at også betydelige andele af de tilfredse deltager. Dog er det, som Hirschman forudså, ganske rigtigt de utilfredse, der deltager mest. Tilfredshed spiller altså en rolle for brugen af voice i forhold til skolebestyrelsen. I forlængelse heraf viste det sig, at tilfredshed også spiller en rolle for, hvorvidt forældrene har overvejet exit. Sammenhængen her er meget klar. Jo mere utilfredse de er, jo større vægt ligger de på exit. På underhypotese 1 konkluderer vi altså, at der, iflg Hirschman, ikke er noget generelt behov for deltagelse. I følge vores tal kan vi imidlertid se, at også mange af de tilfredse, der deltager, og vi kan derfor ikke umiddelbart slutte, at den lave deltagelse udelukkende kan skyldes tilfredshed.

I forbindelse med underhypotese 2 har vi fundet frem til, at forældrene generelt vurderer, at deres indflydelsesmuligheder er gode. I alt 38% af forældrene har forsøgt at påvirke forholdene på skolen, og heraf har i alt 56% haft succes. Dernæst så vi på, hvor de fleste forældre henvender sig i første omgang. Det viste sig, at kun 10% af alle henvendelser var sket til skolebestyrelsen, mens 83% af henvendelserne var til klasselærer, andre lærere eller skoleinspektør. Desuden viser der sig tilmed en tendens til, at succesraten er højere for henvendelser til klasselærer eller andre lærere end den er for henvendelser til skolebestyrelsen. Vi konkluderer altså, at den lave deltagelse i forhold til skolebestyrelsen kunne skyldes, at forældrene foretrækker at benytte voice via uformelle kanaler. Den lave deltagelse kunne endvidere skyldes, at forældrene er blevet skuffet over tidligere forsøg med voice, og i stedet vælger at flytte deres barn til en anden skole. Det viser sig, at ikke mindre end en tredjedel af forældrene har overvejet exit. Endvidere så vi, at jo dårligere forældrene finder deres indflydelsesmuligheder, jo større er sandsynligheden, at man overvejer exit. Det kunne altså tyde på, at forældre, der vurderer, at de ikke har nævneværdig chance for at blive hørt via voice, i stedet overvejer muligheden for exit. For at nuancere billedet

har vi har desuden spurgt forældrene om, hvor vigtig de finder henholdsvis exit- og voicemuligheden via skolebestyrelsen. Næsten alle forældre finder begge muligheder meget vigtige, dog er der flest, der finder exit-muligheden meget vigtig. Dernæst så vi på, om graden af tilfredshed spiller ind på, hvor vigtig man finder hhv. exit og voice. Det viser sig, at kun 58% af de utilfredse mener, at henvendelse til skolebestyrelsen er meget vigtig, mens 100% i samme gruppe mener, at exit er vigtig. Vi kan således konkludere, at en del af forældrene formentlig har opgivet brugen af voice, og i stedet har overvejet at vælge exit.

På baggrund af analysen i underhypotese 3 kan vi konkludere, at 72% af dem, der ikke deltager, mener, at det er vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen. De ønsker altså, at skolebestyrelsen skal bestå på trods af, at de ikke har noget påtrængende behov for at deltage i forhold til skolebestyrelsen.

Alt i alt kan vi konkludere, at vi ikke finder belæg for at sige, at den lave deltagelse skyldes tilfredshed. Derimod kunne den lave deltagelse i forhold til skolebestyrelsen skyldes, at forældrene benytter de uformelle kanaler. Til sidst fandt vi frem til, at den lave deltagelse ikke skyldes, at forældrene ønsker at afskaffe skolebestyrelsen. Tværtimod finder de ikke deltagende forældre det meget vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen.

5.2.2 Deltagelse, politisk kultur og forældrenes personlige ressourcer

I den tidligere gennemgåede referenceramme påpegede Cranil-rapporten, at personlige ressourcer synes at være en vigtig forudsætning for deltagelse i skolebestyrelsen. Med udgangspunkt i analysedel 1 og det foregående afsnit om kompetencens betydning for deltagelsen ønsker vi at opstille følgende hypotese: Den lave deltagelse i Frederikshavns Kommune skyldes eventuelt manglende personlige ressourcer blandt forældrene. Dette synspunkt er ligeledes et fremherskende argument hos Carol Pateman. Pateman mener, at bl.a. uddannelse, som personlig kompetence, fører til større deltagelse, hvilket vi undersøger nærmere i nedenstående afsnit. Endvidere hævder Pateman, at erfaringer med deltagelse i bestyrelsesarbejde ligeledes bidrager væsentligt til den personlige kompetence, og dermed også til deltagelse. Vi har yderligere opstillet en hypotese med udgangspunkt i Public-choice teoriens rationelle valg. Her tester vi en hypotese, der hævder, at den manglende deltagelse er et resultat af manglende tid blandt forældrene. På baggrund af teorier af Anthony Giddens og Johannes Andersen opstiller vi endvidere en hypotese, der forklarer deltagelse i og omkring skolebestyrelsen som et resultat af forskellige politiske kulturer. Afslutningsvis tester vi en hypotese om rationelle valg, der hævder, at den lave deltagelse kan begrundes med enten manglende tid eller en tidsprioritering som forhindrer deltagelse.

Dette analyseafsnit deles endvidere op i tre dele, hvor første del vil omhandle kompetence som ressource. I anden del beskæftiger vi os med politiske kulturer og deltagelse og i 3. del ser vi på tid som en personlig ressource.

5.2.2.1 Kompetence som en personlig ressource

Vi definerer personlig kompetence som værende de egenskaber man har tilegnet sig gennem livet, og som gør, at man føler sig rustet til at deltage i en skolebestyrelse. Det er således ikke noget krav, at man skal være akademiker for at deltage, men derimod at man selv føler, at man er i besiddelse af en tilstrækkelig stor kompetence til at udføre det pågældende hverv.

Et overordnet billede af kompetence

I forlængelse af ovenstående ønskede vi i vores stikprøve at undersøge, hvor stor en del af forældrene, der selv følte, at de var kompetente til at sidde i skolebestyrelsen. Derfor har vi indledningsvis spurgt om følgende: "*Ville du selv være villig til at lade dig vælge til skolebestyrelsen?*", da disse forældre må betragte sig selv som kompetente til dette hverv. Efterfølgende har vi spurgt den andel, der svarede "*nej*": "*Er det fordi, du mener, at din kompetence ikke er tilstrækkelig stor til at påtage dig arbejdet?*". Herefter har vi kombineret gruppen, som er villige til at lade sig vælge med den gruppe, som ikke mener, at deres kompetence er for lille til en ny såkaldt "kompetencevariabel". Resultatet heraf fremgår af nedenstående tabel (bilag 4.1).

Tabel 4.1. *Vurdering af egen kompetence i forhold til skolebestyrelsesarbejdet. (N=218)*

Kompetent	71 %
Ikke-kompetent	29 %

* Spørgsmålet er konstrueret ved at kombinere spm. 9 og spm.9b3.

Som det ses af ovenstående tabel mener 29%, at de ikke er kompetente, mens hele 71% vurderer, at de er kompetente til at deltage i skolebestyrelsesarbejdet. At denne andel er så stor (og vel at mærke til at deltage i den mest krævende del af det brede deltagelsesbegreb) må vel nok betragtes som overraskende, da kun 21% af respondenterne er villige til at lade sig vælge til skolebestyrelsen, jf. analysedel 1. Hertil kan man hævde, at personlig kompetence nok kan ses som en nødvendig, men ikke altid en tilstrækkelig forudsætning for deltagelse. Eksempelvis kan interesse og tid spille ind på villigheden til at deltage aktivt i skolebestyrelsen. Ovenstående resultat kan endvidere også forklares ud fra det faktum, at det er “gratis” at svare bekræftende på en eventuel fremtidig deltagelse. Ligeledes kan det tænkes, at der er en tendens til, at forældrene svarer lidt for positivt, når de skal vurdere deres egen kompetence.

Kompetence sammenholdt med baggrundsvARIABLE og erfaringer med bestyrelsesarbejde

Vi vil nu sammenholde kompetencen med vores fire sociale baggrundsvARIABLE; køn, alder, uddannelse og beskæftigelse samt erfaringer med bestyrelsesarbejde for at finde eventuelle sammenhænge. Sammenhængen mellem køn og kompetence er illustreret i nedenstående tabel (bilag 4.2).

Tabel 4.2. *Sammenhængen mellem køn og kompetence.*

Køn \ Kompetence	Kompetent	Ikke kompetent	N
Mænd	82 %	18 %	50
Kvinder	67 %	33 %	168

Ud fra ovenstående tabel viser det sig, at hele 82% af mændene føler sig kompetente til at sidde i skolebestyrelsen, hvorimod denne andel blandt kvinderne kun andrager 67%. Da 76 % af stikprøvens respondenter er kvinder bliver kompetencefølelsen i tabel 4.2 altså lidt for lille i forhold til populationen. Hvis vi havde haft lige mange mænd og kvinder i stikprøven, ville andelen af kompetente respondenter være endnu større.

Køns stærke indflydelse på kompetencefølelsen kunne eventuelt skyldes, at mændene, eksempelvis pga. bedre uddannelse og beskæftigelse, tilsyneladende i højere grad føler sig kompetente end kvinderne. Derfor ser vi, i de to nedenstående tabeller, først på de bivariate sammenhænge mellem henholdsvis uddannelse og kompetence, og beskæftigelse og kompetence, for derefter at specificere ovenstående sammenhæng.

Med hensyn til sammenhængen mellem uddannelse og kompetence danner denne, ved første øjekast, et lidt blandet billede, der dog alligevel må siges at hænge sammen. Det er således tyde-

ligt, med små variationer, at man føler sig mindst kompetent, hvis man kun har en folkeskole/realeksamen, mens forældre med en længere videregående uddannelse føler sig mest kompetent. Selvom der i denne gruppe kun er 8 observationer, er billedet dog entydigt positivt m.h.t. egen kompetence på området (bilag 4.3).

Tabel 4.3. *Sammenhængen mellem uddannelse og kompetence.*

Uddannelse \ Kompetence	Kompetent	Ikke kompetent	N
Folkeskole./realeksamen.	50 %	50 %	44
Erhvervsfaglig uddannelse	76 %	24 %	70
Ungdomsuddannelse.	81 %	19 %	21
Kort videregående udd.	69 %	31 %	35
Mellemlang videregående udd.	77 %	23 %	39
Længere videregående. Udd.	100 %	0 %	8

Dernæst ser vi på sammenhængen mellem beskæftigelse og kompetencefølelse. Denne variabel har ligeledes en betydning for, hvor kompetent man føler sig (bilag 4.4 og 4.5).

Tabel 4.4. *Sammenhængen mellem beskæftigelse og kompetence.*

Beskæftigelse \ Kompetence	Kompetent	Ikke kompetent	N
Selvstændig	67 %	33 %	9
Funktionær/Tjenestemand	85 %	15 %	61
Faglært arbejder	70 %	30 %	43
Ufaglært arbejder	54 %	46 %	59
Arbejdsløs	57 %	43 %	14
Orlov, hjemmegående og pensionist	33 %	67 %	18
Studerende	100 %	0 %	10

Som det ses ud fra ovenstående tabel, så er det funktionærerne/tjenestemændene, der føler sig mest kompetente, mens de ufaglærte har den laveste score blandt de beskæftigede. Blandt forældregruppen uden arbejde er der stor forskel på kompetencefølelsen. De arbejdsløses kompetencefølelse ligger på niveau med de ufaglærte arbejderes, mens de studerende forældre ikke overraskende føler sig meget kompetente. Den resterende gruppe uden arbejde har den laveste kompetencefølelse af alle grupperne. At funktionærer og tjenestemænd føler sig mest kompetente kan måske skyldes, at mange er kontoransatte, der ikke, i samme grad som ufaglærte arbejdere, bliver skræmte af en stor mængde papirarbejde. Ved kontrol for sektor finder vi da heller ingen forskel mellem private og offentlige ansatte funktionærer/tjenestemænds kompetencefølelse (bilag 4.6).

Vi specificerer nu den overraskende stærke sammenhæng mellem køn og kompetence ved at se på uddannelsens og beskæftigelsens indvirkning herpå.

Hvis vi deler forældrene op i en høj og lav uddannelsesgruppe¹⁴⁶ finder vi, at man ikke kan forklare sammenhængen mellem køn og kompetence v.h.a. et øget uddannelsesniveau hos mændene. Ser vi derimod på de enkelte uddannelseskategorier viser der sig et mere nuanceret billede. Hos forældre med henholdsvis mellemlang- og længere videregående uddannelse forsvinder sammenhængen mellem køn og kompetencefølelse, således at det i stedet er deres uddannelse, der er afgørende for deres vurdering af egen kompetence. Uanset om man er mand eller kvinde føler disse grupper sig meget kompetente. Blandt resten af forældregruppen har køn stadig stor betydning (bilag 4.7).

Vi forsøger ligeledes at specificere køn og kompetence ved at se på beskæftigelsen. Ser vi udelukkende på effekten mellem ufaglærte og funktionærer/tjenstemænd¹⁴⁷ viser det sig også her, at sammenhængen mellem køn og kompetencefølelse ikke kan forklares ved, at mændene generelt er bedre beskæftiget. Vi har endvidere set på de enkelte grupper for at få et mere nuanceret billede dog uden noget nævneværdigt resultat (bilag 4.8).

Vi er således nået frem til, at årsagen til, at andelen af kompetente mænd er større end kvinder generelt set hverken kan forklares ud fra, at mænd er bedre uddannet eller bedre beskæftiget end kvinder. Dog viser det sig, at forældre med mellem- og længere videregående uddannelser føler sig kompetente uanset køn.

Ser vi nu nærmere på alder og kompetence finder vi en meget tydelig sammenhæng (bilag 4.9).

Tabel 4.9. *Sammenhængen mellem alder og kompetence.*

Alder \ Kompetence	Kompetent	Ikke-kompetent	N
25-34 år	57	43	28
35-44 år	72	28	143
45-70 år	74	26	46

Der synes at være en klar tendens til, at andelen af kompetente er større, jo ældre man bliver. Således føler 57% af de 25-34-årige sig kompetente, mens det næsten er $\frac{3}{4}$ de 35-70-årige, der føler sig kompetente. Her undersøger vi ligeledes, om uddannelse og beskæftigelse kan have en specificerede effekt på alder og kompetence. Når vi deler forældrene op i en høj og lav uddannelsesgruppe viser resultaterne, at man ikke kan forklare sammenhængen mellem alder og kompetence v.h.a. højere uddannelsesniveau hos de ældre. Når vi ser på de enkelte uddannelseskategorier findes den eneste markante afvigelse hos gruppen med længere videregående uddannelse, hvor alderen er uden betydning, dvs., at gruppen føler sig kompetente uanset alder (bilag 4.10).

¹⁴⁶ I den lave uddannelsesgruppe har vi valgt at medtage forældre med henholdsvis folkeskole/realeksamen og erhvervsfaglig uddannelse. Den høje uddannelsesgruppe indeholder således forældre med ungdomsuddannelse, kortere, mellemlang-, og længere videregående uddannelse. Begrundelsen for denne inddeling er, at der, specielt blandt de to lave uddannelsesgrupper, ikke er samme tradition for eksempelvis papirarbejde og diskussion i uddannelsesforløbet som blandt den høje uddannelsesgruppe.

Når vi specificerer sammenhængen mellem alder og kompetence med beskæftigelse ved at sammenligne funktionærer/tjenestemænd med ufaglærte finder vi, at der ikke er nogen indirekte effekt fra alder til kompetence via beskæftigelse, dvs. man kan ikke forklare ovenstående sammenhæng med, at de ældre er bedre beskæftiget end de yngre. Når vi ser specifikt på de enkelte beskæftigelses kategorier viser det sig imidlertid, at alder ikke har nogen nævneværdig betydning for forældre med henholdsvis faglært og ufaglært arbejde, dvs. uanset alder føler denne gruppe sig mindre kompetent (bilag 4.11).

Endnu en sandsynlig årsag til høj kompetencefølelse kunne tænkes at være generelle erfaringer med bestyrelsesarbejde. Vi har således i spørgsmål 11 spurgt forældrene direkte: *“Deltager du eller har du deltaget i andet bestyrelsesarbejde, f.eks. i børnehaver, idrætsforeninger osv.?”*. Til dette spørgsmål svarede 54% bekræftende, mens 46% ikke havde nogle erfaringer på dette område (bilag 4.12). Da det umiddelbart lyder sandsynligt, at generelle erfaringer med bestyrelsesarbejde har en positiv indvirkning på en persons kompetencefølelse, har vi i nedenstående tabel undersøgt denne sammenhæng (bilag 4.13).

Tabel 4.13. *Sammenhængen mellem erfaringer med bestyrelsesarbejde og kompetencefølelse.*

Erfaringer med best.arbejde \ Kompetence	Kompetent	Ikke-kompetent	N
Erfaring	81 %	19 %	117
Ingen erfaring	58 %	42 %	101

Sammenhængen er særdeles markant. Af dem, der har tidligere erfaringer med bestyrelsesarbejde føler hele 81% sig kompetente, mens kun 58% af dem uden erfaringer på området føler sig kompetente til at sidde i skolebestyrelsen. Umiddelbart har erfaringer med bestyrelsesarbejde altså en særdeles gunstig indvirkning på forældrenes kompetencefølelse.

Ved kontrol for uddannelse som en forudgående variabel for ovenstående sammenhæng findes dog ingen nævneværdig effekt, dvs., at den klare sammenhæng mellem erfaringer med bestyrelsesarbejde og kompetencefølelse ikke skyldes, at disse forældre er bedre uddannet end forældre uden erfaringer på området. Ved kontrol for beskæftigelse finder vi en effekt hos forældre uden arbejde. Blandt disse viser det sig, at erfaringer med bestyrelsesarbejde, ingen betydning har for de arbejdsløses opfattelse af egen kompetence, dvs. de føler sig generelt mindre kompetente uanset erfaringer fra bestyrelsesarbejde. Når vi ser på alder viser det sig, at erfaringer fra andet bestyrelsesarbejde har stor effekt hos de yngre forældre og aftager med alderen. Ved kontrol for køn finder vi ingen sammenhæng, dvs., at effekten af erfaringer med bestyrelsesarbejde og kompetence ikke skyldes, at mænd i højere grad end kvinder har opnået kompetence gennem generelle erfaringer med bestyrelsesarbejde (bilag 4.14, 4.15, 4.16 og 4.17).

¹⁴⁷ Begrundelsen for at vi kun vælger at anvende funktionærer/tjenestemænd og ufaglærte arbejdere som kontrolvariabel er, at det er mellem disse beskæftigelsesgrupper man kan se den største forskel i kompetencefølelsen, jf. tabel 4.4.

Som opsamling på sammenhængen mellem alder og kompetencefølelse kom vi frem til, at uddannelsen generelt set ikke kan forklare, at andelen af ældre, der føler sig kompetente er større end andelen af yngre. Dog så vi mere specifikt, at forældre med længere videregående uddannelse føler sig kompetente. Med hensyn til den stærke sammenhæng mellem erfaringer med bestyrelsesarbejde og kompetencefølelse fandt vi, at uddannelse her ingen nævneværdig betydning har. Derimod viste det sig, at de arbejdsløse forældre føler sig inkompetente uanset erfaringer med bestyrelsesarbejde, og at erfaringer betyder mere for kompetencefølelsen jo yngre man er. Endvidere så vi at køn ikke ændrede på den oprindelige sammenhæng.

Som opsummering på kompetence sammenholdt med baggrundsvariable og erfaringer med bestyrelsesarbejde kan vi nu konkludere: at mænd tilsyneladende føler sig mere kompetente end kvinder samt, at jo ældre man bliver og jo højere uddannet man er, jo mere kompetent opfatter man sig selv. Med hensyn til beskæftigelsen så var tendensen også her, at højere beskæftigelse fører til større kompetence, dog med undtagelse af de selvstændige og dem uden arbejde. Endvidere viste det sig, at generel erfaring med bestyrelsesarbejde ligeledes fører til større kompetence.

Kompetence og deltagelse

Ved at foretage en bivariat analyse af vores nye kompetencevariabel og den berede deltagelse får vi mulighed for at be- eller afkræfte et par af de teorier, som vi har arbejdet med i referencerammen. Det drejer sig i denne forbindelse om Carol Pateman og en konstrueret Public-choice situation, som, på lidt forskellig vis, hævder, at deltagelse forudsætter personlig kompetence (bilag 4.18).

Tabel 4.18. *Sammenhængen mellem kompetence og deltagelse.*

Kompetence \ Deltagelse	Deltagende	Ikke-deltagende	N
Kompetent	55 %	45 %	154
Ikke kompetent	16 %	84 %	64

* Da vores kompetencevariabel bl.a. er konstrueret ud fra en af vores fire deltagelsesvariable spm. 9: “*Ville du selv være villig til at lade dig vælge til skolebestyrelsen?*”, indgår disse forældre naturligvis i selve definitionen af personlig kompetence, og placerer sig således alle i gruppen af kompetente deltagere. Vi mener dog ikke, at dette gør pålideligheden dårligere, da vi højst sandsynlig havde opnået samme resultat ved at spørge direkte til kompetencefølelsen.

Udfra tabel 4.18 må vi konkludere, at ovenstående sammenhæng består. Vi finder således, at der er en stærk sammenhæng mellem opfattelsen af at være kompetent og deltagelse i og omkring skolebestyrelsesvalgene. Hele 55% af dem, der føler sig kompetente deltager, mens kun 16% vælger at deltage, samtidig med at de ikke føler sig kompetente til at sidde i skolebestyrelsen.

I forbindelse med ovenstående sammenhæng foretager vi, også i dette afsnit, multivariate analyser, hvor vi kontrollerer sammenhænge med eventuelle forudliggende variable. Vi kontrollerer for henholdsvis køn, alder, uddannelse, beskæftigelse og erfaringer med bestyrelsesarbejde. For

overblik over de bivariante sammenhænge mellem kontrolvariablene og deltagelse henvises til analysedel 1.

Når vi kontrollerer for køn, kan en stor del af mænds deltagelse forklares ved deres større kompetencefølelse, mens kvinders deltagelse derimod ikke lader sig forklare gennem kompetencen. Med hensyn til alder finder vi, at denne har en indirekte effekt på deltagelsen via kompetencen. Dette resultat giver os nu en del af forklaringen på de yngre forældres manglende deltagelse. Ligeledes viser det sig, at uddannelse, beskæftigelse og erfaringer med bestyrelsesarbejde også har betydning for deltagelsen gennem kompetencefølelsen. Dette bevirker, at en del af de bivariante sammenhænge mellem disse kontrolvariable og deltagelsen kan forklares gennem forældrenes kompetencefølelse. Vi når således frem til, at en del af de dårligere uddannede og lavere beskæftigede forældres manglende deltagelse kan forklares som et resultat af en ringe kompetencefølelse. Det samme gør sig gældende for forældre uden erfaringer med bestyrelsesarbejde (bilag 4.19, 4.20, 4.21, 4.22 og 4.23).

Når vi sammenligner de fem kontrolvariables indirekte effekter via kompetencen finder vi de klart største effekter hos variablene erfaringer med bestyrelsesarbejde og beskæftigelse, mens de mindste effekter findes hos køn, alder og uddannelse.

Vi vender nu tilbage til Pateman, der hævder, at kompetence - "indsigt i demokratiske procedurer og politisk selvtilid" - er en vigtig forudsætning for deltagelse. For at undersøge, om de forældre, der besidder en sådan kompetence deltager, benytter vi endnu engang spørgsmål 11 "Deltager du eller har du deltaget i andet bestyrelsesarbejde, f.eks. i børnehave, idrætsforening osv. ?". At spørgsmålet ikke er fuldt dækkende i forhold til Patemans definition, (vi mangler eksempelvis politisk medlemskab) er vi udmærket klar over. Alligevel får vi en fornemmelse af, om dette forhold er af betydning for deltagelsen. Resultatet fremgår af nedenstående tabel (bilag 4.24).

Tabel. 4.24. *Sammenhængen mellem erfaring med andet bestyrelsesarbejde og deltagelse.*

Erfaring med andet best.arbejde \ Deltagelse	Deltagende	Ikke-deltagende	N
Erfaring	49 %	51 %	123
Ingen erfaring	37 %	63 %	106

Tabel 4.24 viser en klar sammenhæng mellem erfaring med andet bestyrelsesarbejde og den brede deltagelse. Af dem, der har erfaring med andet bestyrelsesarbejde vælger 51% ikke at deltage, mens hele 63% af dem uden erfaringer på dette område vælger at afstå fra at deltage. Der er således noget der tyder på, at de deltagende 49% har opnået den indsigt i de demokratiske procedurer og den politiske selvtilid, som Pateman fremhæver som en afgørende forudsætning for generel deltagelse. Ved kontrol for uddannelse viser det sig, at det, for forældre med en folkeskole/realeksamen, ingen betydning har, hvorvidt de er erfarne på området eller ej. Det er således udelukkende deres uddannelse, som har betydning for deres lave deltagelse. Vi har ligeledes

kontrolleret for køn, alder og beskæftigelse uden at finde klare sammenhænge (bilag 4.25, 4.26 og 4.27).

Den ovenstående sammenhæng mellem kompetence og deltagelse gør det endvidere interessant at se lidt nærmere på vores krævende deltagelsesvariabel; villighed til selv at stille op til skolebestyrelsesvalg. I forbindelse med gennemgangen af Public-choice teorien opstillede vi nemlig følgende hypotese: Forældre med en forholdsvis dårlig personlig kompetencefølelse vælger at afstå fra at deltage i skolebestyrelsen med den begrundelse, at de andre forældre er bedre og mere kompetente til at påtage sig arbejdet. Udgangen på situationen bliver, ifølge de forældre, der ikke finder sig selv kompetente, et optimalt resultat. De undgår selv at deltage, samtidig med det bliver de "dygtigste", der bliver valgt.

Undersøgelsens svarfordeling, med hensyn til den krævende deltagelse, viser i denne forbindelse, at hele 79% af respondenterne ikke selv ville være villige til at opstille, og blandt disse begrundes 37% det med manglende kompetence (bilag 4.28 og 4.29). En vis del af de her omtalte 37% kunne altså tænkes at handle i overensstemmelse med den opstillede Public-choice hypotese, hvilket tyder på en vis taknemmelighed blandt disse forældre, jf. analysedel 1. Det er dog stadig problematisk at bekræfte hypotesen, da vi ikke har spurgt direkte til dette forhold.

Selv om Public-choice situationen er frit konstrueret til lejligheden, så er det beskrevne forhold en ofte anvendt forklaring i forbindelse med de telefoninterview vi har foretaget. Vi har ikke formelt noteret denne begrundelse, da den ikke indgår i spørgeskemaet, men blot taget den til efterretning. Til trods for det sparsomme datamateriale på området synes vi dog alligevel at have belæg for delvist at bekræfte den her opstillede hypotese.

Som opsamling på kompetence og deltagelse kan vi, på baggrund af vores datamateriale, med stor sikkerhed bekræfte Carol Pateman's teori. Vi fandt således en klar sammenhæng mellem respondenternes egen kompetencefølelse og den brede deltagelse. Endvidere viste analysen, at erfaringer med andet bestyrelsesarbejde har en meget stærk selvstændig effekt på den brede deltagelse. Endelig viste den opstillede Public-choice teori, at en del forældre sandsynligvis vælger at afstå fra at deltage i skolebestyrelsen, da de mener andre er bedre til dette hverv.

Kompetence og voice

Hirschman hævder i sin teori om exit og voice, at anvendelsen af voice, formelt eller uformelt, kræver, at man er i besiddelse af talegaver og forhandlingsevne. Ved at operationalisere disse til forældrenes egen kompetencefølelse opstiller vi følgende hypotese. Forældrenes anvendelse af generel voice kræver kompetence. Vores operationalisering kan naturligvis være problematisk, men vi er af den opfattelse, at man bl.a. gennem højere uddannelse og beskæftigelse samt erfaringer med bestyrelsesarbejde opnår, hvad Hirschman omtaler som talegaver og forhandlingsevner. Da vi tidligere fandt frem til en positiv sammenhæng mellem netop uddannelse, beskæfti-

gelse, samt erfaringer med bestyrelsesarbejde og kompetencefølelsen, mener vi således godt, at denne kompetencefølelse kan anvendes som udtryk for talegaver og forhandlingsevner.

Vi undersøger i nedenstående tabel sammenhængen mellem forældrenes egen oplevelse af kompetence og anvendelsen af voice (bilag 4.30).

Tabel 4.30. *Sammenhængen mellem kompetence og anvendelsen af voice indenfor det sidste år.*

Kompetent \ Anvendelse af voice	Anvendt	Ikke-anvendt	N
Kompetent	47 %	53 %	152
Ikke kompetent	27 %	73 %	64

* Som voicevariabel har vi her benyttet spørgsmålet: "Har du indenfor det sidste år gjort noget for at påvirke forholdene på skolen?"

Sammenhængen synes tydelig, da 47% af dem, der føler sig kompetente har anvendt voice på deres barns skole indenfor det sidste år, mens det tilsvarende kun er 27% af dem, der føler sig inkompetente på dette område, som ligeledes har benyttet sig af voice. Det kan dog være problematisk at bestemme det nøjagtige kausalitetsforhold, dvs., om det er kompetencen der påvirker anvendelsen af voice eller omvendt. Sandsynligvis påvirker anvendelsen af voice dog ikke kompetencefølelsen så meget, at ovenstående sammenhæng ødelægges. Således kan vi på baggrund af ovenstående sammenhæng bekræfte, at kompetence antages at være en forudsætning for anvendelse af voice.

5.2.2.2 Politiske kulturer og deltagelse

I teorierne om politiske kulturer beskæftiger både Giddens og Johannes Andersen sig med uddannelsens indflydelse på deltagelse. Giddens hævder, at der, bl.a. pga. et højere uddannelsesniveau, er sket et skifte fra et emancipatorisk til et livspolitisk perspektiv. Dette betyder, at man i højere grad interesserer sig for og ønsker indflydelse på ens egne livsforhold fremfor fællesskabet. Egne livsforhold kunne i denne sammenhæng være egne børn, hvis liv man kan få indflydelse på gennem deltagelse. Jævnfør analysens beskrivende del kan vi dog ikke umiddelbart bekræfte ovenstående sammenhæng. Her kom vi frem til, at omkring 30% af forældrene med henholdsvis folkeskole/realeksamen og længere videregående uddannelse deltager, mens det, blandt de resterende, er ca. 50%. Siden forældre med længere videregående uddannelse således markant afviger med en deltagelse på kun 30%, synes det indsamlede datamateriale ikke at kunne underbygge denne del af Giddens' teori.

Johannes Andersen har forsøgt sig med en teori, der bygger videre på Giddens' skifte fra det emancipatoriske til det livspolitiske perspektiv. I denne teori inddrager J. Andersen udover uddannelse også variabelen alder. I denne sammenhæng skal alder i grove træk forklare, at de 20-52-årige har opnået et livspolitisk perspektiv, mens de 53-70-årige stadig har et emancipatorisk perspektiv. I denne forbindelse er vi naturligvis udemærket klar over, at selve stikprøven kun indeholder et meget begrænset antal respondenter i aldersgruppen 53-70 år, faktisk kun 1% (bi-

lag 4.31). Vi er af den opfattelse, at overgangen fra det ene perspektiv til det andet finder sted som en forholdsvis flydende overgang. Vi tror således ikke, at et så gennemgribende skifte i folks livsopfattelse som J. Andersen omtaler, skulle betyde, at folk på 52 år og 53 år, i dag har henholdsvis et livspolitisk og emancipatorisk perspektiv. Vi vælger derfor at opsplitte respondenterne i to nye aldersgrupper på henholdsvis 20-44 år og 45-70 år. Dette har endvidere den fordel, at vi i den ældste aldersgruppe nu har 18% af undersøgelsens respondenter. Denne handling bevirker naturligvis, at teorien, i følge J. Andersen, mister en del af sin forklaringskraft, hvilket vi er bevidste om.

For at anvende teorien på vores undersøgelse har vi konstrueret en variabel, der kombinerer uddannelse og alder til nogle forskellige kulturer. Disse kulturer bliver således identiske med dem J. Andersen anvender i sig teori (bilag 4.32).

Vi undersøger i nedenstående tabel, om vores datamateriale kan underbygge en forskel mellem emancipatoriske og livspolitiske perspektiver. I den forbindelse har vi valgt at anvende et spørgsmål om, hvorvidt lærere/skoleinspektør er bedst til at varetage skolens ledelse, da vi mener, at forældre med et livspolitisk perspektiv vil være meget uenige i dette. Vi ser derfor på den bivariante sammenhæng mellem politiske kulturer og om lærere og inspektør er bedst til at lede skolen (bilag 4.33).

Tabel 4.33. *Sammenhængen mellem politiske kulturer og hvorvidt lærerene og skoleinspektøren er bedst til at varetage skolens ledelse. (N=227)*

Uddannelse	Alder		
	20-44 år	45-70 år	
Længere videregående udd. (Studentereks. Og videregående udd.)	<i>Selvrealiseringskultur</i> 57% er uenige i, at lærer / inspektør er bedst til ledelse. N=49	<i>Niveauekultur</i> 44% er uenige i, at lærer / inspektør er bedst til ledelse. N=18 <i>Den engagerede tilskuer</i>	
Mellemlang videregående udd. (Studentereksamen og kort eller mellemlang videregående udd.)		<i>Den engagerede individualist</i>	<i>Integrationskultur</i> 43% er uenige i, at lærer / inspektør er bedst til ledelse. N=14 <i>Den traditionelle tilskuer</i>
Ungdomsudd. (Studentereksamen og faglig udd.)	<i>Underholdningskultur</i> 50% er uenige i, at lærer / inspektør er bedst til ledelse. N=128 <i>Den spontane tilskuer</i>		<i>Harmonikultur</i> 50% er uenige i, at lærer / inspektør er bedst til ledelse. N=18 <i>Den passive tilskuer</i>
Kortere videregående udd. (Folkeskole/realeks. Og kort eller mellemlang videregående udd.)		<i>Den traditionelle tilskuer</i>	<i>Den traditionelle tilskuer</i>
Erhvervsudd. (Folkeskole/realeks. Og faglig udd.)			
Folkeskole/realeks. (Folkeskole/realeks. Og ingen udd.)			

* Spm.: *Hvordan forholder du dig til følgende udsagn: Forældrenes deltagelse i skolebestyrelsen er mindre vigtig, da lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse?*

** Ved kategoriseringen af uddannelserne til de politiske kulturer har vi været nødt til at benytte vores egen, lidt anderledes, uddannelsesopdeling end den Johannes Andersen anvender. J. Andersens opdeling er i tabellen gengivet i parentes. Det er ligeledes vigtigt at notere sig, at aldersopdelingen er anderledes end den tidligere anvendte. Endvidere er kategorierne helt- og delvist uenige slået sammen til uenige.

Som det fremgår af ovenstående tabel ses en svag tendens til, at det i højere grad er de yngre forældre, der er uenige i at lærer/inspektør er bedst til at varetage skolens ledelse. Dette kunne betyde, at netop disse, forholdsvis unge forældre, har opnået et livspolitisk perspektiv, hvor man i højere grad bliver sit eget projekt og således ønsker indflydelse.

På baggrund af ovenstående resultat ønsker vi at undersøge, om den svage forskel i forældrenes politiske perspektiv medfører en øget deltagelse blandt de 25-44-årige. Sammenhængen mellem de politiske kulturer og deltagelse fremgår af nedenstående tabel (bilag 4.34).

Tabel 4.34. *Sammenhængen mellem politiske kulturer og bred deltagelse.*

Politiske kulturer \ Deltagelse	Deltagelse	Ikke-deltagelse	N
Den engagerede individualist	41 %	59 %	49
Den spontane tilskuer	42 %	58 %	128
Den engagerede tilskuer	55 %	45 %	18
Den traditionelle tilskuer	50 %	50 %	14
Den passive tilskuer	44 %	66 %	18

Som det ses, er det kun blandt den ældre gruppe, at uddannelsesniveaue synes at have indflydelse på deltagelsen. Samtidig er der intet der tyder på, at de 20-44-årige, der skulle have opnået et livspolitisk perspektiv, deltager mere end de 45-70-årige, der har et emancipatorisk perspektiv. Det omvendte synes snarere at gøre sig gældende for vores undersøgelse. Da sammenhængen her udebliver, har vi mere specifikt forsøgt at se på sammenhængen mellem den krævende deltagelse og de politiske kulturer dog uden at finde nogen nævneværdig sammenhæng (bilag 4.35). Således synes vores datamateriale ikke umiddelbart at kunne underbygge denne del af Johannes Andersens teori. En mulig forklaring på den ældre forældregruppes lidt højere deltagelse skal måske findes et helt andet sted. Man kunne tænke sig, at disse forældre, som tilhører 68-generationen, i højere grad finder det vigtigt at deltage, da de bl.a. har været med til at opbygge hele græsrodsbevægelsen.

Man kunne dog også hævde, at grunden til, at ovenstående tabel ikke viser den søgte sammenhæng, er, at deltagelse i og omkring skolebestyrelsesvalgene ikke er nært nok. Som begrundelse herfor kan nævnes, at det gennem skolebestyrelsen er svært at opnå den direkte livspolitiske indflydelse, som de 20-44-årige søger. Skolebestyrelsen træffer jo, som tidligere nævnt, udelukkende princip- og ikke detailbeslutninger. Dette kunne være en medvirkende årsag til, at mange vælger at henvende sig mere direkte til eksempelvis klasselæren, jf. afsnittet om voice. For at undersøge, om det således i særlig høj grad er de yngre forældre, som henvender sig direkte, har vi set nærmere på, om en sådan sammenhæng eksisterer. Dette viser sig dog ikke at være tilfældet, da både yngre og ældre forældre generelt set henvender sig lige ofte de samme steder, dvs. hovedsageligt hos klasselæren og skoleinspektøren (bilag 4.36).

Som opsummering på de politiske kulturer og deltagelse kan vi konkludere, at vi i vores undersøgelse ikke fandt nogen klar sammenhæng mellem uddannelse og deltagelse. Derimod synes denne analyse at bekræfte en svag sammenhæng med hensyn til, at de yngre forældre har opnået et livspolitisk perspektiv, hvilket dog ikke resulterer i en større deltagelse blandt disse. At vi således ikke, på baggrund af undersøgelsens datamateriale, synes at kunne bekræfte Johannes Andersens teori om politiske kulturer, kan dette skyldes de nævnte ændringer i aldersopdelingen, samt meget få respondenter over 50 år.

5.2.2.3 Tid som en personlig ressource

Vi er af den normative opfattelse, at stort set alle forældre bør kunne afsætte den nødvendige tid til at sætte sit kryds på stemmeseddelen ved skolebestyrelsesvalg, hvis man virkelig mener, at det er vigtigt. Derimod kan man føle sig nok så kompetent til at deltage i skolebestyrelsesarbejdet, uden alligevel at kunne afse den nødvendige tidsmængde, som man tror arbejdet kræver.

Tid og deltagelse

I referencerammens gennemgang af Public-choice teorien nævner vi kort en hypotese, som vi vil teste i dette afsnit. Hypotesen hævder, at forældrene, pga. manglende tid, fravælger at deltage i skolebestyrelsen fremfor andre og vigtigere ting. I denne sammenhæng har vi direkte spurgt forældrene, om manglende tid er en årsag til, at de ikke er villige til at lade sig vælge til skolebestyrelsen (bilag 4.37). På dette spørgsmål svarer hele 74 % bekræftende, og det er således den hyppigst forekommende begrundelse for, at man ikke selv ønsker at deltage i skolebestyrelsen. Der er endvidere ikke den store forskel mellem forskellige beskæftigelser med hensyn til vurderingen af ovenstående spørgsmål. Kun blandt de selvstændige synes manglende tid ikke at spille så stor en rolle som blandt resten af forældrene. Dette resultat er imidlertid meget upålideligt, da kategorien af selvstændige her kun udgør 8 respondenter (bilag 4.38).

Da vi endvidere har på fornemmelsen, at nogle forældre måske føler, at en 4-årig valgperiode er for lang tid, har vi ligeledes stillet respondenterne overfor denne valgmulighed. Denne formodning får vi ligeledes bekræftet, da 46% nævner dette som en årsag til, at man ikke vil deltage aktivt i skolebestyrelsen (bilag 4.39). Tid synes altså at være en vigtig forhindring for villigheden til deltagelse i skolebestyrelsen. Det kan dog være svært at bedømme nøjagtigt hvor stor denne barriere i virkeligheden er, da manglende tid er en vældig belejligt undskyldning. Ovenstående resultater tyder ikke desto mindre på, at tidsaspektet spiller en vigtig rolle for deltagelsen, og vi kan bekræfte Public-choice hypotesen.

Da tidsforbruget er en ofte anvendt begrundelse for ikke at ville deltage aktivt i forhold til skolebestyrelsen, ville det være interessant at se nærmere på forældrenes subjektive opfattelse af skolebestyrelsens timeforbrug. Derfor har vi direkte spurgt respondenterne, hvor mange timer de tror man bruger på skolebestyrelsesarbejdet om måneden. Svarfordelingen fremgår af nedenstående tabel (bilag 4.40).

Tabel 4.40. *Forældrenes opfattelse af tidsforbruget i skolebestyrelsen om måneden.*(N=229)

1-5 timer	49 %
5-10 timer	34 %
10-20 timer	7 %
Mere end 20 timer	1 %
Ved ikke	9 %

* Spm: *Hvor mange timer tror du, at forældrerepræsentanterne bruger på skolebestyrelsesarbejdet om måneden?*

Som det fremgår af tabellen, så tror 49%, at forældrerepræsentanterne bruger 1-5 timer på bestyrelsesarbejdet om måneden, 34% tror, at de bruger 5-10 timer, 7% tror, at de bruger 10-20 timer, mens kun 1% tror, at de bruger mere end 20 timer. Sammenholder man disse oplysninger med Cranil-rapportens resultater, hvor man jo har spurgt forældrerepræsentanterne, ser vi, til trods for en lidt anderledes timeopdeling, at forældrenes opfattelse af timeforbruget svarer ganske godt

overens med det faktiske forbrug.¹⁴⁸ Den manglende lyst til aktiv deltagelse i skolebestyrelsen kan altså ikke skyldes en generel misopfattelse af, hvor mange timer skolebestyrelsesarbejdet i virkeligheden kræver. Det er således heller ikke overraskende, at der ikke findes nogen klar sammenhæng mellem hvor tidskrævende man tror bestyrelsesarbejdet er, og om man begrundet manglende villighed til deltagelse i skolebestyrelsen med manglende tid.

Meget tyder altså på, at børnefamiliers fortravlede hverdag i sig selv er en barriere for aktiv deltagelse i en skolebestyrelse med regelmæssige møder.

5.2.2.4 Delkonklusion 3

Vi vil nu kort samle op på dette analyseafsnits konklusioner. Vi kom frem til, at næsten $\frac{3}{4}$ af respondenterne føler sig kompetente til at deltage i skolebestyrelsen. Blandt disse viser det sig endvidere, at mændene i højere grad end kvinder føler sig kompetente. Ligeledes fandt vi frem til, at de resterende baggrundsvariable, samt i særdelsehed erfaringer med bestyrelsesarbejde, alle har betydning både for, hvor kompetent man føler sig, og hvor meget man deltager. Analysen bekræfter således Carol Pateman's teori, der hævder, at det er vigtigt at have indsigt i demokratiske procedurer og politisk selvtillid for at deltage. Endvidere kunne vi underbygge analysen med, at anvendelsen af voice kræver, at man selv føler, at man er i besiddelse af en vis personlig kompetence. Derimod ser vi os ikke i stand til at underbygge Giddens' og J.Andersens teorier om politiske kulturer og deltagelse på baggrund af det indsamlede datamateriale. Tilsyneladende har en del af de yngre forældre opnået et livspolitisk perspektiv, men dette resulterer ikke i den forventede deltagelse. Endeligt viste analysen, at tid som en personlig ressource er den vigtigste hindring for aktiv deltagelse i skolebestyrelsen, samt at forældrene har en god fornemmelse af skolebestyrelsesarbejdets månedlige tidsforbrug.

5.2.3 Deltagelse og forældrenes vurdering af skolebestyrelsens magt

Med de nye brugerbestyrelser skulle den enkelte borger drages mere ind i den demokratiske sfære. Mulighederne for at påvirke og udvikle institutioner og områder, som den enkelte borger til daglig er i berøring med eller har interesse i, blev skærpet. På folkeskoleområdet har decentraliseringen og ændringerne af folkeskolens styrelsesregler betydet, at forældrene formelt har fået større mulighed for at deltage og påvirke barnets skole. Det er endvidere en generel opfattelse hos mange borgere, at det kan være svært, endda umuligt, at bryde gennem bureaukratiet og, selv med brugerstyrelserne kan det være vanskeligt at se sin indflydelse gøre sig gældende.

I dette afsnit søger vi at analysere respondenternes svar udfra hypotesen om, at forældrenes lave deltagelse skyldes et indtryk af, at skolebestyrelsen mangler reel magt. Vi har valgt at dele dette

¹⁴⁸ I Cranil-rapporten finder man frem til, at 13% af forældrerepræsentanterne bruger mindre end 4 timer på skolebestyrelsesarbejdet om måneden, 64% bruger 4-8 timer, 18% bruger 8-12 timer og endelig bruger 5% over 12 timer

analyseafsnit i to dele, hvor den første del dannes på baggrund af, at vi under referencerammen i Cranil-rapporten så, at forældrerepræsentanterne opfattede skolebestyrelsens reelle magt på de kommunale skolebeslutninger som værende begrænsede. Såfremt dette tillige er opfattelsen hos de menige forældre kan det medvirke til forklaring af den lave deltagelse i Frederikshavn Kommune. Endvidere kunne Public-choice-teorien forklare, at såfremt forældrene ikke opnår fordele, det være sig få - eller opleve - indflydelse, fravælger de at deltage. Begge hypoteser kan forklare, at forældrene ikke deltager, fordi de oplever, at skolebestyrelsen ikke er i besiddelse af reel magt.

Det andet afsnit handler om, at Eva Sørensen i sin undersøgelse har fundet, at forældrene generelt er mere interesserede i detailspørgsmålene end i principspørgsmålene, hvilket stemmer overens med Giddens' ræsonnement over det moderne individ, der er mere optaget af sin egen livssituation end generelle perspektiver. Yderligere har vi set i analyseafsnittet vedr. exit/voice set, at forældrene er mere aktivt deltagende omkring de uformelle kanaler på barnets skole. Her kunne man forestille sig, at forældrene undlader at deltage, fordi de ser skolebestyrelsens kompetenceområder som værende uinteressante, da disse ikke omhandler detailspørgsmålene.

Ved den nominelle definition af begreberne *magt* og *indflydelse* forstår vi den beslutningskompetence og de generelle påvirkningsmuligheder som det enkelte individ har på væsentlige områder

5.2.3.1 Oplevelse af reel magt

I nedenstående tabel gives et overordnet indtryk af forældrenes oplevelse af skolebestyrelsens magt (bilag 5.1).

Tabel 5.1. *Forældrenes vurdering af skolebestyrelsens indflydelse på barnets skole. (N=227)*

Meget stor	7 %
Ret stor	47 %
Ret lille	29 %
Meget lille	7 %

* Spm.: *Hvordan vurderer du skolebestyrelsens indflydelse på dit barns skole?*

Vores respondenter blev spurgt om deres vurdering af skolebestyrelsens indflydelse på deres ældste barns skole. Over halvdelen af forældrene (54%) opfattede skolebestyrelsens indflydelse som værende stor mod 36%, der opfattede indflydelsen som værende ret/meget lille. Det synes

umiddelbart gunstigt, at majoriteten af forældrene oplever en reel indflydelse for skolebestyrelsen.

Vi har sammenlignet resultatet fra Frederikshavn Kommune med Ugens Gallup, hvor de tillige har spurgt til opfattelsen af skolebestyrelsens indflydelse.¹⁴⁹ Tallene fra Gallup viser, at 30% af respondenterne mener, at skolebestyrelsen har nogen eller stor indflydelse, hvor det er hele 54% af "vores" respondenter, der falder i denne gruppe. Vi har altså fundet, at respondenterne fra Frederikshavn Kommune har en opfattelse af, at skolebestyrelsen er i besiddelse af mere indflydelse end et repræsentativt udsnit af den danske befolkning har opfattelse af. På grund af vores overrepræsentation af kvinder i undersøgelsen har vi set på, om det hovedsageligt er kvinderne, der opfatter indflydelsen som værende stor (bilag 5.2). Analysen viser, at de kvindelige respondenter opfatter skolebestyrelsens indflydelse som værende forholdsvis større end opfattelsen hos de mandlige respondenter. Det bevirker, at vores billede af den generelle opfattelse af skolebestyrelsens indflydelse umiddelbart kommer til at virke mere positiv end det reelle billede og Gallup viser.

Det er herefter interessant at se, om de ikke-deltagende forældre oplevede skolebestyrelsens indflydelse på skolen som værende lille og at det, som sådan, kan være en medvirkende årsag til, at forældrenes lave deltagelse (bilag 5.3).

Tabel 5.3. *Sammenhæng mellem af skolebestyrelsens indflydelse og bred deltagelse.*

Vurdering af indflydelse \ Deltagelse	Deltagende	Ikke-deltagende	N
Meget stor	60 %	40 %	15
Ret stor	40 %	60 %	106
Ret lille	43 %	57 %	65
Meget lille	47 %	53 %	15

Analysen viser, at blandt de forældre, der oplever, at skolebestyrelsens indflydelse på barnets skole er meget lille, deltager 53% af forældrene ikke, hvorimod der blandt de forældre, som oplever indflydelsen som værende meget stor, kun er 40% som ikke deltager. Det virker umiddelbart plausibelt, at grunden til forældrenes lave deltagelse skyldes en oplevelse af skolebestyrelsens manglende reelle indflydelse på skolen, men ser vi nærmere på ovenstående tabel ses det, at gruppen af forældre med oplevelse af skolebestyrelsens indflydelse som værende ret stor er der hele 60% som ikke deltager. Der er altså en overvejende del af forældrene, som vælger ikke at deltage, selvom de finder skolebestyrelsens indflydelse ret stor.

Endvidere ses det i tabellen, at i kategorierne "meget stor" og "meget lille" repræsenterer de deltagende forældre store andele, henholdsvis 60% og 47%, i forhold til de andre kategorier. Disse resultater kan tolkes som, at forældre, der oplever skolebestyrelsens indflydelse som værende meget stor, netop overvejende vælger at deltage fordi de oplever, at det kan "betale" sig.

¹⁴⁹ Ugens Gallup nr. 11, (1994), Faldende tilfredshed med skoleundervisningen. Respondenterne blev stillet følgende spørgsmål: "Hvor stor indflydelse mener De, at skolebestyrelserne har haft på skolens udvikling i de fire år som disse bestyrelser har eksisteret?"

Forældrene, der oplever skolebestyrelsens indflydelse som værende meget lille, deltager som sagt også forholdsvis mere. Det kan tolkes som, at når nu indflydelsen opleves som ringe, ønsker man at deltage, således man kan medvirke til at ændre og påvirke forholdene. Dette stemmer ganske godt overens med, hvad Hansen/Hoff fandt ud af i medborgerundersøgelsen i 1990. Her ses netop, at respondenterne, der oplever deres indflydelsesmuligheder som enten gode eller dårlige, er de respondenter, som er mest interesserede i oprettelse af lokalråd, hvorimod de respondenter, der falder i midterkategoriene er dem, der er mindst interesseret i oprettelse af lokalråd. Vi har endvidere, ved en multivariat analyse, fundet, at for forældregruppen som oplever skolebestyrelsens indflydelse som værende meget lille, betyder interesse for skolebestyrelsens arbejde meget for om man deltager (bilag 5.4). Det vil sige, at denne gruppe forældre virkelig skal have et "drive" for at deltage omkring skolebestyrelsen i forhold til den forældregruppe som oplever skolebestyrelsens indflydelse som meget stor. Her betyder interesse for skolebestyrelsens arbejde mindre for om man deltager.

Tillige har vi undersøgt om køn kan spille ind på forældrenes vurdering af skolebestyrelsens indflydelse, og derfra videre på deltagelsen (bilag 5.5). Analysen viste imidlertid, at køn ingen effekt har på denne sammenhæng.

På baggrund af ovenstående kan vi ikke udelukkende konkludere, at forældrene ikke deltager, fordi skolebestyrelsens indflydelse synes ringe. Det blev vist, at forældrene i yderkategoriene andrager en betydelig del af respondenterne og at både indflydelse og mangel på samme har betydning for, at forældrene deltager.

5.2.3.2 Uinteressante kompetenceområder

En anden mulig årsag til den lave deltagelse kan, iflg. Eva Sørensen være, at forældrene opfatter skolebestyrelsens kompetenceområder som værende uinteressante og derfor ikke synes, at skolebestyrelsen kan påvirke, for dem, væsentlige områder. Forældrene er mere interesserede i detailspørgsmål på skoleområdet fremfor de principspørgsmål, som skolebestyrelsen har kompetence til. Vi har belyst hypotesen ud fra spørgsmålet om, hvor interesserede forældrene er i de spørgsmål som skolebestyrelsen arbejder med. I valget af spørgsmål ligger der en overvejelse omkring det problem, der kan opstå, såfremt forældrene reelt ikke ved, hvad der foregår i skolebestyrelsen og i selve skolebestyrelsens arbejde. Vil forældrene være i stand til at svare på spørgsmålet om interesse for skolebestyrelsens arbejde og kan dette svar betegnes som værende gyldigt for undersøgelsen og målbart for hypotesen? Vi mener dog, at selvom forældrene muligvis ikke kender alle skolebestyrelsens kompetenceområder, er forældrene alligevel klar over, at det er principspørgsmål; altså overordnede spørgsmål, som skolebestyrelsen arbejder med, fremfor detailspørgsmål; områder og spørgsmål, som den enkelte forældre synes er vigtig i forhold til netop deres barn.

Tabel 5.6. *Forældrenes interesse for skolebestyrelsens arbejde. (N=229)*

Meget interesseret	25 %
Noget interesseret	47 %
Kun lidt interesseret	23 %
Slet ikke interesseret	4 %

* Spm.: *Hvor interesseret er du i de spørgsmål, som skolebestyrelsen arbejder med?*

Vi har spurgt til forældrenes interesse for skolebestyrelsens arbejde (bilag 5.6). Over 70% af forældrene svarer, at de er meget eller noget interesseret i skolebestyrelsens arbejde og 27% af forældrene svarer, at de kun er lidt eller slet ikke interesseret. Det skal, i denne sammenhæng, tages i betragtning, at vi i undersøgelsen har en overrepræsentation af kvinder og at det medfølgende kan fordreje billedet en smule. Vi har derfor kørt en analyse over de mandlige og kvindelige respondenters interesse for skolebestyrelsens arbejde (bilag 5.7). Her viser det sig, at andelen af mænd og kvinder, der er meget interesseret i skolebestyrelsens arbejde er de samme. For respondenterne, der er noget interesseret i skolebestyrelsens arbejde, placerer de kvindelige respondenter sig oftere i denne kategori end de mandlige. For vores analyse af det generelle billede af interessen for skolebestyrelsens arbejde kan det betyde, at det tegner sig mere positivt end det i virkeligheden er. Ved at sammenligne vores resultat med Landsdækkende Borgeranalyse 1995, finder vi dog, at 74% af respondenterne svarede, at de noget/meget interesserede i skolebestyrelsens arbejde.¹⁵⁰

At over 70% af forældrene svarer, at de er interesserede virker umiddelbart utrolig positivt, men i tallet ligger der, at kun 25% svarer "meget interesseret" i skolebestyrelsens arbejde mens 47% af forældrene svarer "noget interesseret". Som forældre kan man vel altid sige at være noget interesseret i sit barns skole, hvadenten det gælder de fysiske forhold, undervisninger lærerne eller forældrenes organ; skolebestyrelsen. Når det samtidig tages i betragtning, at næste svarkategori til spørgsmålet lyder "kun lidt interesseret" kan det formodes, at forældrene hovedsageligt vælger kategorien "noget interesseret" - her har de hverken overdrevet eller sagt for lidt. Men alt i alt tegner der sig et billede af, at forældrene generelt er interesserede i skolebestyrelsens arbejde og derfor ikke opfatter skolebestyrelsens kompetenceområder som værende uinteressante.

Herefter vil det være interessant at se på sammenhængen mellem forældrenes interesse for skolebestyrelsens arbejde og den brede deltagelse (bilag 5.8).

Tabel 5.8. *Sammenhæng mellem interesse for skolebestyrelsens arbejde og bred deltagelse.*

Interesse \ Deltagelse	Deltagende	Ikke-deltagende	N
Meget interesseret	67 %	33 %	57
Noget interesseret	45 %	55 %	107
Kun lidt interesseret	21 %	79 %	53
Slet ikke interesseret	0 %	100 %	8

¹⁵⁰ Torpe, Lars (1995), s. 23.

Ovenstående tabel viser en klar sammenhæng mellem interesse for skolebestyrelsens arbejde og om man, som forældre, deltager i skolebestyrelsens sammenhæng. Det viser sig således, at i den forældregruppe, som er slet ikke er interesserede i skolebestyrelsens arbejde, deltager ingen. Overfor denne gruppe står forældrene som er meget interesseret i skolebestyrelsens arbejde, her er det kun 33% som ikke deltager i den brede deltagelse. Tallene viser samtidig, at er forældrene meget interesseret i skolebestyrelsens arbejde, så deltager 67% af dem i den brede deltagelse. Denne procentdel er faldende jo mindre interesseret man er i skolebestyrelsens arbejde. Det ses således, at blandt forældrene, der kun er lidt interesserede i skolebestyrelsen, deltager hele 79% ikke. For denne gruppe kunne det betyde, at interessen ikke er til stede grundet oplevelse af uinteressante kompetenceområder.

Herefter har vi undersøgt om køn influerer på sammenhængen mellem interesse for skolebestyrelsens arbejde og deltagelse (bilag 5.9). Vi fandt, at køn ingen rolle spiller for ovennævnte sammenhæng.

Tillige har vi set på, om det alene er, hvor interesseret man er i skolebestyrelsens arbejde, der kan forklare forældrenes deltagelse, eller om interessen er bestemt af bagvedliggende faktorer. Vi har derfor kontrolleret for by- og landskoler, da vi havde en formodning om, at de respektive skoler kunne forklare noget af interessen (bilag 5.10). Ved en nærmere analyse viste det sig, at der ikke var belæg for førnævnte antagelse og vi kan derfor ikke sige, at by- og landskoler påvirker forældrenes interesse for skolebestyrelsens arbejde.

Samlet kan vi udlede, at jo mindre interesserede forældrene er i skolebestyrelsens arbejde, jo mindre synes deres deltagerpotentialer at være. Denne konklusion virker ganske troværdig; vi ser ofte, at er man interesseret, så deltager og engagerer man sig mere end ved en beskedent eller helt manglende interesse. Det kan så diskuteres om manglende interesse for skolebestyrelsens arbejde er skyld i manglende deltagelse eller om det er en manglende deltagelse, der medfører den manglende interesse, dvs. kausalitetsretningen er svær at fastsætte. Det kunne netop antages, at samtidig med, at man vælger at deltage omkring skolebestyrelsen, bliver ens interesse for skolebestyrelsen styrket.

5.2.3.3 Delkonklusion 4

Vi kan i dette analyseafsnit konkludere, at vores respondenter overvejende vurderer skolebestyrelsens indflydelse som værende stor. Endvidere så vi, at forældrenes vurdering af skolebestyrelsens indflydelse påvirker deres deltagerpotentialer. Her viste analysen dog, at både forældre, der vurderer indflydelsen som værende meget lille og meget stor deltager forholdsvis mere end forældre med en anderledes vurdering af skolebestyrelsens indflydelse. Vi fandt tillige, at en overvejende andel af forældrene er interesserede i skolebestyrelsens arbejde og at jo mere interesseret man er, jo deltager man. Dog så vi, at blandt forældre, som kun er lidt interesserede i skolebestyrelsens arbejde deltager 79% ikke omkring skolebestyrelsen, og for denne forældregruppe

opleves skolebestyrelsens kompetenceområder som uinteressante. Samlet for hypotesen om, at manglende magt hos skolebestyrelsen medfører, at forældrene ikke deltager omkring skolebestyrelsen, må vi sige, at vi i undersøgelsen ikke har fundet belæg for, at en oplevelse af skolebestyrelsen manglende indflydelse er ensbetydende med en lav deltagelse. Vi kan derfor ikke underbygge Cranil-rapportens antagelse om, at forældrerepræsentanternes opfattelse af skolebestyrelsens begrænsede magt har "smittet" af på de menige forældre, og dermed er en årsag til den lave deltagelse. Endvidere kan vi ikke bekræfte formodningen fra Public-choice-teorien om, at lave deltagelse hos forældrene skyldes oplevelse af manglende magt hos skolebestyrelsen, og at forældrene derfor ingenting ville opnå ved en deltagelse. Vi kan dog ikke udelukke, at manglende interesse for skolebestyrelsens arbejde pga. skolebestyrelsens manglende kompetence på detaljområder, kan medføre, at forældrene ikke deltager.

5.2.4 Deltagelse og kulturelle barrierer

Vi har en hypotese om, at den lave deltagelse i Frederikshavn Kommune kan skyldes nogle kulturelle barrierer. Eva Sørensen ser for det første lærernes generelle utilfredshed over brugerindflydelse i folkeskolen som en barriere, hvilket bl.a. skyldes, at lærerne mener, at de, som professionelle, må vide, hvad der er bedst for skolen. Endvidere mener lærerne også, at de har ret til metodefrihed. Dette er også en af de ting som Hans Wadskjær påpeger som et problem. Han mener, at lærerne ikke ønsker forældrenes indblanding i undervisningsmetoderne. Han siger, at forældrenes forsøg på at få indflydelse ofte vil blive mødt med modstand fra lærerstaben. Vi har valgt at dele hypotesen omkring de kulturelle barriere op i tre underhypoteser, hvoraf den første hedder *“Lav deltagelse pga. afvisning/modstand fra lærerne”*.

Den anden kulturelle barriere giver sig, i følge Eva Sørensen, udslag i, at nogle forældre mener, at lærerne og skoleinspektøren er de bedste til at varetage skolens ledelse. Dette skyldes ifølge Sørensen, at forældrene er meget autoritetstro overfor personalet. Hun hævder, at denne autoritetstro stammer helt tilbage fra forældrenes egen skoletid. Denne del vil vi analysere i underhypotesen *“Lav deltagelse fordi lærer og skoleinspektør er bedre til at varetage skolens ledelse”*.

Under Public-choice teorien har vi endvidere beskrevet, at visse forældre vil undlade at deltage, fordi de er bange for, at en evt. konflikt med lærer eller skoleinspektør vil gå ud over barnet. Dette argument støttes af Hans Wadskjær, som i sine undersøgelser mener at have bemærket en lignende tendens. Denne analysedel kalder vi *“lav deltagelse fordi forældrene er bange for at komme i konflikt med lærer og skoleinspektør”*.

5.2.4.1 Deltagelse og generel afvisning/modstand fra skolen overfor forældrene

Det første aspekt vi vil inddrage i denne underhypotese er det univariate billede af, om forældrene mener, at de har fået ønsker eller krav opfyldt, såfremt de har henvendt sig til skolen, det være sig formelt eller uformelt¹⁵¹ (bilag 6.1).

Tabel 6.1. *Ønsker eller krav opfyldt (N=138)*

Ja, har fået ønsker eller krav opfyldt	57 %
Nej, har ikke fået ønsker eller krav opfyldt	37 %

* Spm.: *Fik du i store træk dine ønsker eller krav opfyldt?*

Som det ses svarer 57%, at de har fået deres ønsker eller krav opfyldt. 37 % siger, at de ikke har fået ønsker eller krav opfyldt. Sammenligner vi med landsresultatet fra Medborgerundersøgelsen, 1990, viser det sig, at succesraten er betydelig større her end i Frederikshavn Kommune. Ud

¹⁵¹ Se figur 3 i hypotesen om manglende behov.

af de ca. 40% som har taget initiativ på landsplan har hele 75% fået deres ønsker eller krav opfyldt. Sammenligner vi succesraten i folkeskolen i Frederikshavn Kommune med andre områder; sundhedsområdet, skattevæsenet, daginstitutionsområdet, arbejdspladsen og arbejdsformidlingen viser det følgende. Med en enkelt undtagelse ligger succesraten på alle områder mellem 73% og 83%. På arbejdsformidlings-området er succesraten dog helt nede på 35%.¹⁵² Denne sammenligning underbygger, at succesraten på folkeskoleområdet relativt lav i Frederikshavn Kommune. Vi mener derfor, at det er sandsynligt, at der sker en form for modstand/afvisning fra lærer og skoleinspektør overfor forældrene.

For at nuancere billedet vil vi nu se på forældrenes holdning til, hvordan de ser deres muligheder for at få indflydelse på deres barns skole (bilag 6.2).

Tabel 6.2. *Muligheder for indflydelse på skolen.* (N=222)

Meget gode	13 %
Ret gode	46 %
Ret dårlige	14 %
Meget dårlige	6 %

* Spm.: *Hvordan vil du vurdere mulighederne for at få indflydelse på forholdene på dit barns skole?*

Som det ses af ovenstående tabel svarede 13% af forældrene, at deres muligheder for indflydelse på skolen er meget gode. 46% svarede, at de var ret gode. 14% vurderer, at deres muligheder er ret dårlige, og 6% vurderer, at mulighederne for indflydelse er meget dårlige.¹⁵³ Da det tilsyneladende er en ret stor del af forældrene, der mener, at der er meget eller ret gode muligheder for at få indflydelse på deres barns skole, kunne vi have en formodning om, at det især var den deltagende gruppe, som ville give disse svar. Såfremt det overvejende er den ikke-deltagende gruppe, som ser mulighederne for at få indflydelse på skolen som ret eller meget dårlige, kunne det tænkes, at dette forhold kunne være en begrundelse for denne gruppes lave deltagelse.

En rimelig antagelse ville være, at det især er de, der ikke har haft succes ved henvendelse, som ville se indflydelsesmulighederne på skolen som værende dårlige. Derfor vil vi nu se på den bivariate sammenhæng mellem succesrate og indflydelsesmuligheder (bilag 6.4).

Tabel 6.4. *Sammenhængen mellem succes ved henvendelse og indflydelsesmuligheder.*

Succes ved henvendelse \ Indflydelsesmuligheder	Gode	Dårlige	N
Ja, har fået ønsker eller krav opfyldt	65 %	21 %	52
Nej, har ikke fået ønsker eller krav opfyldt	21 %	51 %	39

* Vi har valgt at slå kategorierne meget gode og ret gode sammen, ligesom kategorierne ret dårlige og meget dårlige også er slået sammen.

¹⁵² Hoff, Jens (1995), s.18.

¹⁵³ Det skal dog tilføjes, at kvinderne vurderer deres muligheder for at få indflydelse som værende lidt bedre end mændene gør. I kraft af, at der er en overrepræsentation af kvinder i denne undersøgelse, vil det univariate billede af, at mulighederne for indflydelse er meget eller ret gode være lidt for positivt i forhold til, hvordan det reelt ser ud (bilag 6.3).

Som tabellen viser, er der en klar sammenhæng mellem, om man har haft succes ved henvendelse og om, hvorvidt man ser indflydelsesmulighederne på skolen som gode eller dårlige. Hele 65 % af de, der ser indflydelsesmulighederne som gode, har haft succes ved henvendelse. Derimod er der kun 21% af de, der ser indflydelsesmulighederne som dårlige, som har haft succes i deres forsøg på at påvirke forholdene på skolen. Denne sammenhæng kan yderligere være medvirkende til at underbygge vores antagelse om, at der sker en form for afvisning/modstand overfor forældrene. For eventuelt at kunne støtte denne antagelse vil vi nu se på sammenhængen mellem, om forældrene har haft succes ved henvendelse og den brede deltagelse (bilag 6.5).

Tabel 6.5. *Sammenhængen mellem succes ved henvendelse og bred deltagelse.*

Succes ved henvendelse \ Deltagelse	Deltagende	Ikke-deltagende	N
Ja, har haft succes ved henvendelse	65 %	35 %	52
Nej, har ikke haft succes ved henvendelse	51 %	49 %	39

* Vi har valgt at slå kategorierne meget gode og ret gode sammen, ligesom vi også har valgt at slå kategorierne ret dårlige og meget dårlige sammen.

Her ses endvidere en tendens til, at det især er de forældre, der ikke har haft succes ved henvendelse, som deltager mindst. Sammenhængen er dog ikke så tydelig, som vi så det med indflydelsesmulighederne på skolen.

Den tidligere viste sammenhæng mellem forældrenes opfattelse af, om lærer og skoleinspektør dominerer arbejdet i skolebestyrelsen, og om hvorvidt lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse, som vi præsenterede i analysedel 1, mener vi også kan være medvirkende til at vise, at der sker en form for afvisning/modstand overfor forældrene. Den bivariate analyse af sammenhængen viser, at der er en gruppe på 36% der mener, at lærere og skoleinspektør ikke er de bedste til at varetage skolens ledelse, men samtidig tror, at lærere og skoleinspektør dominerer arbejdet i skolebestyrelsen.

Med afsæt i forældrenes indstilling til ovenstående spørgsmål og på baggrund af Eva Sørensen og Hans Wadskjær mener vi godt at kunne bekræfte antagelsen om, at der må ske en form for afvisning/modstand fra lærerne og formentlig også fra skolelederens side overfor forældrene. Det er dog svært for os at sige noget om, i hvor høj grad det gør sig gældende. Uden at sige for meget mener vi godt at kunne konkludere, at afvisningen/modstanden kan være en medvirkende årsag til, at nogle forældre ikke deltager.

5.2.4.2 Deltagelse og autoritetstro hos forældrene

Ifølge Eva Sørensen er der, som nævnt, en del forældre, som ikke ønsker at deltage, fordi de mener, at lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse. Dette kan, ifølge Eva Sørensen, skyldes, at de er meget autoritetstro overfor skolens lærere og ledelse. For at forsøge at få af- eller bekræftet denne antagelse, har vi spurgt forældrene, om de mener, at foræl-

drenes deltagelse i skolebestyrelsen er mindre vigtig, da lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse (bilag 6.6).

Tabel 6.6. *Lærer og inspektør er bedst til ledelse.* (N=227)

Helt enig	7 %
Delvis enig	22 %
Delvis uenig	21 %
Helt uenig	50 %

* Spm.: *Hvordan forholder du dig til følgende udsagn: Forældrenes deltagelse i skolebestyrelsen er mindre vigtig, da lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse?*

Tabellen viser, at 29% svarede, at de er helt eller delvis enige i, at lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse. Hele 71% er delvis eller helt uenige i denne påstand. Selv om det ikke engang er en tredjedel af forældrene, som er enige i denne påstand mener vi dog alligevel, at det er en ret betydelig del, som mener at lærere og skoleinspektør er de bedste til lede skolen.

Herefter mente vi det kunne være interessant at se, om det så ville passe med, at det hovedsageligt er de ikke-deltagende forældre, som synes, at lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse. Vi lavede derfor denne bivariante tabel (bilag 6.7).

Tabel 6.7. *Sammenhængen mellem om lærer og inspektør er bedst til ledelse og bred deltagelse.*

	Deltagende	Ikke-deltagende	N
Helt enig	20 %	80 %	15
Delvis enig	34 %	66 %	50
Delvis uenig	44 %	56 %	48
Helt uenig	51 %	49 %	114

Der viser sig klar sammenhæng mellem forældrenes vurdering af, om de mener at lærerne og inspektøren er de bedste til at lede skolen, og den brede deltagelse. I gruppen, der er helt enige i denne påstand er der hele 80%, der ikke deltager, mens der, i gruppen af helt uenig, kun er 49% ikke-deltagende.

Vi mente desuden, at det kunne være interessant at se, om køn, uddannelse og alder kunne være forudgående variable for sammenhængen mellem, om forældrene er enige i udsagnet om, at lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse og bred deltagelse. Det viste sig, at køn og uddannelse ingen effekt har på sammenhængen (bilag 6.8 og 6.9), men med hensyn til alder viste der sig at være en interessant sammenhæng (bilag 6.10). Vi har tidligere set, at de ældre deltager mere end de yngre, men hvis spørgsmålet om, hvorvidt lærer og inspektør er bedst til at varetage skolens ledelse er en mellemliggende variabel, ser billedet anderledes ud. Ved denne sammenhæng ser vi, at det nu er de ældre, som deltager mindst. Dette kan muligvis forklare en del af Eva Sørensens påstand om, at forældrene skulle være autoritetstro, hvilket så hovedsageligt skulle gøre sig gældende ved den ældste aldersgruppe.

På baggrund af ovenstående tabel 6.7, mener vi godt at kunne give Eva Sørensen ret i, at nogle forældre ikke mener, at forældrenes indflydelse er vigtig i forbindelse med skolens ledelse. Samtidig kan vi også give hende ret i, at det for en lille gruppe af forældrene skyldes, at de er autoritetstro. Af de der er helt enige i at lærer/inspektør er bedst til ledelse, deltager kun 20% af denne gruppe. Vi så før, at det nok i høj grad er for den ældste aldersgruppe, autoritetstroen gør sig gældende.

5.2.4.3 Deltagelse og forældrenes konfliktskyhed

For at få belyst antagelsen om, at forældrene ikke deltager, fordi de ikke vil i konflikt med lærer og skoleinspektør, da de er bange for, at det vil gå ud over barnet, spurgte vi de forældre, der ikke var villige til at stille op til skolebestyrelsen, om det skyldtes, at de ville undgå at komme i konflikt med lærere og skoleinspektør (bilag 6.11).

Tabel 6.11. *Bange for at komme i konflikt.* (N=173)

Bange for konflikt med lærer/inspektør	8 %
Ikke bange for konflikt med lærer/inspektør	92 %

* Spm.: *Ville du selv være villig til at lade dig vælge til skolebestyrelsen, hvis nej. Er det fordi, du vil undgå at komme i konflikt med lærer og skoleinspektør?*

Ud af tabellen ses det, at hele 92 % af forældrene svarede, at det ikke skyldes, at de er bange for at komme i konflikt med lærere og skoleinspektør, at de ikke ønsker at deltage i skolebestyrelsen. Kun 8% svarede ja til dette udsagn. På baggrund af denne tabel mener vi at kunne afkræfte public-choice teoriens samt Hans Wadskjærs tese om, at forældrene i Frederikshavn Kommune ikke deltager, fordi de er bange for at komme i konflikt med lærerne og skoleinspektøren.

Endvidere mener vi, at dette billede kan bekræfte, at der ikke er mange af forældrene som er autoritetstro. Havde der, fra forældrenes side, eksisteret en udpræget autoritetstro overfor skolens ansatte, ville den andel der svarede ja til dette udsagn nok have været noget større end de 8%. Autoritetstroen mener vi derfor i højere grad hører tidligere generationer til, og ikke den nuværende forældregruppe, der er børn af 60'ers-generationen, og derfor ikke er flasket op med normen om respekt for autoriteterne.

5.2.4.4 Delkonklusion 5

Alt i alt må vi sige, at vores hypotese om, at der skulle være nogle kulturelle barrierer i Frederikshavn Kommune, som gør, at nogle forældre ikke ønsker at deltage, ikke er så udpræget som først antaget. Som set i analysen tør vi kun bekræfte følgende: At der sker en form for afvisning / modstand fra lærernes side overfor forældrene, hvilket muligvis kan være medvirkende årsag til at nogle forældre ikke ønsker at deltage. Endvidere vurderer en lille del af forældrene, at lærerne

og inspektøren er de bedste til at varetage skolens ledelse, hvilket kunne skyldes, at forældrene er autoritetstro. Hos denne gruppe ser man tillige, at de deltager mindre end den resterende forældregruppe. Antagelsen om, at forældrene i Frederikshavn Kommune er bange for at komme i konflikt med lærerne og skoleinspektøren mener vi kan afvises.

5.2.5 Deltagelse og tilknytning til lokalsamfund

5.2.5.1 Beskrivelse af forældrenes lokale tilknytning og geografiske placering

I Allan Dreyer Hansen og Jens Hoff's arbejdsrapport, som blev omtalt i afsnittet om hidtidig forskning, fandt vi, at der var en positiv sammenhæng mellem socialt netværk og interessen for lokalråd. Desuden oplyste skolechef Ruth Andersen, som før nævnt, at deltagelsen i landsbyskolerne var større end deltagelsen i byskolerne. På baggrund af argumentationen i det førnævnte afsnit tillod vi os at drage en parallel mellem henholdsvis socialt netværk og lokaltilknytning og interessen for lokalråd og deltagelse omkring skolebestyrelser. Herudfra fremsatte vi da en hypotese om, at jo tættere man føler sig knyttet til sit lokalområde, jo mere engageret vil man være omkring skolebestyrelsen. Bag dét ligger implicit en antagelse om, at forældrene føler sig nærmere knyttet til deres lokalsamfund i landsbyerne end de gør i byerne. Kausalitetsretningen bliver da således, at forældrenes geografiske placering; by/land, påvirker deres tilknytning til det lokalområde de bor i, hvilket så atter har indflydelse på deres deltagelse omkring skolebestyrelsen.

Før vi giver os i kast med den egentlige analyse af denne hypotese er det relevant at give en nærmere definition af, hvad vi forstår ved lokal tilknytning. Ved begrebet forstår vi nærheden i den kontakt, som forældrene har til beboerne i det område, hvor de bor. Denne kontakt kan vurderes ved at se på, hvor ofte forældrene mødes med/låner ting ved disse personer, hvor ofte de er sammen omkring fælles aktiviteter o.lign., samt hvor aktiv man er i foreningslivet i området.

5.2.5.2 Et overordnet billede af lokaltilknytningen

Til at belyse selve lokaltilknytningen spurgte vi respondenterne om, hvor tæt de følte sig knyttet til deres lokalsamfund (bilag 7.1). Vi fik flg. svar:

Tabel 7.1. *Forældrenes tilknytning til deres lokalsamfund. (N=229)*

Meget stor tilknytning	26 %
Ret stor tilknytning	52 %
Ret lille tilknytning	15 %
Meget lille tilknytning	4 %

* Spm: *Hvor stor synes du din tilknytning er til dit lokalsamfund?*

Tabellen viser, at 26% af respondenterne vurderer, at de har meget stor tilknytning til deres lokalsamfund, 52% angiver en ret stor tilknytning, 15% siger, at de har en ret lille tilknytning, mens 4% svarer, at de har en meget lille tilknytning til lokalsamfundet. Det vil sige, at 78% angiver, at de har meget eller ret stor tilknytning til deres lokalsamfund, mens 19% angiver, at de

kun har ret lille eller meget lille tilknytning. Der synes således at være en stor del af respondenterne, som føler en stor tilknytning til lokalsamfundet.

Det er dernæst interessant at belyse, hvorvidt lokaltilknytningen har betydning for deltagelsen omkring skolebestyrelsen. Nedenstående tabel illustrerer sammenhængen (bilag 7.2).

Tabel 7.2. *Sammenhængen mellem lokal tilknytning og bred deltagelse.*

Tilknytning \ Deltagelse	Deltagende	Ikke-deltagende	N
Meget stor tilknytning	55 %	45 %	60
Ret stor tilknytning	43 %	57 %	120
Ret lille tilknytning	33 %	67 %	33
Meget lille tilknytning	30 %	70 %	10

I tabellen ses en klar tendens til, at jo dårligere man føler sig knyttet til lokalsamfundet, jo mindre bredt deltagende er man. Af respondenter med ret/meget lille tilknytning undlader således hhv. 67% og 70% at deltage, mens der, blandt respondenterne med meget stor/ret stor tilknytning, er hhv. 45% og 57%, der fravælger deltagelse. Dette stemmer overens med Hoff/Hansens resultater, og indtil videre fastholder vi således vores hypotese om, at jo mere knyttet man er til sit lokalsamfund, jo mere deltager man omkring skolebestyrelsen.

Ud fra antagelsen om, at tilknytningen til lokalsamfundet er større på landet end i byerne, er det dernæst relevant at undersøge, om denne antagelse kan bekræftes ud fra stikprøveresultaterne. Hertil konstrueres en variabel *by/land* ud fra henholdsvis Frederikshavn Kommunes oplysninger om, hvilke skoler der er land- og byskoler samt forældrenes egne oplysninger om, hvor deres ældste barn går i skole. Vi får følgende tabel (bilag 7.3).

Tabel 7.3. *Sammenhængen mellem geografisk placering; by/land, og tilknytning til lokalsamfund.*

Grafisk placering \ Tilknytning	Meget stor tilknytning	Ret stor tilknytning	Ret lille tilknytning	Meget lille tilknytning	N
By	19 %	56 %	17 %	5 %	150
Land	42 %	45 %	9 %	4 %	76

Her ses, at 42% af respondenterne fra landet føler en meget stor tilknytning til lokalsamfundet, mens kun 19% af byforældrene føler samme store tilknytning. I kategorien ret stor tilknytning placerer landforældrene sig med 45%, mens byforældrene placerer sig med 58%. Mht. ret lille tilknytning så svarer 18% af byforældrene, at de har en ret lille tilknytning til lokalsamfundet, mens kun 9% af landforældrene angiver den tilsvarende tilknytning. Under kategorien meget lille tilknytning er der ingen væsentlig forskel, idet byforældrene har 5% af respondenterne her, mens landforældrene har 4%. Hvis kategorierne ret lille og meget lille slås sammen, ses således, at i alt 23% af byforældrene angiver lille tilknytning til lokalsamfundet, mens kun 13% af landforældrene angiver lille tilknytning.

Tallene er bemærkelsesværdige, specielt for kategorien meget stor tilknytning, hvor forskellen mellem land og by er meget udpræget. Det skal dog påpeges, at spørgsmålet drejede sig om tilknytningen til det område man boede i, og ikke om det område, hvor barnet gik i skole. Her kunne man hævde, at lokaltilknytningen blandt de forældre, som bor et stykke fra skolens område reelt ikke har betydning for interessen for skolens bestyrelse. Dette anser vi dog ikke for sandsynligt, da vi tror, at tilknytningen til lokalsamfundet har betydning for engagementet omkring skolebestyrelsen, uanset om man bor tæt på eller langt fra barnets skole. Ud fra dette mener vi derfor at have bekræftet vores antagelse om, at der er en større lokaltilknytning blandt landforældre end blandt byforældre.

Vi har endvidere en formodning om, at variabelen kendskab til antal forældrerepræsentanter i skolebestyrelsen kan være et andet mål for tilknytning, og den univariate tabel vedr. denne variabel præsenteres nedenfor (bilag 7.4).

Tabel 7.4. *Antal forældrerepræsentanter, som forældrene har kendskab til.(N=229)*

Kender 0 repræsentanter.	26%
Kender 1-3 repræsentanter	54%
Kender 4 el. flere repræsentanter	20%

* Spm.: *Hvor mange af forældrerepræsentanterne i skolebestyrelsen har du kendskab til?*

Det ses, at 26% af de menige forældre slet ikke har kendskab til nogle forældrerepræsentanter i skolebestyrelsen, mens 54% af forældrene har kendskab til mellem 1 og 3 forældrerepræsentanter. De forældre, som har kendskab til 4 eller flere forældrerepræsentanter udgør 20% af stikprøven.

Herefter er det relevant at se, om det forholder sig således, at forældrene på landet har et større kendskab til skolebestyrelsens forældrerepræsentanter end forældrene i byen, hvilket illustreres i nedenstående tabel (bilag 7.5).

Tabel 7.5. *Sammenhængen mellem geografisk placering; by/land, og det antal forældrerepræsentanter, som forældrene har kendskab til.*

Grafisk placering \ SB-medlemmer	Kender 0 stk.	Kender 1-3stk	Kender 4 el. flere.	N
By	31 %	57 %	12 %	150
Land	13 %	49 %	38 %	76

Tabellen viser, at der, for midterkategorien 1-3 stk, ikke er særlig stor forskel mellem by og land, mens forskellen er meget stor for yderkategorierne 0 stk. og 4 el. flere stk. Det er således 31% af byforældrene, som ikke har kendskab til nogle skolebestyrelsesmedlemmer, mens dette kun gør sig gældende for 13% af landforældrene. Omvendt er det kun 12% af byforældrene, som har kendskab til 4 eller flere skolebestyrelsesmedlemmer, mens 38% af landforældrene har samme store kendskab til forældrerepræsentanterne. Denne væsentlige forskel mellem land og by kan, i forlængelse heraf, tænkes at have indflydelse på deltagelsen omkring skolebestyrelsen.

Her er imidlertid det problem, at det er vanskeligt at fastlægge, om større kendskab medfører større deltagelse, eller hvorvidt større deltagelse medfører, at man kender flere forældrerepræsentanter. Vi er med andre ord ikke i stand til at fastlægge kausalitetsretningen, og derfor vælger vi i de efterfølgende analyser kun at bruge variabelen lokal tilknytning som mål for forældrenes tilknytning.

I indledningen til dette afsnit opsatte vi en hypotese om sammenhængen mellem variablene by/land, lokaltilknytning og bred deltagelse. I forlængelse heraf er det interessant at se, hvordan variabelen by/land påvirker den brede deltagelse.

Den bivariante sammenhæng mellem geografisk placering; by/land og bred deltagelse illustreres i nedenstående tabel (bilag 7.6).

Tabel 7.6. *Sammenhængen mellem geografisk placering (by/land) og bred deltagelse.*

Grafisk placering \ Deltagelse	Deltagende	Ikke-deltagende	PDI	N
By	33 %	67 %	30%	150
Land	63 %	37 %		76

Ud fra tabellen må der siges at være en overordentlig stor forskel på deltagelsen/ikke-deltagelsen i henholdsvis land og by, idet 37% af landforældrene ikke deltager, mens hele 67% af byforældrene ikke deltager. Den bivariante sammenhæng mellem geografisk placering og bred deltagelse er således 30%, og ud fra dette må den brede deltagelse således siges at være meget større på landet end i byerne, hvilket bekræfter ovennævnte udtalelser fra Ruth Andersen.

I forlængelse heraf er det relevant at undersøge, om den ovennævnte store effekt, som variabelen by/land har på den brede deltagelse, sker indirekte via variabelen lokal tilknytning. Dette gøres i en multivariat analyse, hvor by/land fungerer som kontrolvariabel, men her finder vi, at tilknytningsvariablen ikke er mellemliggende, således at både by/land-variablen og tilknytningsvariablen bevarer deres selvstændige effekter på den brede deltagelse (bilag 7.7). Dette resultat må, i forhold til hypotesen, siges at være ganske overraskende. Vi havde en ide om, at by/land havde en indirekte effekt på deltagelsen via tilknytningen, men vi havde ikke forventet, at by/land-variablen havde så stor selvstændig effekt. På baggrund heraf er det således interessant at belyse denne direkte sammenhæng mellem by/land og deltagelse, mens den svagere sammenhæng mellem tilknytningsvariablen og deltagelsen ikke undersøges nærmere.

Vi lægger således ud med at undersøge, om der kunne være andre mellemliggende variable end lokal tilknytning, som kunne forklare ovennævnte effekt. I det efterfølgende tester vi derfor, hvorvidt de 4 variable; kendskab til skolebestyrelsens arbejde, interesse for skolebestyrelsens arbejde, vigtigheden af at deltage og kendskabet til forældrerepræsentanter, kan være mellemliggende variable. Det skal dog nævnes, at der, for de tre variable; interesse for skolebestyrelsen, kendskab til skolebestyrelsens arbejde og kendskab til antal forældrerepræsentanter i skolebestyrelsen, kan være problemer med at fastlægge kausalitetsretningen mellem disse og variabelen

bred deltagelse. Vi vælger dog at gennemføre de multivariate analyser ud fra den model, hvor der er mellemliggende, men hvis analyserne skulle vise, at variablene har en indirekte forklaringskraft, så holder vi os problematikken in mente.

Før vi giver os i kast med de multivariate analyser, er det dog relevant at belyse eventuelle fejlkilder. For det første kan der være et problem med pålideligheden, hvis der er en skæv fordeling af skolebestyrelsesmedlemmer, idet dette sandsynligvis vil påvirke både de mellemliggende variable og selve deltagelsen. Ved en bivariat tabel mellem by/land-variablen og variabelen medlem/ikke-medlem af skolebestyrelsen viser det sig imidlertid, at dette ikke gør sig gældende, så vi "opretholder" vores pålidelighed på dette område (bilag 7.8). For det andet kan der være et problem med, at der var kampvalg på to landskoler, mens der kun var kampvalg på én byskole. Landforældrene kan således synes mere deltagende end byforældrene på grund af, at de "automatisk" har haft større mulighed for deltagelse, hvilket giver en, i forhold til byen, for stor deltagelse. Vi mener dog, at dét, at der var flere kampvalg på landet end i byen i sig selv viser, at der er en større deltagelse omkring skolebestyrelsen på landet. På baggrund heraf vælger vi at se bort fra fejlkilden. En tredje fejlkilde kunne være, at en enkelt skole på landet trak hele deltagelsens procent op. Således kunne by/land effekten skyldes helt skolespecifikke forhold, der ikke har noget med den geografiske placering at gøre. Det viser sig dog ikke at være tilfældet. Samtlige landskoler har en forholdsvis stor deltagelse.

Vedrørende den første test med variabelen kendskab til skolebestyrelsens arbejde som mellemliggende variabel havde vi en ide om, at respondenterne på landet måske har et større kendskab til det arbejde, som skolebestyrelsen udfører. Dette bliver dog ikke bekræftet, da effekten af variablene stort set er identiske i både de bivariante og de multivariate analyser (bilag 7.9).

Man kunne formode, at der måske er større interesse for skolebestyrelsen og dens arbejde på landet end i byen, men tallene fra den multivariate tabel viser, at by/land's effekt på den brede deltagelse ikke kan forklares indirekte via interessen for skolebestyrelsen (bilag 7.10). Der er imidlertid et interessant aspekt i kategorien af respondenter med stor interesse. Det viser sig nemlig, at de respondenter på landet, som har stor interesse for skolebestyrelsens arbejde, deltager med 75%, mens de respondenter i byen, som har samme store interesse, kun deltager med 39%. I kategorien lille interesse viser der sig ingen nævneværdig forskel. Det tyder på, at man på landet, i højere grad, er i stand til at mobilisere de interesserede forældre end man er i byen.

I forsøget på at forklare, hvorfor by/land-variablen har en selvstændig effekt på deltagelsen omkring skolebestyrelsen, kunne man tro, at forældrene på landet føler en stærkere forpligtelse til at deltage end forældrene i byen. Vi har imidlertid ikke et spørgsmål, som direkte belyser forpligtelsen, men vi benytter spørgsmålet: "Mener du, at det er vigtigt, at man deltager i opstillingsmøder og valg i forbindelse med skolebestyrelsen"? Der er dog problemer med gyldigheden af svarene, idet spørgsmålet både kan tolkes som omhandlende vigtigheden af, at *nogle* deltager uden at det nødvendigvis behøver at være én selv, og som omhandlende vigtigheden af, at man *selv* deltager. For at få et klart billede af, hvordan forældrene moralsk forholder sig til deres egen

deltagelse burde vi i stedet have formuleret spørgsmålet således: Mener du, at det er vigtigt, at *du* deltager i opstillingsmøder og valg i forbindelse med skolebestyrelsen?

Ved den multivariate analyse viser det sig imidlertid, at variabelen vigtigheden af at deltage ikke kan forklare by/land's effekt på deltagelsen, men her ses det, som ved variabelen interesse for skolebestyrelsens arbejde, at blandt de by- og landforældre, som synes det er vigtigt at deltage, deltager 68% på landet, mens kun 36% deltager i byerne (bilag 7.11). Vi ser således atter, at hos forældre med samme moralske forpligtelse overfor deltagelsen (dog med fejlkilden in mente), er der en større mobilisering af landforældrene end byforældrene.

Den sidste test med mellemliggende variable udføres for variabelen kendskab til antal forældrerepræsentanter i skolebestyrelsen. Her vælger vi at se på de to kategorier, hvor forældrene enten har kendskab til 4 eller flere forældrerepræsentanter eller slet ikke har kendskab til nogen. Valget sker på baggrund af den tidligere omtalte bivariate sammenhæng mellem by/land og kendskab til antal forældrerepræsentanter, hvor de mest interessante grupper er disse to yderkategorier, som viser en meget stor forskel mellem land og by. Den multivariate analyse viser, modsat de tre foregående, at den mellemliggende variabel kan forklare en del af sammenhængen. Hele 50% af den effekt, som by/land har på deltagelsen sker således indirekte via forældrenes kendskab til antal forældrerepræsentanter, hvilket tilsyneladende er ganske meget (bilag 7.12). Vi har imidlertid det tidligere omtalte problem med kausalitetsretningen for de to variable, idet det er vanskeligt at sige, om større kendskab til forældrerepræsentanterne giver større deltagelse, eller om deltagelse giver større kendskab til forældrerepræsentanterne. Vi anser det dog for sandsynligt, at man i praksis vil finde begge kausalitetsretninger, hvilket medfører, at vi må moderere størrelsen af variabelens forklaringskraft. Vi kan derfor ikke tillade os at sige, at den forklarer halvdelen af sammenhængen mellem by/land og deltagelse, men vi fastholder, at den kan forklare en vis del.

Vi har altså en direkte effekt mellem by/land og deltagelse, som ikke kan forklares via ovenstående variable, og derfor vender vi blikket mod eventuelle variable, som kunne være forudgående i forhold til by/land-variabelen, for at se, om denne (by/land)i virkeligheden er en mellemliggende variabel for disse.

I analysedel 1 fandt vi ud af, at både uddannelse, beskæftigelse og alder havde en vis effekt på deltagelsen omkring skolebestyrelsen. Med udgangspunkt heri vælger vi efterfølgende at teste for, hvorvidt uddannelse og beskæftigelse kunne være en forudgående variabel. Man kunne forestille sig, at de forældre, som vælger at bo på landet/i landsbyerne er de "selvrealiserende" (jf. Johannes Andersen), de højere uddannede, som vægter ulemperne ved at bo inde i byen tungere end fordelene. Samtidig kunne der, pga. værftet i Frederikshavn, eventuelt være forholdsvis flere ufaglærte arbejdere i byen end på landet, hvilket vil trække byens deltagelse i forhold til landets ned. Med hensyn til alder, som viste en større deltagelse for de ældre forældre, vælger vi at se bort fra den, da der ikke er flere ældre på landet end i byen (bilag 7.13).

Ved den multivariate analyse med variabelen uddannelse, hvor denne er opdelt i de to tidligere nævnte kategorier høj/lav uddannelse, ses, at kun en lille del af uddannelsens betydning for deltagelsen går igennem by/land (2%), således at by/land bibeholder sin direkte påvirkning på deltagelsen (bilag 7.14). Det er imidlertid meget interessant, at der på landet overhovedet ikke er forskel på de højt- og lavtuddannede forældres deltagelse, mens de lavtuddannede i byen deltager 15% mindre end de højtuddannede.

I den multivariate analyse mellem kontrolvariablen beskæftigelse (opdelt i funktionær/tjenestemand og ufaglært) og by/land og bred deltagelse ser vi samme tendens som for kontrolvariablen uddannelse, hvilket ikke er overraskende, da uddannelse i høj grad kan forventes at have indflydelse på beskæftigelsen. Beskæftigelsen har således ingen indirekte effekt på deltagelsen via by/land, men de ufaglærte på landet har en ligeså høj deltagelse som funktionærerne på landet, mens de ufaglærte i byerne deltager 30% mindre end funktionærerne/tjenestemændene (bilag 7.15).

Et andet aspekt vedrørende den større deltagelse på landet kan findes udfra Hirshman's teori om exit og voice. Her kunne man forestille sig, at den høje deltagelse på landet (voice) skyldes, at forældrene har en dårligere mulighed for at flytte barnet til en anden skole (exit) på landet end i byerne og derfor benytter voice/skolebestyrelsen i højere grad. Det vil sandsynligvis gælde for de fleste landskolebørn, at de i tilfælde af flytning til anden skole, f.eks. skal bruge forholdsvis mere tid på transport end et bybarn, som skifter skole. Vi har undersøgt sammenhængen ved at se på svarene på spørgsmålene vedrørende forældrenes overvejelse af flytning til en anden skole samt vigtigheden af henholdsvis at kunne henvende sig til skolebestyrelsen og have muligheden for at flytte barnet til en anden skole. Vi finder imidlertid, at der ikke er forskel på by- og landforældre med hensyn til de tre exit/voice-mål, så vi forkaster formodningen om, at landforældrenes høje deltagelse kunne skyldes dårligere mulighed for exit (bilag 7.16, 7.17 og 7.18).

5.2.5.3 Delkonklusion 6

Vi har i ovenstående analyse af hypotesen om lokal tilknytning og geografisk placering fundet frem til, at både lokal tilknytning og geografisk placering, by/land, har en selvstændig effekt på deltagelsen omkring skolebestyrelsen. Vi ser således både, at jo større forældrenes lokaltilknytning er, jo mere deltager de omkring skolebestyrelsen, og at landforældrene deltager mere end byforældrene. For by/lands vedkommende må det endda siges at være en rimelig stor effekt, og på trods af en del multivariate analyser for både mellemliggende og forudgående variable, har vi ikke været i stand til helt at klarlægge, hvad der giver den store effekt. Forældrenes kendskab til antal forældrerepræsentanter i skolebestyrelsen kan dog forklare en del, men på grund af problemerne med kausalitetsretningen kan vi ikke sige, hvor stor forklaringskraften er. Derimod skyldes forskellen mellem land og by hverken, at forældrene på landet har større kendskab til skolebestyrelsens arbejde, at de har større interesse i skolebestyrelsen eller at de føler større mo-

ralsk forpligtelse til at deltage. Vi ser endvidere en tendens til, at selvom by- og landforældre angiver samme interesse i/forpligtelse overfor skolebestyrelsen, så deltager landforældrene alligevel mere end byforældrene, hvilket tyder på, at der på landet, af ukendte årsager, sker en større mobilisering af forældrene.

De forudgående variable uddannelse og beskæftigelse kunne heller ikke forklare noget, men det interessante i den forbindelse er, at de har en effekt på deltagelsen i byerne, mens de mister deres betydning for deltagelsen på landet. Det betyder, at de demokratiske repræsentativitetsproblemer mht. beskæftigelse og uddannelse, som vi fandt i analysedel 1, falder helt væk på landet. Dette bevirker yderligere, at hvis man undersøgte byen separat, så ville repræsentativitetsproblemet hér være endnu større.

Afslutningsvis afviste vi yderligere, at den høje deltagelse på landet (voice) kunne skyldes dårlige muligheder for at flytte barnet til en anden skole (exit).

5.2.6 Kendskab til skolebestyrelsens arbejde

I referencerammen viste flere undersøgelser, at kendskabet til skolebestyrelsens arbejde var meget begrænset. Cranil-rapporten konkluderede, at der var en dårlig kontakt mellem de menige forældre og forældrerepræsentanterne i skolebestyrelsen. Den efterfølgende arbejdsgruppe under Undervisningsministeriet konkluderede også, at der var en række informationsproblemer. Eva Sørensen beskrev, at der var en uklar kompetencefordelingen imellem skolens forskellige organer, hvilket var en væsentlig hindring for arbejdet. Endvidere må man betragte viden og information som en vigtig kompetence for forældrene. I et Patemansk' ræsonnement kan man sige, at viden og information er en forudsætning for deltagelse. Det er således også en klassisk tankegang, at oplyste og velkvalificerede borgere er en forudsætning for et demokratisk system.

På den baggrund opstillede vi en hypotese om, at forældrenes lave deltagelse kunne skyldes manglende viden på området. Herunder havde vi en hypotese om, at skolebestyrelsens kompetence ville stå uklart for forældrene. Endvidere opstillede vi en hypotese om, at den dårlige kontakt mellem menige forældre og forældrerepræsentanterne kunne forårsage den lave deltagelse.

5.2.6.1 Et overordnet billede af kendskabet til skolebestyrelsens arbejde og deltagelse

Til at give et overordnet indblik i problemstilling spurgte vi forældrene direkte, hvordan de vurderer deres eget kendskab til skolebestyrelsens arbejde. Vi fik følgende resultater (bilag 8.1).

Tabel 8.1. *Forældrenes egen vurdering af kendskab til det arbejde, der foregår i skolebestyrelsen.* (N=229)

Meget stort kendskab	5 %
Ret stort kendskab	28 %
Ret lille kendskab	45 %
Meget lille kendskab	22 %

* Spm: *Hvor stor synes du dit kendskab er til det arbejde, der foregår i skolebestyrelsen?*

** Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Tabellen viser, at 5 % af forældrene vurderer, at de har et meget stort kendskab til skolebestyrelsen. 28% vurderer, at de har et ret stort kendskab, mens 45% siger, at deres kendskab ret lille og 22% mener, at deres kendskab er meget lille. Hele 67% angiver altså, at de har ret/meget lille kendskab til det arbejde, der foregår i skolebestyrelsen. Kun 5% svarer, at de har et meget stort kendskab, mens hele 22% svarer, at de har et meget lille kendskab til skolebestyrelsen. Det er således en overraskende stor andel af forældrene der angiver meget lille kendskab. Man må endda formode, at tallene kan vise et for stort kendskab, da vurderingen af ens egen viden kan tænkes at være for positiv. Endvidere er der en tendens til, at kvinder har større kendskab end mænd, hvilket yderligere forværrer billedet, da stikprøven har en underrepræsentation af mænd (bilag

8.2). Man kan derfor konkludere, at dette overordnede spørgsmål viser, at forældrenes kendskab til skolebestyrelsens arbejde er meget begrænset.

Vi vil nu se på sammenhængen mellem forældrenes egen vurdering af kendskabet til skolebestyrelsen og den brede deltagelse. Vi får følgende tabel (bilag 8.3).

Tabel 8.2. *Sammenhæng mellem forældrenes kendskab til skolebestyrelsen og bred deltagelse.*

	Deltagende	Ikke-deltagende	N
Meget stort kendskab	70 %	30 %	10
Ret stort kendskab	44 %	56 %	61
Ret lille kendskab	39 %	61 %	99
Meget lille kendskab	32 %	68 %	47

** Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Der viser sig en meget klar sammenhæng mellem forældrenes egen vurdering af deres kendskab til skolebestyrelsens arbejde og den brede deltagelse. I gruppen, der har et stort kendskab til skolebestyrelsen er 70% aktive, mens der i gruppen med et meget lille kendskab til skolebestyrelsen kun er 32% deltagende. Udfra disse tabeller kunne man fristes til at konkludere, at det manglende kendskab til skolebestyrelsens arbejde er en afgørende hindring for forældrenes deltagelse. Dette er formentlig også rigtigt et stykke af vejen, da kendskab til arbejdet selvfølgelig er en vigtig forudsætning for at ville deltage. På den anden side kan man argumentere for, at det netop er gennem aktiv deltagelse, at forældre får et kendskab til skolebestyrelsen; dvs., det er deltagelsen, der påvirker kendskabet og ikke omvendt. Dette gør sig i hvert fald gældende for den gruppe af respondenterne, der selv sidder i skolebestyrelsen, og derfor har vi også udeladt denne gruppe fra tabellen. Med andre ord er det meget svært at klarlægge kausalitetsretningen mellem variablene. Når man kontrollerer for uddannelsesniveau viser der sig en tendens til, at sammenhængen mellem kendskab til skolebestyrelsen og deltagelse er mindre for den veluddannede del af forældre; dvs., at disse gruppers deltagelse ikke i så høj grad er afhængig af kendskabet til skolebestyrelsen. Dette kunne meget vel skyldes en Patemansk' "politisk selvtilid". For de lavere uddannede grupper bliver sammenhængen derimod forstærket; dvs., at kendskabet til skolebestyrelsen betyder meget for deltagelsen (bilag 8.3a). På trods af problemerne med at bestemme kausalitetsretningen tyder meget i referencerammen på, at det lave kendskab til skolebestyrelsen er en vigtig hindring for forældrenes deltagelse. Dog gør denne konklusion sig ikke gældende for den højtuddannede forældregruppe.

I det følgende vil vi uddybe dette overordnede billede. Først vil vi beskæftige os nærmere med information og viden på området. Derefter vil vi mere specifikt behandle kontakten mellem forældre og forældrerepræsentanterne.

5.2.6.2 Information om skolebestyrelsens arbejde

Forældrene kan primært få kendskab til skolebestyrelsen via information fra skolebestyrelsen, skoleinspektøren eller børne- og ungdomsforvaltning. Vi har spurgt forældrene, hvor tilfredse de er med den information de om får skolebestyrelsens arbejde. Vi har fået følgende resultat (bilag 8.4).

Tabel 8.4. *Forældrenes tilfredshed med information om skolebestyrelsens arbejde.*(N=217)

Meget tilfreds med information	11 %
Ret tilfreds med information	49 %
Ret utilfreds med information	23 %
Meget utilfreds med information	13 %

* Spm.: *Er du tilfreds med den information, du får om skolebestyrelsens arbejde?*

** Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Tabellen viser, at 11% af forældrene er meget tilfredse, 49% er ret tilfredse, 23% er ret utilfredse og 13 % er meget utilfredse med informationen om skolebestyrelsens arbejde. Der altså en overvægt af forældre, der er tilfredse med informationen om skolebestyrelsen. De fleste af respondenterne - 49 % - er ret tilfredse med informationen. Der er dog stadig en andel på 36%, der svarer, at de enten er ret utilfredse eller meget utilfredse med informationen. Et afgørende spørgsmål i forhold til informationsspørgsmålet er dog, om forældrene har tid og lyst til at absorbere mere information. Den forholdsvis store utilfredshed med informationen tyder imidlertid på, at forældrene faktisk efterspørger mere information. Ved at se på sammenhængen mellem deltagelse og tilfredsheden med informationen viser det sig, at både aktive og passive er utilfredse med informationen - henholdsvis 41% og 33% er meget/eller ret utilfredse. Der viser sig dog en tendens til, at de deltagende enten er meget tilfredse eller meget utilfredse, mens de ikke-deltagende enten er ret tilfredse eller ret utilfredse (bilag 8.5). Vi vil behandle dette spørgsmål nærmere i den problemløsende del af analysen.

Denne utilfredshed med informationen vedr. skolebestyrelsens arbejde hænger formentlig sammen med mængden og hyppigheden af information. Derfor har vi spurgt forældrene, hvor ofte de får information om skolebestyrelsens arbejde. Vi har fået følgende svar (bilag 8.5).

Tabel 8.6. *Hyppigheden af information om skolebestyrelsens arbejde.*(N=212)

Oftere end én gang om måneden	0 %
Ca. én gang om måneden	5 %
Ca. hver anden måned	8 %
Ca. 1-4 gange om året	71 %
Aldrig	15 %

* Spm.: *Hvor ofte får du information om skolebestyrelsens arbejde?*

** Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Tabellen viser, at 0% får information oftere end én gang om måneden, 5% får information ca. én gang om måneden, 8% får ca. hver anden måned, 71% får ca. 1-4 gange om året og 15% får aldrig information om skolebestyrelsens arbejde. Man må dog være noget kritisk overfor disse tal,

da det er forældrenes egen vurdering af informationshyppigheden. Hvis forældrenes tal er rigtige, skulle det være således, at informationshyppigheden var ens på de samme skoler. Det viser sig imidlertid, at dette ikke er tilfældet. Forældrenes samlede angivelse af informationshyppigheden i tabel 8.4 passer stort set med fordelingen på de enkelte skoler. På alle skoler er der altså en lille procentdel, der mener, at de aldrig får information eller ofte får information. Ligeledes er der en stor gruppe på alle skoler, der angiver, at de får information 1 - 4 gange om året (bilag 8.7). Dette tyder på, at skolebestyrelserne reelt sender information ud til forældrene 1 - 4 gange om året. Det kan dog være en fejlkilde, at denne kategori er bredere end de andre kategorier. Hvis forældrene således ikke er helt opmærksomme på den faktiske informationshyppighed, er kategorien ca. 1-4 gange om året meget oplagt som svar. Den lille gruppe, der får information ofte, kunne skyldes direkte kontakt med medlemmer i skolebestyrelsen. Vi har derfor set på sammenhængen mellem antal forældrerepræsentanter man har kendskab til og informationshyppigheden. Her viser det sig også, at 32% af dem, der kender flere end tre forældrerepræsentanter, får information oftere end 1-4 gange om året (bilag 8.8). At 15% aldrig skulle få information om skolebestyrelsens arbejde virker overraskende, når resten af forældregruppen får information. Derfor er disse 15% snarere et udtryk for, at de ikke læser det tilgængelige materiale. Når man kontrollerer spørgsmålet for respondenternes køn, viser det sig endvidere, at flere mænd (22%) end kvinder (12%) angiver, at de aldrig får information om skolebestyrelsens arbejde (bilag 8.9). Dette kunne tyde på, at en del mænd overser informationsmaterialet. Endelig skal også nævnes "taskeproblemet" -dvs., at en del af børnene aldrig afleveret informationsmaterialet til forældrene. Det var netop én af årsagerne til, at vi anvendte telefoninterview.

Hvis vi ser på sammenhængen mellem forældrenes angivelse af informationshyppighed og tilfredsheden med informationen om skolebestyrelsens arbejde, får vi følgende tabel (bilag 8.10).

Tabel 8.10. *Sammenhængen mellem forældrenes angivelse af informationshyppighed og tilfredshed med information om skolebestyrelsens arbejde.*

	Meget tilfreds eller ret tilfreds med information	Meget utilfreds eller ret utilfreds med information	N
Ca. hver anden måned eller oftere	97 %	0 %	29
Ca. 1 - 4 gange om året	63 %	34 %	151
Aldrig	6 %	84 %	31

* Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Tabellen viser en meget klar sammenhæng mellem forældrenes angivelse af informationshyppighed og tilfredsheden med informationen om skolebestyrelsen arbejde. Blandt gruppen, der får information hver anden måned eller oftere, er 97% af forældrene tilfredse. 63% er tilfredse i gruppen, der angiver at få information 1-4 gange om året. Kun 6% af gruppen, der aldrig får information, er tilfredse. Dette tyder på, at en stor del af forældrene ønsker mere information. I den store midtergruppe, der får information 1 - 4 gange om året er hele 34% utilfredse, hvilket tyder på et potentiale for mere information. Udfra førnævnte forbehold for gruppen, der aldrig får information, kunne man hævde, at denne gruppe simpelthen ikke har tid og lyst til at læse informationen fra skolebestyrelsen. Den store utilfredshed med informationen i den gruppe tyder

dog på, at gruppen faktisk ønsker mere information. Endvidere viser det sig, at den oprindelige stærke sammenhæng mellem informationshyppighed og tilfredshed med informationen oprettholdes, selvom man kontrollerer for interessen for skolebestyrelsen. Det vil sige, at selv gruppen, der ikke er særligt interesseret i skolebestyrelsens arbejde, bliver mere tilfredse, hvis de får mere information (bilag 8.11). Man kan sammenfatte denne analyse til, at en forholdsvis stor del af både de interesserede og de ikke-interesserede forældre er utilfredse med den nuværende information og ønsker mere. Dette kunne skyldes, at forældrene opfatter information som en retting, hvad enten de læser det eller ikke. Selvfølgelig skal man også tage i betragtning, at utilfredshed med informationen kan være en belejlig undskyldning for ikke at deltage.

5.2.6.3 Forældrenes viden om skolebestyrelsens kompetenceområder

I dette afsnit vil vi undersøge, i hvor høj grad forældrene har kendskab til skolebestyrelsernes kompetenceområder. Derfor har vi spurgt til en række områder, som skolebestyrelsen, ifølge Folkeskoleloven, skal kunne få indflydelse på. Modsat ovenstående spørgsmål skal forældrene i disse spørgsmål ikke vurdere deres egen viden, hvilket eliminerer risikoen for overvurdering af ens viden osv. Vi kan dog ikke gardere os imod, at forældrene gætter sig frem, hvilket i nogen grad var tilfældet. Følgende tabel viser, på hvilke områder forældrene mener, at skolebestyrelsen kan få indflydelse (bilag 8.12 - 8.18).

Tabel 8.12 . *Forældrenes viden om, hvilke områder skolebestyrelsen kan få indflydelse på.*

	Ja	Nej eller ved ikke	N
Karaktergivningssystem	19 %	82 %	218
Ferieplan for skolen	34 %	66 %	218
Skolens budget	50 %	50 %	218
Udbud af valgfag	53 %	47 %	218
Indkøb af undervisningsmidler	61 %	39 %	218
Planlægning af lejrskoler	67 %	34 %	218
Ordensregler	71 %	18 %	218

* Spm.: *Mener du, at skolebestyrelsen kan få indflydelse på følgende områder?*

** Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Generelt viser tabellen, at forældrenes viden om skolebestyrelsens kompetenceområder er begrænset. På spørgsmålet om, hvorvidt skolebestyrelsen kan få indflydelse på karaktergivningssystemet, svarer hele 82% nej eller ved ikke og kun 19% svarer ja. Da det historisk har været således, at karaktergivningssystemet har kunnet bringe sindene i kog, er denne lave viden om dette kompetenceområde overraskende. Dette kunne dog skyldes, at skolebestyrelsen ikke har kompetence til at ændre på karaktergivningssystemet for 8.- og 9. Klasse. En stor overvægt af forældrene - 66 % - mener heller ikke, at skolebestyrelsen kan få indflydelse på skolens ferieplanlægning. Dette resultat er mindre overraskende, da skolebestyrelsens indflydelse på dette område er lidt uklart.

Herefter ses vurderingen af skolebestyrelsens indflydelse på skolens budget og udbud af valgfag, hvor ca. halvdelen svarer ja, mens den anden halvdel svarer nej eller ved ikke. Specielt vedrørende skolens budget er den store nej- eller ved-ikke gruppe iøjnefaldende, da skolebestyrelsens mulighed for at forkaste skoleinspektørens budgetforslag formentlig er skolebestyrelsens mest magtfulde instrument. Tilsidst ses angivelsen af skolebestyrelsens muligheder for at få indflydelse på hhv.; indkøb af undervisningsmidler, planlægning af lejrskoler og ordensregler på skolen, hvor over halvdelen svarer ja.

For at lave en videre analyse har vi lavet et kompetencevidensindex, hvor respondenterne kan opnå en score fra 0 - 7 afhængig af, hvor mange af kompetenceområder man svarede ja til. Forældrene fordeler sig på følgende måde (bilag 8.19).

Tabel 8.19. Antal rigtige kompetenceområder i kategorier. (N=218)

0 - 1 rigtige kompetenceområder	14 %
2 - 3 rigtige kompetenceområder	30 %
4 - 5 rigtige kompetenceområder	40 %
6 - 7 rigtige kompetenceområder	15 %

* Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Denne opdeling viser, at 14% af forældrene angav, at skolebestyrelsen havde indflydelse på ingen eller kun ét af ovenstående 7 kompetenceområder. 30% af forældrene angav, at skolebestyrelsen havde indflydelse på 2 - 3 af kompetenceområderne. 40% svarede, at skolebestyrelsen havde indflydelse på 3 - 4 af kompetenceområderne. Endelig svarede 15%, at skolebestyrelsen kunne få indflydelse på samtlige områder. Dette tyder på, at der er en lille gruppe forældre (14%), der ikke kender skolebestyrelsens kompetenceområder. Dernæst er der en gruppe på 15%, der har et stort kendskab til skolebestyrelsens kompetenceområder. Herimellem ligger en midtergruppe på hhv. 30% og 40%, der har en større viden om kompetenceområderne.

Redegørelsen for forældrenes angivelse af skolebestyrelsens kompetenceområder er selvfølgelig ikke udtømmende, da skolebestyrelsen også har indflydelse på en række andre områder; f.eks. skal skolebestyrelsen afgive udtalelse til kommunalbestyrelsen ved ansættelse af skoleinspektøren. Ikke desto mindre giver de syv spørgsmål en meget godt indblik i forældrenes generelle viden om kompetenceområderne. Ud fra spørgsmålene konkluderer vi derfor, at forældrenes viden om kompetencefordeling er begrænset - ikke mindst på nogle af de områder, hvor man kunne forvente, at forældrene ville have forholdsvis stor interesse. Endvidere skal det bemærkes, at der er en klar sammenhæng mellem scoren på kompetencevidensindexet og forældrenes egen vurdering af deres kendskab til skolebestyrelsens arbejde, hvilket tyder på troværdige resultater (bilag 8.20). Ved at kontrollere sammenhængen mellem kompetencescoren og forældrenes egen vurdering af kendskabet til skolebestyrelsen for uddannelse finder vi dog den interessante sammenhæng, at forældre med høj uddannelse ikke har en bedre kompetencescore end lavtuddannede forældre. Den højtuddannede gruppe angiver dog stadig, at de har bedre kendskab til skolebe-

styrelsens arbejde end den lavt uddannede gruppe (8.21). Dette kunne igen tyde på, at forældrene med høj uddannelse har en "politisk selvtilid", der ikke nødvendigvis er begrundet i et reelt større kendskab til skolebestyrelsen.

Vi vil slutte dette afsnit ved at se på sammenhængen mellem antal rigtige kompetenceområder og den brede deltagelse. Vi får følgende tabel (bilag 8.22).

Tabel 8.22. *Sammenhæng mellem antal rigtige kompetenceområder og bred deltagelse.*

	Deltagende	Ikke-deltagende	N
0 - 1 rigtige kompetenceområder	30 %	70 %	33
2 - 3 rigtige kompetence områder	36 %	64 %	66
4 - 5 rigtige kompetence områder	44 %	56 %	87
6 - 7 rigtige kompetence områder	50 %	50 %	32

* Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Der viser sig igen en klar sammenhæng mellem viden og deltagelse. Således er 50% deltagende i den gruppe, der har størst kendskab til skolebestyrelsens kompetence, mens kun 30% er deltagende i gruppen, der har mindst kendskab til kompetenceområderne. Sammenhængen er dog ikke så klar som sammenhængen i tabel 8.2. mellem forældrenes vurdering af kendskabet til skolebestyrelsens arbejde og den brede deltagelse. Endvidere er det stadig et problem at klarlægge kausalitetsretningen.

5.2.6.4 Kontakten mellem forældre og forældrerepræsentanter

I dette afsnit vil vi, på baggrund af referencerammen, beskæftige os med kontakten mellem forældrene og forældrerepræsentanterne. For at få et overordnet billede har vi spurgt forældrene direkte, hvordan de synes kontakten mellem forældrene og skolebestyrelsen er. Vi har fået følgende resultater (bilag 8.23).

Tabel 8.23. *Vurdering af kontakten mellem forældrene og skolebestyrelsen. (N=228)*

Meget god kontakt	5 %
Ret god kontakt	30 %
Ret dårlig kontakt	40 %
Meget dårlig kontakt	16 %

* Spm.: *Hvordan synes du kontakten er mellem forældrene og skolebestyrelsen?*

Ikke overraskende viser tabellen den samme tendens som spørgsmålet om kendskab til skolebestyrelsens arbejde, da spørgsmålene overlapper hinanden. 5% mener, at kontakten er meget god mellem forældrene og skolebestyrelsen, 30% siger, at den ret god, 40% angiver at kontakten er ret dårlig og 16% svarer, at kontakten er meget dårlig. Der er en klar overvægt af negative på 56%, mens kun 35% er positivt stemt overfor kontakten mellem forældrene og skolebestyrelsen. I forhold til landsresultaterne vurderer forældrene i Frederikshavn Kommune kontakten som

værende markant dårligere. I borgeranalysen fra 1995 svarer således 57% på det identiske spørgsmål, at kontakten er ret- eller meget god, mens det samme kun gør sig gældende for 35% af forældrene i Frederikshavn. I forhold til skolebestyrelsesmedlemmernes vurdering af kontakten konkluderede Cranil-rapporten, at disse også mente, at kontakten mellem forældre og forældrerepræsentanter var for dårlig. Udfra vores undersøgelse finder vi således, at forældrene har samme opfattelse.

For at uddybe dette spørgsmål har vi spurgt forældrene, hvor mange af forældrerepræsentanterne, som forældrene har kendskab til.

Tabel 8.24. *Antal forældrerepræsentanter, som forældrene har kendskab til. (N=218)*

Har ikke kendskab til nogen forældrerepræsentanter	27 %
Har kendskab til 1 - 3 stk. af forældre repræsentanter	56 %
Har kendskab til 4 forældrerepræsentanter eller derover	17 %

* Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Tabellen viser, at 27% ikke har kendskab til nogle forældrerepræsentanter, 56% har kendskab til én til tre og 17% af forældrene har kendskab til 4 forældrerepræsentanter eller derover. Hvis man betragter skolebestyrelsen som et lille repræsentativt demokrati, kan det være problematisk, at hele 27% af forældrene ikke har kendskab til bare én forældrerepræsentant. Hvis skolebestyrelsen skal fungere som et talerør for forældrene er det vigtig, at man kender én eller flere personer man kan kontakte. Det skal endvidere nævnes, at der er en klar sammenhæng mellem by- og landskole og kendskab til forældre repræsentanter, hvilket vil blive behandlet senere i analysen.

Vi afslutter dette afsnit med at se på sammenhængen mellem forældrenes tilfredshed med kontakten til skolebestyrelsen og den brede deltagelse. Tallene viser generelt, at vurderingen af kontakten til skolebestyrelsen ikke har nogen nævneværdig indflydelse på den brede deltagelse. Derfor har vi valgt ikke at gengive tabellen (bilag 8.25). Tilgængæld har vi medtaget nedenstående tabel, der viser, hvorvidt deltagelse har indflydelse på vurderingen af kontakten, dvs. den omvendte kausalitetsretning.

Tabel 8.25. *Sammenhæng mellem bred deltagelse og vurdering af kontakten til skolebestyrelsen.*

Deltagelse \ Kontakt	Meget god kontakt	Ret god kontakt	Ret dårlig kontakt	Meget dårlig kontakt	N
Deltagende	7 %	28 %	44 %	17 %	87
Ikke-deltagende	4 %	32 %	38 %	13 %	130

* Skolebestyrelsesmedlemmer er udeladt i svargruppen.

Tabel 11 viser, at blandt de deltagende forældre mener 7%, at kontakten er meget god, 28% mener, at kontakten er ret god, 44% angiver, at kontakten er ret dårlig og 17% vurderer at kontakten er meget dårlig. De samme tal gør sig stort set gældende for den ikke-deltagende gruppe. Herudaf kan man drage den spændende konklusion, at både blandt de deltagende og blandt de ikke-deltagende er der en overvægt på henholdsvis 61% og 51%, der finder kontakten utilfredsstillen-

de. Ud fra disse tal kan vi derimod ikke sige, at forældre, der mener, at kontakten til skolebestyrelsen er tilfredsstillende, deltager mere.

5.2.6.5 Delkonklusion 7

Vi vil nu forsøge at samle op på de fundne sammenhænge i ovenstående afsnit. Først og fremmest kan man konkludere, at forældrenes kendskab til skolebestyrelsens er meget begrænset - endda når forældre selv skal vurdere det. Endvidere vidste der sig at være en klar sammenhæng mellem kendskab til skolebestyrelsens arbejde og deltagelse. Dette gjorde sig specielt gældende for grupper med lavere uddannelser. Der er dog problemer med at finde kausalitetsretningen; er det kendskabet, der er bevirker deltagelse eller omvendt? Begge mekanismer gør sig formentlig gældende. Det viste sig også, at en relativ stor del af forældrene var utilfredse med informationen om skolebestyrelsens arbejde. Spørgsmålet om informationshyppigheden viste, at de fleste modtager information fra skolebestyrelsen 1 - 4 gange om året. En lille gruppe får ofte, information, hvilket formentlig skyldes direkte kontakt gennem bekendte. Gruppen, der aldrig får information er formentlig et udtryk for, at de ikke læser den tilgængelige information. Der viste sig yderligere at være en klar sammenhæng mellem informationshyppighed og tilfredshed med informationen. Også den store utilfredshed blandt gruppen, der angav, at de aldrig fik information, kunne udtrykke et reelt ønske om mere information. Det viste sig også, at forældrene ikke havde overblik over skolebestyrelsens kompetenceområder; f.eks. angående budgetindflydelse og karaktergivningssystemet. Til sidst viste tallene, at forældrene er utilfredse med kontakten mellem forældrene og skolebestyrelsen og hele 27% havde ikke kendskab til bare én af forældrerepræsentanterne.

5.3 Analysedel 3: Løsningsforslag

I denne sidste del af analysen vil vi på baggrund af den hidtidige analyse komme med forskellige forslag til, hvorledes man kan øge forældrenes interesse og deltagelse i forhold til skolebestyrelsen. Vi vil indlede analysen med at rubricere forældrene i fire forskellige deltagelsesgrupper. Herefter vil vi beskæftige os med, hvorledes forældrene selv vurderer forskellige løsningsforslag. Denne analyse nuancerer vi yderligere ved at sætte disse vurderinger i forhold til de introducerede deltagelsesgrupper. Til sidst beskæftiger vi os med nogle løsningsforslag, der kræver strukturelle ændringer.

5.3.1 Deltagelsesgrupper

I dette afsnit vil vi kategorisere forældrene i fire forskellige grupper. Først og fremmest anvender vi vores hidtidige brede deltagelsesbegreb, hvor man betragtes som aktiv, hvis man bare har deltaget i forhold til én af deltagelsesvariablene, dvs. opstillingsmøder, kampvalg, rejst en sag for skolebestyrelsen eller er villig til selv at stille. I dette indeks er 43% aktive og 57% passive.

Vi inddrager vi nu et spørgsmål, hvor vi har spurgt forældrene, om de påtænker at deltage i opstillingsmøder og en eventuel afstemning ved skolebestyrelsesvalget næste forår.¹⁵⁴ 46% af forældrene svarede, at de påtænker at deltage ved valget i 1998, mens 54% svarede, at de ikke påtænker at deltage. Spørgsmålet er selvfølgelig hypotetisk, og det er "gratis" at svare ja. Derfor er det ikke sikkert, at resultatet afspejler, hvor mange forældre, der faktisk vil deltage i 1998. Spørgsmålet er til gengæld et ganske godt mål for, om forældrene føler sig forpligtede til at deltage, og hvorvidt de er modtagelige for påvirkning.

Her skal det dog pointeres, at spørgsmålet om fremtidig deltagelse er mere snævert end vores brede deltagelsesbegreb. Det fremgår således ikke af dette spørgsmål, hvorvidt forældrene i fremtiden vil rejse sager for skolebestyrelsen eller selv være villige til at stille op. Vi mener dog ikke, at denne indsnævring af deltagelsesbegrebet bliver en væsentlig fejlkilde, når man skal have et billede af den fremtidige deltagelse i forhold til skolebestyrelsen. Det skyldes først og fremmest, at den gruppe forældre, der svarer, at de villige til selv at stille op til skolebestyrelsen, men ikke påtænker at deltage i opstillingsmøder/kampvalg i 1998 reelt ikke bør regnes for deltagende. Dernæst bevirker det lille antal rejste sager for skolebestyrelsen, at det viste billede af den fremtidige deltagelse ikke bliver væsentligt underdrevet. Endvidere var det også med henblik på øget deltagelse ved valget i 1998, at Frederikshavn Kommune henvendte sig til Videnskabsbutikken på Aalborg Universitet..

Ved at inddele forældrene efter disse to variable giver vi undersøgelsen et dynamisk perspektiv og udskiller nogle potentialegrupper. Nedenstående figur viser de fire grupperinger (bilag 9.1).

Tabel 9.1. *Deltagelsesgrupper på baggrund af faktisk deltagelse og angivelse af fremtidig deltagelse (N=213)*

	Har ikke deltaget hidtil (Passiv)	Har hidtil deltaget (Aktiv)
Påtænker ikke at deltage i opstillingsmøde / kampvalg i 1998	Fortsatte passive 41%	Fremtidige passive 13 %
Påtænker at deltage i opstillingsmøde / kampvalg i 1998	Fremtidige aktive 17 %	Fortsatte aktive 29 %

I det følgende vil vi give en karakteristik af disse deltagelsesgrupper. Derfor har analyseret, hvorledes disse grupper har besvaret alle spørgsmålene i spørgeskemaet. I bilag 9.2 har vi lavet en oversigt over centrale variable, som vi vil henvise til i det følgende.

Den største gruppe er de *fortsatte passive*. Denne gruppe dannes af respondenter, som på nuværende tidspunkt ikke er deltagende, og som heller ikke påtænker at deltage ved skolebestyrelses-

¹⁵⁴ Spørgsmålet var et slusespørgsmål, hvor forældrene først var blevet spurgt, om de havde et barn i skolen i foråret 1998. Spørgsmålet lød: "Påtænker du at deltage i opstillingsmøder og en eventuel afstemning ved skolebestyrelsesvalget næste forår?"

valget i 1998. Disse 41% procent af forældrene vil formentlig være meget svære at engagere i forhold til skolebestyrelsen. De har ikke hidtidig deltaget og føler sig tilsyneladende ikke forpligtet til at gøre det. Selvfølgelig skal gruppen tages i betragtning, men det er formentlig en meget "tung" gruppe. Generelt er de *fortsatte passive* ikke interesserede i skolebestyrelsens arbejde, og hele 41% af denne gruppe er enig i, at lærerne og skoleinspektøren er de bedste til at varetage skolens ledelse (bilag 9.2). Dette svarer til 61% af den gruppe forældre, der er enige i, at lærere og inspektør er bedst til at varetage ledelsen (bilag 9.3). Endvidere mener ca. en fjerdedel af de *fortsatte passive*, at forældrenes deltagelse ikke er vigtig. Dette udgør hele 88% af den gruppe, der ikke finder forældredeltagelse vigtig. Modsat den *fortsatte aktive* gruppe er der en overvægt af byforældre i denne gruppe (bilag 9.4).

Den næststørste gruppe er de *fortsatte aktive*, der indeholder de respondenter, som på nuværende tidspunkt deltager og som påtænker at deltage ved næste skolebestyrelsesvalg. 29% af forældrene befinder sig i denne gruppe. Ikke overraskende er denne gruppe også den mest interesserede gruppe. Således svarer hele 95% i gruppen, at de er noget eller meget interesseret i skolebestyrelsens arbejde. Det er også de *fortsatte aktive*, der angiver at have det største kendskab til skolebestyrelsens arbejde. Ligeledes mener flere i denne gruppe, at skolebestyrelsen har ret eller meget stor indflydelse på barnets skole (bilag 9.2). I forhold til løsningsforslag er denne gruppe forholdsvis uinteressant, da de allerede er aktive og vil forsætte med at være det. I forhold til by/land variabelen er der en overvægt af landforældre i denne gruppe.

Derefter kommer gruppen af såkaldt *fremtidige aktive*. Gruppen består af de 17% af forældrene, som på nuværende tidspunkt ikke deltager, men som påtænker at deltage ved skolebestyrelsesvalget i 1998. Vi mener, at denne gruppe er den primære potentialegruppe. Når gruppen selv angiver, at de vil begynde at deltage ved valget 1998 tyder det på, at de, på en eller anden måde, føler sig forpligtet til at deltage. Da 81% i gruppen angiver at være noget eller meget interesserede i skolebestyrelsens arbejde, må man i hvert fald forvente, at gruppen vil være modtagelig for gode argumenter for forældredeltagelse (bilag 9.2). Gruppen har bl.a. andet det karakteristika, at hele 41% ikke føler sig kompetente til at deltage i skolebestyrelsen, hvilket eventuelt kan tænkes at være en væsentlig barriere for denne gruppe, der ellers har et stort deltagelsespotentiale (bilag 9.2). I forhold til land/by viser det sig, at der forholdsvis er en overrepræsentation af byforældre blandt de *fremtidige aktive* (bilag 9.2). Dette svarer meget godt til analysen af lokal tilknytning i analysedel 2, hvor vi netop konkluderede, at byskolerne ikke formåede at mobilisere de interesserede forældre. Dette bevirker, at deltagelsespotentialet for denne gruppe først og fremmest har betydning for byskolerne.

Den sidste gruppe er de *fremtidige passive*. Gruppen består af de 13% af forældrene, der har deltaget hidtil, men ikke påtænker at deltage ved valget i 1998. Dette er meget spændende gruppe, da de tilsyneladende har valgt at stoppe deres deltagelse. Det er faktisk 31% af de hidtidig aktive, der ikke ønsker at deltage i næste skolebestyrelsesvalg (bilag 9.1). Det er centralt at undersøge, hvorfor deltagende forældre stopper med at deltage. Først og fremmest kunne man kontrollere for, om de reelt har været aktive hidtil. Der kunne f.eks. være tale om en gruppe foræl-

dre, der svarede, at de var villig til opstilling, men ikke påtænker at deltage i 1998. Denne gruppe vil reelt ikke have været aktive hidtil. Det viser sig dog, at gruppen ikke indeholder sådanne forældre. I gruppen er der kun to forældre, der ikke har deltaget enten i opstillingsmøde eller kampvalg i 1994. Disse to forældre er derimod beregnet blandt de hidtidige aktive, fordi de, indenfor det sidste år, har rejst en sag for skolebestyrelsen. Det viser, at der faktisk er et reelt problem. Den umiddelbare forklaring på problemet kunne være, at forældrene føler sig skuffede og derfor ikke ser nogen grund til at deltage i fremtiden. Dette kan underbygges med, at denne gruppe vurderer skolebestyrelsens indflydelsesmuligheder markant dårligere end de øvrige grupper (bilag 9.2). I forhold til by/land er denne gruppe stort set ligeligt fordelt, dvs. der er ikke flere "skuffede" forældre på byskolerne end på landskolerne (bilag 9.2). Vi mener dog ikke, at man skal afskrive denne gruppe som målgruppe. At gruppen tidligere har deltaget bevirker, at forældrene på en eller anden måde må have et potentiale. Der vil dog formentlig være tale om en krævende gruppe, der først er parat til at deltage, hvis man inden 1998 får ændret de forhold, som gruppen er blevet skuffet over. Til gengæld viser det sig, at gruppens kompetencefølelse er markant større end hos de fremtidige aktive (bilag 9.2). Kompetencebarrieren er altså allerede brudt ned, hvilket vil gøre det lettere at mobilisere denne gruppe i forhold til de *fremtidige aktive*, som vi jo ellers har udnævnt til primær potentialegruppe.

I forhold til de tre baggrundsvariable køn, uddannelse og beskæftigelse viser der sig ikke de store overraskelser. Mænd og kvinder er stort set ligeligt fordelt på deltagelsesgrupperne (bilag 9.5). I forhold til uddannelse er der en overrepræsentation af veluddannede i den *fortsatte aktive* gruppe (bilag 9.6). Beskæftigelsen har også den forventede indflydelse, således at der er en overrepræsentation af funktionærer/tjenestemænd i gruppen af , mens størstedelen af faglærte og ufaglærte findes i gruppen af *fortsatte passive*. Det er endvidere bemærkelsesværdigt, at faglærte- og ufaglærte arbejdere er klart underrepræsenteret i de to potentiale grupper; *fremtidige aktive* og *fremtidige passive*. Hvis man udelukkende prøver at mobilisere de to potentiale grupper vil man altså ikke løse det beskrevne repræsentativitetsproblem i analysedel 1, hvor vi fandt, at de såkaldte ressourcetsvage forældre deltager mindre. Det er altså ikke arbejdere, der står på spring til at deltage, men fortrinsvis funktionærer/tjenestemænd og selvstændige (bilag 9.7). I forhold til baggrundsvariablen alder viser det sig ligeledes, at de yngre er overrepræsenteret blandt de *fortsatte passive*, mens de ældre er overrepræsenteret blandt de *fortsatte aktive*, hvilket, på baggrund af analysedel 2, ikke er overraskende. Der er dog den spændende sammenhæng, at aldersgrupperne fordeler sig forskelligt i forhold til de to potentialegrupper. Blandt de *fremtidige aktive* er der således en overrepræsentation af de helt unge forældre, mens der blandt de *fremtidige passive* er en overrepræsentation af de ældste forældre¹⁵⁵. Det er altså de unge, der står på spring til at blive deltagende, hvilket passer meget godt med den begrænsede kompetencefølelsen hos de *fremtidige aktive*. Vi viste jo netop i analysedel 2, at alder havde en vis indflydelse på kompetencefølelsen. Derimod er det de ældre, der overvejer ikke at deltage ved valget i 1998 (bilag 9.8). På trods af, at vi i analysedel 1 beskrev, at det yngste barns klassetrin ikke havde nogen nævneværdig indflydelse på den brede deltagelse, viser sammenhængen mellem deltagelsesgruppe og yngste barns klassetrin dog en vis sammenhæng. Der således en lille overrepræsentation

tion af forældrene med yngste barn i 6- til 10 klasse blandt gruppen af *fremtidige - og fortsatte passive* (bilag 9.9). En del af de fremtidige passive skyldes formentlig ikke skuffelse hos forældrene over skolebestyrelsen, men udelukkende, at ikke er interesseret pga. barnets snarlige udtræden af folkeskolen. Denne effekt modererer formentlig antallet af skuffede forældre, men kan ikke forklare hele gruppens adfærd.

5.3.1.1 Delkonklusion 8

Ud fra ovenstående afsnit konkluderer vi, at forældrene kan opdeles i fire forskellige deltagelsesgrupper, henholdsvis de *fortsatte passive*, *fortsatte aktive*, *fremtidige aktive* og *fremtidige passive*. I forhold til at mobilisere disse grupper i forbindelse med valget i 1998 ligger det største potentiale hos de *fremtidige aktive* og de *fremtidige passive*. De *fortsatte passive* er en "tung" gruppe, der formentlig vil være svær at mobilisere. Ikke desto mindre er det vigtigt at mobilisere denne gruppe, hvis man vil sikre en vis repræsentativitet i forhold til deltagelsen. De fortsatte aktive er mindre interessante i forhold til løsningsforslagene, da denne gruppe fortsætter den hidtidige aktivitet. Det skal dog pointeres, at denne gruppe kun udgør 29% af forældrene. De forskellige grupper har en række forskellige karakteristika som man skal tage i betragtning, når man skal henvende sig til grupperne. Disse vil blive anvendt mere udførligt i det følgende afsnit.

5.3.2 Løsningsforslag og deltagelsesgrupper

I dette afsnit vil vi analysere, hvorledes forældrene vurderer forskellige løsningsforslag. Først vil vi beskæftige os med effekten fra større åbenhed. Dernæst vil vi se på forældrenes vurdering af øget magt til skolebestyrelsen. Til sidst vil vi analysere effekten af information og forbedret kontakt mellem forældre og skolebestyrelsen. I alle analyserne vil vi sætte forældrenes besvarelser i forhold til ovenstående deltagelsesgrupper.

5.3.2.1 Større åbenhed hos lærer og skoleinspektør

I analyseafsnittet om de kulturelle barrierer kom vi frem til, at der i Frederikshavn Kommune foregår en form for afvisning/modstand fra lærere og inspektørers side overfor forældrene. Dette var en underbyggelse af Eva Sørensens og Hans Wadskjærs tese om, at især lærerne gerne vil undgå forældrenes indblanding, i f.eks. undervisningsmetoderne. I afsnittet viste det sig også, at der var en sammenhæng mellem afvisningen/modstanden fra lærere og inspektørs side og den lave forældredeltagelse.

¹⁵⁵ Deltagelsesgrupperne er konstrueret således, at alle har et barn i folkeskolen i 1998

På baggrund af ovenstående mener vi, at en anden mulig løsning på den manglende deltagelse kunne være, at lærer og inspektør blev mere åbne overfor forældrene. Som nævnt i analysen mener vi godt at kunne sammenligne lukkethed med en form for afvisning/modstand.

Vi har derfor spurgt forældrene, hvor meget det ville styrke deres interesse for skolebestyrelsen, såfremt lærer og skoleinspektør blev mere åbne (bilag 9.10).

Tabel 9.10. *Styrke interessen ved større åbenhed.*(N=220)

Meget	38 %
Noget	27 %
Lidt	8 %
Slet ikke	24 %

* Spm.: *Hvor meget ville det styrke din interesse, hvis lærere og skoleinspektør blev mere åbne overfor forældrene?*

Tabellen viser, at 38% af forældrene mener, at større åbenhed vil styrke interessen meget, 27% mener, at det vil kunne styrke interessen noget. 8% svarer, at det kun vil betyde lidt, mens 24% mener, at det slet ikke vil have nogen betydning med større åbenhed. Alt i alt mener 65% at det vil betyde meget eller noget med større åbenhed, hvilket er en ganske betydelig del af respondenterne. Det kan derfor godt tænkes, at en større åbenhed ville gavne deltagelsen. I det følgende vil vi se på sammenhængen mellem større åbenhed og de forskellige deltagelsesgrupper (bilag 9.11).

Tabel 9.11. *Sammenhæng mellem deltagelsesgrupper og virkning af større åbenhed.*

	Fortsatte aktive	Fremtidige aktive	Fremtidige passive	Fortsatte passive
Åbenhed vil styrke interessen meget	45 %	54 %	43 %	25 %
Åbenhed vil styrke interessen noget	19 %	20 %	29 %	36 %
Åbenhed vil styrke interessen lidt eller slet ikke	35 %	23 %	29 %	31 %
N	62	35	28	87

Tabellen viser, at større åbenhed overfor forældrene vil have forskellig effekt på de fire deltagelsesgrupper. Ved 45% af de *fortsatte aktive* vil større åbenhed betyde meget, 54% blandt de *fremtidige aktive*, 43% af de *fremtidige passive* og tilsidst 25% af de *fortsatte passive* vurderer, at større åbenhed vil betyde meget. Det ses, at effekten af større åbenhed er størst ved de *fremtidige aktive* og de *fremtidige passive*, hvor henholdsvis 74% og 72% mener, at større åbenhed vil styrke interessen. Hos de *fortsatte aktive* mener 64%, at interessen vil styrkes. At hele 72% af de *fremtidige passive* mener, at det vil betyde meget eller noget for interessen for skolebestyrelsen, hvis der var større åbenhed, mener vi viser et potentiale. Denne gruppe har tidligere været aktive. Man kunne derfor forstille sig, at en af grundene til, at de ikke længere ønsker at deltage er, at systemet er for lukket. Det er dog stadig den *fortsatte passive* gruppe, der vurderer, at åbenhed vil have den mindste effekt. Det er værd at bemærke, at hos de *fremtidige aktive* er det hele 59%,

der mener, at lærerne og skoleinspektøren dominerer skolebestyrelsesarbejdet, og at det kun er 14% af denne deltagelsesgruppe, der samtidig vurderer, at lærerne og skoleinspektøren er de bedste til at varetage skolens ledelse (bilag 9.2). I overvejelserne om at få fat i denne potentialegruppe er det således vigtigt at holde deltagelsesgruppens vurdering af øget åbenhed og vurderingen af lærernes og skoleinspektørens ledelse af skolen in mente.

Med afsæt i tabellen ser vi et behov for større åbenhed fra lærer og inspektørs side. Det er langt fra sikkert, at alle lærerne og inspektørerne i kommunen er klar over, at mange af forældrene opfatter dem på denne måde. Vi mener derfor, at det i dette tilfælde vil være nødvendigt at informere lærere og inspektører om dette problem, så de på denne måde kan få mulighed for at ændre situationen. Problemet er selvfølgelig størst ved de lærere og inspektører som jf. Eva Sørensens og Hans Wadskjær helst er helt foruden forældrenes indblanding.

En anden mulighed for at skabe større åbenhed på ville, som nævnt i analysen, være at skabe større kontakt mellem lærerne, skoleinspektøren og forældrene, hvilket vi senere her i løsningsforslaget vil komme ind på.

5.3.2.2 Øget magt

I nedenstående afsnit vil vi analysere, om øget magt til skolebestyrelsen vil styrke interessen hos forældrene og derved bevirke en øget deltagelse ved skolebestyrelsesvalget i 1998.

I selve analysedelen om forældrenes oplevelse af skolebestyrelsens magt så vi, at 54% af forældrene oplever, at skolebestyrelsen har stor indflydelse på barnets skole. Vi kunne dog ikke med sikkerhed fastslå, at en vurdering af skolebestyrelsens indflydelse som værende lille er ensbetydende med, at man ikke deltager. Analysen viste, som tidligere beskrevet, at både forældre, der opfattede indflydelsen som værende meget stor og meget lille udviste et vist potentiale for deltagelse. Vi kunne derfor ikke udelukkende konkludere, at øget magt til skolebestyrelsen vil øge deltagelsen hos forældrene. Vi formoder dog, at såfremt der skabes øget magt til skolebestyrelsen vil forældrenes opfattelse af indflydelse ændres i takt hermed. Målet er jo, at få forældrene til at opleve indflydelse som værende meget stor, da denne gruppe deltager relativt mere end gruppen, der opfatter indflydelsen som værende ret stor. Vi antager således, at forældrene, der vurderer skolebestyrelsens indflydelse som værende meget lille, vil blive ved med at deltage, såfremt deres opfattelse ændres, og man kunne tilmed vække interesse for deltagelse hos de passive.

Vi har derfor spurgt forældrene, om deres interesse for skolebestyrelsen vil styrkes, såfremt skolebestyrelsens magt øges (bilag 9.12).

Tabel 9.12. *Styrkelse af forældrenes interesse ved øget magt. (N=227)*

Styrke interesse meget	26 %
Styrke interesse noget	34 %
Styrke interesse lidt	12 %
Slet ikke styrke interesse	24 %

* Spm.: *Hvor meget ville det styrke din interesse, hvis skolebestyrelsen fik mere magt?*

Tabellen viser, at hos 60% af forældrene vil deres interesse styrkes, hvis skolebestyrelsen fik mere magt. Det ses samtidig, at for 24% af forældrene vil øget magt have en uændret effekt på deres interesse for skolebestyrelsen. Vi vil herefter se nærmere på ovennævnte spørgsmål kombineret med deltagelsesgrupperne (bilag 9.13).

Tabel 9.13. *Sammenhæng mellem deltagelsesgrupper og virkning af øget magt.*

Styrkelse af interesse\ Deltagelsesgrupper	Fortsatte aktive	Fremtidige aktive	Fremtidige passive	Fortsatte passive
Magt vil styrke interessen meget	34 %	26 %	36 %	16 %
Magt vil styrke interessen noget	29 %	49 %	39 %	29 %
Magt vil styrke interessen lidt eller slet ikke	32 %	20 %	21 %	51 %
N	62	35	28	86

I ovenstående tabel ses det, at de forskellige deltagelsesgrupper ikke vurderer øget magt ens. Øget magt til skolebestyrelsen vil styrke interessen meget for 34% af de *fortsatte aktive*, 26% af de *fremtidige aktive*, 36% af *fremtidige passive* og 16% af de *fortsatte passive*. Hos de *fortsatte passive* vil øget magt styrke interessen mindst, mens det vil styrke interessen mest hos de *fortsatte aktive* og de *fremtidige passive*. Det er overraskende, at vi hos de *fremtidige passive*, finder den største andel, hvor interessen vil styrkes meget. Disse forældre er på en eller anden måde blevet skuffet i forhold til skolebestyrelsen og det er ligeledes denne gruppe forældre, som oplever skolebestyrelsens indflydelse som værende mindst (bilag 9.2). Det vil for deres vedkommende være relevant at øge magten, da man muligvis her vil kunne "lokke" disse respondenter tilbage til valgurnerne. Generelt viser tabellen, at hos de *fortsatte aktive*, *fremtidige aktive* og *fremtidige passive* betyder øget magt til skolebestyrelsen, at 60-70% af forældrenes interesse vil styrkes noget til meget. Øget magt, er altså langt fra en ubetydelig faktor for forældrene.

Det ses endvidere i tabellen, at for 51% af de *fortsatte passive* forældres vedkommende vil øget magt kun styrke interessen lidt eller slet ikke. Det er, som tidligere påpeget, en meget tung gruppe at nå, og det ses ligeledes i tabellen, at det kun er 16% af denne deltagelsesgruppe, hvis interesse vil styrkes meget. Når øget magt til skolebestyrelsen ikke vil påvirke denne gruppe i særlig grad kunne man forestille sig, at de ser skolebestyrelsens magt og indflydelse som værende på "forkerte" områder.

For de andre deltagelsesgrupper betyder øget magt som sagt en del. For dem kan man tillige forestille sig, at skolebestyrelsens indflydelse på nære områder også vil styrke deres interesse.

For at efterkomme forældrenes ønske om mere magt til skolebestyrelsen kunne vi forestille os, at øget information om skolebestyrelsens nuværende magt var et skridt i den rigtige retning. Analysen viste os, at der, hos forældrene, var en begrænset viden om kompetenceområderne, og ved at oplyse forældrene kunne man sikkert "mætte" noget af den magt forældrene efterspørger. Det er endvidere problematisk for en enkelt kommune at give skolebestyrelserne mere magt, da skolebestyrelsernes kompetenceområder er lovfæstet og ændringer i skolebestyrelsens magt vil som sådan kræve lovændringer.

5.3.2.3 Information og forbedret kontakt

I dette afsnit vil vi analysere, hvorvidt øget information og kontakt mellem forældre og forældre-repræsentanter vil kunne øge deltagelsen ved skolebestyrelsen i 1998.

Analysen af forældrenes kendskab til skolebestyrelsen viste klart, at forældrenes kendskab var meget begrænset. Det er i sig selv et problem, da demokratiets byggesten er oplyste og velinformerede borgere. Endvidere viste der sig at være en klar sammenhæng mellem forældrenes vurdering af deres kendskab til skolebestyrelsen og den faktiske deltagelse. Dette peger i retning af, at en forøgelse af kendskabet til skolebestyrelsen inden valget i 1998 formentlig vil bevirke en større deltagelse. Det er dog meget svært at vurdere denne effekt, da sammenhængen mellem kendskab og deltagelse kan gå begge veje, dvs. kendskab kan påvirke deltagelse, men deltagelse kan også påvirke kendskabet.

Øget information

En oplagt metode til at øge kendskabet til skolebestyrelsens arbejde er ved at udsende information om skolebestyrelsens arbejde, med andre ord at lave en informationskampagne. Både de enkelte skolebestyrelser, skoleinspektøren og kommunen har mulighed for at intensivere informationen. Det store spørgsmål er, hvor stor effekt øget information vil have på deltagelsen. Der findes formentlig et "mætningspunkt", hvor forældrene ikke har tid og lyst til at læse mere information.

Vores analyse af forældrenes tilfredshed med informationen viste dog, at en forholdsvis stor del forældrene var utilfredse med den nuværende information, hvilket tyder på, at "mætningspunktet" ikke er nået. Der viste sig endvidere at være en meget klar sammenhæng mellem informationshyppigheden og tilfredsheden med informationen. Dette viste sig endda, at denne sammenhæng også gjorde sig gældende for de forældre, der ikke var interesserede i skolebestyrelsens arbejde. Dette tyder på, at mætningspunktet end ikke er nået for denne gruppe. Alt i alt efterspørger forældrene information, hvilket viser et klart potentiale.

Vi kan nuancere denne analyse ved at se på et af de afsluttende spørgsmål, hvor vi spurgte forældrene selv, hvor meget det ville styrke deres interesse, hvis de fik mere information om skolebestyrelsens arbejde. Resultatet vises i følgende tabel (bilag 9.14).

Tabel 9.14. *Styrkelse af forældrenes interesse ved øget information. (N=228)*

Styrke interessen meget	40 %
Styrke interessen noget	37 %
Styrke interessen lidt	15 %
Slet ikke styrke interessen	9 %

Tabel 9.14 viser klart, at en overvejende del af forældrene mener, at øget information vil styrke deres interesse. Kun 9% mener, at det slet ikke vil have betydning, hvorimod hele 40% mener, at det vil styrke deres interesse meget. I det følgende vil vi se på sammenhængen mellem dette spørgsmål og de tidligere introducerede deltagelsesgrupper. Vi får følgende tabel (bilag 9.15).

Tabel 9.15. *Sammenhæng mellem deltagelsesgrupper og virkning af øget information.*

Styrkelse af interesse \ Deltagelsesgrupper	Fortsatte aktive	Fremtidige aktive	Fremtidige passive	Fortsatte passive
Information vil styrke interessen meget	58 %	46 %	39 %	21 %
Information vil styrke interessen noget	32 %	34 %	43 %	38 %
Information vil styrke interessen lidt eller slet ikke	10 %	17 %	18 %	40 %
N	62	35	28	87

Tabellen viser, at effekten af øget information vil have forskellig effekt på de forskellige deltagelsesgrupper. Øget information vil således styrke interessen meget blandt hhv. 58% af de *fortsatte aktive*, 46% af de *fremtidige aktive*, 39% af de *fremtidige passive* og kun 21% af de *fortsatte passive*. Interessen vil altså styrkes mest hos de *fortsatte aktive* og mindst hos de *fortsatte passive*. Således mener hele 40% af de *fortsatte passive*, at øget information ikke vil styrke deres interesse. Modsat den tidligere analyse viser dette, at der formentlig er en gruppe passive, der er svære at påvirke. Der er således også en svag tendens til, at denne gruppe er den mest tilfredse med den nuværende information. Således svarer 66%, at de er ret- eller meget tilfredse med den information, som de får nu (bilag 9.2). Herudfra kunne man slutte, at øget information ikke er et optimalt løsningsforslag, da man ikke når gruppen af *fortsatte passive*. Vi mener dog, at tabellen generelt viser et stort potentiale for en informationskampagne. Blandt de *fremtidige aktive* og *fremtidige passive* svarer ca. 80% i begge grupper, at øget information vil styrke interessen meget eller noget. Dette viser et stort potentiale, da begge grupper må betragtes som målgrupper. Dette underbygges af, at de *fremtidige aktive* angiver at have det mindste kendskab til skolebestyrelsens arbejde i forhold til de øvrige deltagelsesgrupper - også de *fortsatte passive* (bilag 9.2). Blandt de *fortsatte passive* er der også et vist potentiale, da hele 59% stadig angiver, at interes-

sen vil styrkes meget eller noget, hvis informationen intensiveres. Endelig er det jo heller ikke ligegyldigt, at den *fortsatte aktive* gruppe bliver endnu mere interesseret.

Efter at have fundet et potentiale for øget information er det store spørgsmål selvfølgelig, hvilke emner informationsmaterialet skal lægge vægt på.

Først og fremmest viste analysedel 2, at det er en klar opgave at få formidlet skolebestyrelsens kompetenceområder videre til forældrene. Da arbejdsgruppen i Undervisningsministeriet nåede frem til samme konklusion, er det ikke utænkeligt, at skolebestyrelserne bliver hjulpet med informationsmateriale fra centralt hold op til skolebestyrelsesvalget i 1998. Specielt bør man fremhæve vigtige emner som godkendelse af budget for skolen og karaktergivningssystem. Det kan i den forbindelse være nyttigt at komme med konkrete eksempler på skolebestyrelsens indflydelse i informationsmaterialet, i stedet for at bruge de noget svævende begreber; detail- og principbeslutninger, da de to niveauer er svære at holde adskilte.

I forhold til at engagere grupperne af *fremtidige aktive* og *fortsatte passive* er det vigtigt at fremhæve, at deltagelsen i og omkring skolebestyrelsen ikke kræver den store kompetence. Man bør således klart udtrykke, at man med brugerbestyrelser er interesseret i forældrenes umiddelbare holdning, der ikke skal begrundes ud fra en større pædagogisk og psykologisk diskussion. Ud fra Hbermas' termer kan man sige, at brugerbestyrelserne skal udtrykke livsverdenens umiddelbare mening uden at lade sig "opsluge" af systemet.

Kompetencefølelsen er dog blot én af flere barrierer, hvis man for alvor skal engagere gruppen af *fortsatte passive*. Den anden væsentlige barriere er, at gruppen ikke opfatter forældrenes deltagelse som vigtig og mener, at lærerne og skoleinspektøren er de bedste til at varetage skolens ledelse. Det er således nødvendigt med en holdningsændring eller nedbrydning af kulturelle barrierer, hvis gruppen skal engageres. Informationsmaterialet skal således fremhæve, at kommunalbestyrelsen, skoleinspektøren og lærerne har brug for et modspil fra forældrene. I forhold til gruppens karakteristika skal man ikke fremdrage de store diskussioner om demokratiets tilstand og byggesten. I stedet kunne man anvende konkrete eksempler, hvor forældrene har følt sig "trådt på" af det professionelle skolesystem. Børne- og ungdomsforvaltningen eller skoleinspektøren vil formentlig have problemer med at producere denne slags litteratur. Derfor kunne det være en ide at overlade en del af informationsopgaven op til valget i 1998 til skolebestyrelserne selv. F.eks. kunne skolebestyrelsen tage sig af formulering og indhold, mens skoleinspektøren og kommunen fik til opgave at varetage de praktiske problemer med layout, trykning og distribution. Vi mener, at man skal tage mobiliseringen af de fortsatte passive seriøst, da dette også er en løsning på repræsentationsproblemet beskrevet i analyse del 1.

I forhold til gruppen af *fremtidige passive* er det vigtigt at pointere op til valget i 1998, at der er sket reelle forandringer på skolebestyrelsesområdet. Dette kan naturligvis være besværligt, hvis der ikke er sket forandringer. Uanset dette kan man dog informere om skolebestyrelsens indflydelsesmuligheder, da det netop er denne gruppe, der mener, skolebestyrelsens magt er meget

begrænset. Endvidere kan man pointere overfor gruppen, at selvom man kun har børn på højere klassetrin kan man stadig deltage i forhold til skolebestyrelsen. Det således oplagt at fremhæve skolebestyrelsens indflydelse for forholdene for de ældre elever på skolen; f.eks. udbud af valgfag, lejrskoler osv.

Til sidst har vi gruppen af *fortsatte aktive*, der, som tidligere nævnt, er mindre interessant. Alt tyder således også på, at informationsmateriale vil styrke denne gruppes interesse. Materialet vil blive læst og skabe grobund for yderligere engagement, hvilket selvfølgelig også er en positiv udvikling.

Øget kontakt mellem forældre og forældrerepræsentanter

I forlængelse af analysen vedrørende information beskæftigede vi os også med kontakten mellem forældre og forældrerepræsentanter. I det følgende vil vi beskæftige os med dette løsningsforslag. Analysen viste, at en overvejende del af forældrene mente, at kontakten var ret dårlig eller meget dårlig. Det viste sig endvidere, at hele 27% af forældrene ikke havde kendskab til bare én forældrerepræsentant. I referenceramme viste Cranil-rapporten, at også skolebestyrelsesmedlemmerne mente, at kontakten med baglandet var dårlig. Denne konsensus mellem forældre og forældrerepræsentanter kan rumme et potentiale til at forbedre kontakten. Det store spørgsmål er selvfølgelig, hvorvidt forbedret kontakt vil øge deltagelsen. Vores analyse viste, at der ikke var nogen markant sammenhæng mellem angivelse af kontakt og deltagelse. Både blandt de deltagende og ikke-deltagende forældre mente majoriteten, at kontakten var for dårlig. Problemstillingen har yderlige den dimension, at den dårlige kontakt mellem forældre og forældrerepræsentanterne ifølge Eva Sørensen besværliggør arbejdsbetingelserne for forældrene i skolebestyrelsen, hvilket også er et argument for at forbedre kontakten.

Til at nuancere analysen har vi spurgt forældrene direkte, hvor meget det vil styrke deres interesse, hvis der var større kontakt mellem forældrene og forældrerepræsentanterne i skolebestyrelsen (bilag 9.16).

Tabel 9.16. *Styrkelse af interessen for skolebestyrelsen ved større kontakt mellem forældre og forældrerepræsentanterne. (N=228)*

Større kontakt vil styrke interessen meget	38 %
Større kontakt vil styrke interessen noget	37 %
Større kontakt vil styrke interessen lidt	13 %
Større kontakt vil slet ikke styrke interessen	11 %

Tabellen viser, at 38% angiver, at større interesse vil styrke deres interesse meget, 37% svarer, at det vil styrke interessen noget, 13% at interessen kun vil styrkes lidt og 11% angiver, at det slet

ikke vil have nogen effekt. På trods af, at vi ikke kunne finde en sammenhæng mellem vurdering af kontakten og deltagelsen, angiver hele 75% af forældrene, at større kontakt vil styrke deres interesse meget eller noget. Den kan altså godt tænkes, at en større kontakt mellem forældrerepræsentanterne og baglandet vil forøge deltagelsen. Hvis vi ser på vurderingen af effekten ud fra deltagelsesgrupperne får vi følgende tabel (bilag 9.17).

Tabel 9.17. *Sammenhængen mellem deltagelsesgrupper og virkningen til større kontakt til forældrerepræsentanter.*

Styrkelse af interesse \ Deltagelsesgrupper	Fortsatte aktive	Fremtidige aktive	Fremtidige passive	Fortsatte passive
Større kontakt vil styrke interessen meget	58 %	43 %	25 %	23 %
Større kontakt vil styrke interessen noget	23 %	37 %	46 %	45 %
Større kontakt vil styrke interessen lidt eller slet ikke	18 %	20 %	25 %	32 %
N	62	35	28	87

Tabellen viser, at effekten af større kontakt til forældrerepræsentanterne vurderes forskelligt i de forskellige deltagelsesgrupper. Større kontakt vil øge interessen meget blandt 58% af de *fortsatte aktive*, blandt 43% af de *fremtidige aktive*, blandt 25% af de *fremtidige passive* og endelig blandt 23% af de *fortsatte passive*. Dette viser, at ligesom det var tilfældet med spørgsmålet om øget information, vurderes effekten at være størst blandt de *fortsatte aktive* og mindst blandt de *fortsatte passive*. Tendensen er dog en smule mindre markant end ved informationsspørgsmålet. At de *fremtidige passive* ikke vurderer kontaktens effekt større end de *fortsatte passive* kunne undre. Specielt når man tager i betragtning, at de *fremtidige passive* er den gruppe, der vurderer kontakten mellem forældrene og skolebestyrelsen markant dårligst (bilag 9.2). Tilsyneladende skyldes den faldende interesse for skolebestyrelsen blandt de *fremtidige passive* altså ikke den dårlige kontakt. Oplevelse af skuffelse er formentlig afgørende. Alt i alt konkluderer vi, ligesom for øget information, at der generelt ligger et potentiale i at forbedre kontakten mellem forældre og forældrerepræsentanterne.

En forbedring af informationsmaterialet vil formentlig kunne øge kontakten mellem forældrene og forældrerepræsentanterne. Det er dog oplagt også at forsøge at skabe en direkte to-vejskommunikation mellem forældrene og forældrerepræsentanterne. Dette kunne f.eks. gøres ved at lave et formaliseret samarbejde mellem forældrerådene i de enkelte klasser og skolebestyrelsen. Man kunne f.eks. gøre det til praksis, at de enkelte klassers forældre vælger en person, der skal stå for kontakten mellem forældrene og skolebestyrelsen. Dette er en løsning, der er har vist sig at give gode resultater ifølge Eva Sørensen. Man kunne endvidere skabe større kontakt ved, at en forældrerepræsentant fra skolebestyrelsen deltager i forældremøder i de enkelte klasser. På disse møder kunne forældrerepræsentanten kort orientere om skolebestyrelsens igangværende arbejde samt opfange sager, der kunne have relevans i forhold til skolebestyrelsens kompetenceområder. Ordningen vil formentlig også give forældrerepræsentanterne en øget vægt i

forhold til de øvrige organer på skolen, da man har "fingeren" på pulsen og kender holdningerne blandt forældrene. Dette er endvidere en meget oplagt løsning, da undersøgelsen viser, at stort set alle forældre deltager i forældremøderne. Det eneste problem er selvfølgelig, at det lægger et ekstra arbejdspress på skolebestyrelsesmedlemmerne.

5.3.2.4 Delkonklusion 9

Analysen af de fire løsningsforslag viste, at forældrene vurderer løsningsforslagene forskelligt. Det er henholdsvis 77% og 75% af forældre, der vurderer, at deres interesse vil styrkes noget eller meget, såfremt informationen og kontakten mellem forældrene og forældrerepræsentanterne øges. Ved øget åbenhed er det 65% af forældrene, som vurderer, at deres interesse vil styrkes noget eller meget, og ved at øge magten anslår 60% af forældrene, at deres interesse vil styrkes noget eller meget.

Efter analyse af de fire løsningsforslag, kan vi sige følgende om, hvorledes deltagelsen kan skærpes. Da 65% af forældrene påpeger, at større åbenhed fra lærere og skoleinspektør ville øge deres interesse, kunne man fra kommunal side kommunikere dette videre i håb om, at det ville resultere i større åbenhed. Derved kunne man måske øge deltagelsen. Forældrene eftersøgte tillige mere magt til skolebestyrelsen. Her mener vi, at man med fordel kan informere mere om skolebestyrelsens nuværende kompetenceområder, da vi i analysen så, at forældrene reelt ikke kendte til disse. Vi er endvidere kommet frem til, at det vil være optimalt for Frederikshavn Kommune at lancere en informationskampagne, indeholdende information om skolebestyrelsens magt, kompetenceområder, "hvad der kræves/ikke-kræves", tidsmængde etc., for at øge forældrenes deltagelse. Yderligere så vi, at kontakten mellem forældre og forældrerepræsentanter med fordel kan styrkes, f.eks. i form af, at forældrerepræsentanterne deltager i forældremøder eller ved, at hver klasse vælger en kontaktperson til skolebestyrelsen.

Alt i alt kan vi konkludere, at samtlige løsningsforslag synes at kunne styrke forældrenes interesse. Vægtet i forhold til hinanden viser analysen dog, at forældrene vurderer, at øget information og forbedret kontakt vil styrke deres interesse mest. Dette er et meget positivt signal, da det netop er på disse områder, at kommunen og de enkelte skoler har muligheder for at ændre på forholdene.

5.3.3 Løsningsforslag og strukturelle ændringer

I dette afsnit af analysen angående løsningsforslag til øget deltagelse vælger vi at beskæftige os med eventuelt mulige ændringer af nogle strukturelle forhold i Frederikshavn Kommune. Udgangspunktet er naturligvis det indsamlede datamateriale, men vi henter ligeledes inspiration i den tidligere forskning på området, i særdeleshed rapporten om skolebestyrelser i folkeskolen udarbejdet af Undervisningsministeriet i 1996.

5.3.3.1 Kortere valgperiode

Vi vil i dette afsnit mere specifikt undersøge om en mulig årsag til den lave deltagelse i Frederikshavn Kommune i og omkring skolebestyrelserne bl.a. skyldes, at forældrene oplever en 4-årig valgperiode som værende for lang.

I den tidligere analyse af tid som en personlig ressource fandt vi frem til, at en 4-årig valgperiode var den næstmest anvendte begrundelse for, at man ikke selv var villig til at deltage i skolebestyrelsen, kun overgået af en generel mangel på tid. Respondenterne fordeler sig procentvis på følgende måde (bilag 4.39).

Tabel 4.39. *Skyldes den manglende villighed til at deltage i skolebestyrelsen, at 4 år er en for lang valgperiode. (N=173)*

Ønsker ikke at deltage i skolebestyrelsen, da 4 år er for lang en valgperiode	46 %
Ønsker ikke at deltage af andre årsager	54 %

* Et slusespørgsmål, hvor respondenterne først har svaret afkræftende på spørgsmålet: "Er du selv villig til at lade dig vælge til skolebestyrelsen?", for derefter at skulle svare på det, i denne forbindelse relevante spm.: "Er det fordi, 4 år er for lang en valgperiode?"

Vi ser ud fra ovenstående tabel, at hele 46% af de adspurgte forældre bl.a. begrundet deres manglende villighed til at deltage aktivt i skolebestyrelsen med, at 4 år er en for lang valgperiode. Selv om denne begrundelse sandsynligvis kun er en blandt flere, så forhindrer det ikke, at næsten halvdelen af de pågældende forældre anser den lange valgperiode som en betydelig barriere for aktiv deltagelse i skolebestyrelsen.

Vi har tidligere erfaret, at forældrenes generelle kendskab til skolebestyrelsen er meget begrænset, og de er muligvis ikke er klar over, at skolebestyrelsesmedlemmer kan trække sig ud, når deres børn ikke længere går på skolen. På baggrund af dette ræsonnement kan man således formode, at det specielt er forældre med store børn, der finder den 4-årige valgperiode for lang. I nedenstående tabel forsøger vi at illustrere dette forhold (bilag 9.18).

Tabel 9.18. *Sammenhæng mellem yngste barns klassetrin og om 4 år er for lang en valgperiode.*

Yngste barns klassetrin	Ønsker ikke at deltage i skolebestyrelsen, da 4 år er for lang en valgperiode.	Ønsker ikke at deltage af andre årsager.	N=173
0-2 klasse	38 %	62 %	39
3-5 klasse	49 %	51 %	83
6-8 klasse	47 %	53 %	38
9-10 klasse	38 %	62 %	13

Tabel 9.18 viser forholdsvis klart, at vi ikke kan finde belæg for nogen sammenhæng mellem yngste barns klassetrin og om man synes, at 4 år er en for lang valgperiode. Således finder vi, at 38% af de forældre, hvis yngste barn går i henholdsvis 0-2 og 9-10 klasse, synes, at den 4-årige valgperiode er for lang, mens det tilsvarende tal for forældre med yngste barn i 3-8 klasse er ca. 48%. Forældre med forholdsvis store børn er altså ikke mere utilfredse med en 4-årig valgperiode end forældre med mindre børn snarere tværtimod.

For at se om det er nogle specielle deltagelsesgrupper, der finder den nuværende valgperiode for lang, har vi i tabel 9.19 foretaget en bivariat analyse af denne sammenhæng (bilag 9.19).

Tabel 9.19. *Sammenhængen mellem deltagelsesgrupper og om 4 år er for lange en valgperiode.*

Deltagelse i SB. \ Deltagelsesgrupper	Fortsatte aktive	Fremtidige aktive	Fremtidige passive	Fortsatte passive
Ønsker ikke at deltage i skolebestyrelsen, da 4 år er for lang en valgperiode.	52 %	48 %	50 %	42 %
Ønsker ikke at deltage af andre årsager.	48 %	52 %	50 %	58 %
N	29	33	16	85

Som det fremgår af ovenstående tabel, mener omkring halvdelen af både de *fortsatte* og *fremtidige aktive* samt de *fremtidige passive*, at den 4-årige valgperiode er en medvirkende årsag til, at de ikke selv er villige til at deltage i skolebestyrelsen. Denne andel hos de *fortsatte passive* er lidt overraskende kun 42%. En mulig forklaring på, hvorfor de *fortsatte passive* ikke i samme grad som de andre deltagelsesgrupper anser dette som et større problem, kunne være, at de aldrig har overvejet at deltage i skolebestyrelsen. Denne gruppe har jo, som før nævnt, ikke tidligere deltaget og påtænker heller ikke at deltage i fremtiden. Med hensyn til de resterende tre grupper, så må vi, ganske som før, konkludere, at det er særdeles problematisk at omkring 50% føler den lange valgperiode som en hindring for en aktiv deltagelse i skolebestyrelsen. På baggrund af ovenstående resultater kommer vi således frem til, at en nedsættelse af valgperioden højst sandsynligt vil forøge de potentielle deltagelsesgrupper blandt forældrene. Nøjagtigt hvor meget valgperioden eventuelt skal nedsættes, og hvor stor effekten af en sådan vil blive, ser vi os, i undersøgelsen, ikke istand til at give noget præcist svar på.

5.3.3.2 Kommunalvalg og skolebestyrelsesvalg

Det er vores opfattelse, bl.a. på baggrund af den lave valgdeltagelse i 1994, at mange forældre ikke prioriterer skolebestyrelsesvalg særlig højt. Skal man noget andet den pågældende aften fravælger man ganske enkelt skolebestyrelsesvalget. Vi mener, at dette problem eventuelt kunne overvindes, hvis man slog skolebestyrelsesvalgene på de skoler, hvor der er kampvalg, sammen med kommunalvalgene, der har en væsentlig højere stemmeprocent. Til kommunalvalgene ville forældrene så få udleveret 2 stemmesedler i stedet for én. Én til kommunalvalget og én til skolebestyrelsesvalget på den skole som børnene er tilknyttet. Det ville således ikke kræve nogen indsats udover det sædvanlige for forældrene at deltage i valget.

5.3.3.3 Lønnet deltagelse i skolebestyrelsen

I forbindelse med det åbne spørgsmål i vores telefoninterviewundersøgelse mente flere af forældrene, at det ville hjælpe på interessen for deltagelse i skolebestyrelsen, hvis arbejdet var lønnet.

Jf. rapporten om skolebestyrelser i folkeskolen fra Undervisningsministeriet (der yderligere er uddybet i referencerammen), kan der, ifølge de nuværende regler, gives diæter, erstatning for dokumenteret tabt arbejdsfortjeneste samt befodringsgodtgørelse. I Frederikshavn Kommune har man valgt at yde medlemmerne befodringsgodtgørelse, men har fravalgt muligheden for at udbetale diæter. Det kan måske være tilstrækkeligt, hvis kommunen udnyttede alle de muligheder, der ligger i den nuværende lovgivning. Arbejdsgruppen fra Undervisningsministeriet, der står bag føromtalt rapporten, anbefaler yderligere, at man erstatter de nuværende muligheder for godtgørelse med et fast funktionsvederlag. På den måde vil flere forældre ved den Public-choice-relaterede cost-benefit analyse nå frem til, at det kan betale sig for dem at stille op til skolebestyrelsesvalget. Det kunne desuden resultere i en sidegevinst, idet man kunne forestille sig, at forældre kredsen muligvis i højere grad ville rette deres interesse mod og stille krav til skolebestyrelsen, hvis man vidste, at medlemmerne blev betalt for deres indsats.

5.3.3.4 Ændring i sammensætningen af skolebestyrelsen

Eva Sørensen når i sin Ph.D.-afhandling frem til, at det kunne være en idé at styrke lærerrepræsentationen i skolebestyrelserne for at få en mere ligelig fordeling af forældre og lærere. Lærerne vil således ikke være så tilbøjelige til at benytte den omtalte undvigelsesstrategi, og det ville i sidste ende resultere i et bedre samarbejde imellem lærere og forældre.

I vores analyse har vi fundet frem til, at 36% af forældrene mener, at lærere og skoleinspektør dominerer skolebestyrelsen samtidig med, at de ikke mener, at lærere og skoleinspektør er de bedste til at varetage skolens ledelse. Eva Sørensen ville altså hævde, at dette problem ville løse sig selv, hvis der kom flere lærere i skolebestyrelsen. Denne ændring ville, ifølge Eva Sørensen, forbedre samarbejdet internt i skolebestyrelsen, og derved også forbedre forældrenes indtryk af magtforholdet i skolebestyrelsen. Man kunne ikke desto mindre også argumentere for, at det

ville hjælpe at mindske lærernes magt i skolebestyrelsen, idet vores analyse kunne tyde på, at forældrene vurderer, at lærere og skoleinspektør har for meget magt i skolebestyrelsen.

5.3.3.5 Delkonklusion 10

Vi vil nu kort opsummere de strukturelle løsningsforslag, som vi er nået frem til i dette afsnit. Mange begrundet bl.a. deres manglende villighed til at stille op til skolebestyrelsen med, at 4 år er for lang en valgperiode. Dette gør sig specielt gældende for forældre i deltagelsesgrupperne fortsatte aktive, fremtidige aktive og fremtidige passive. For de fortsatte passive er valgperiodens længde imidlertid ikke særlig vigtig, da de, som tidligere nævnt, sandsynligvis ikke påtænker at deltage.

Vi fandt endvidere frem til, at det kunne være en god ide at slå skolebestyrelsesvalgene sammen med kommunalvalgene, idet valgdeltagelsen her er væsentlig højere end ved skolebestyrelsesvalgene. På baggrund af "rapport om skolebestyrelser i folkeskolen" samt oplysninger indhentet ved vores telefoninterviewundersøgelse finder vi, at det ville være hensigtsmæssigt, at skolebestyrelsesmedlemmerne modtager et fast funktionsvederlag for deres indsats. Med hensyn til skolebestyrelsens sammensætning kan man, udfra Eva Sørensens ræsonnement, argumentere for, at der skulle flere lærere i skolebestyrelsen. Dette finder vi dog problematisk, idet dette kunne styrke de menige forældrenes oplevelse af en skæv magtfordeling. Måske ville det snarere være en god ide at begrænse lærerens indflydelse i skolebestyrelsen til alene at være rådgivende, så forældrene i højere grad ville betragte bestyrelsen som deres organ, men dette kunne omvendt medføre, at lærerne ville blive endnu mere "lukkede" overfor forældrerepræsentanterne.

Vi indser, at dette afsnit indeholder strukturelle problemstillinger, der ikke umiddelbart lader sig løse af Frederikshavn Kommune alene. Flere af disse vil kræve lovændringer. Vi mener dog, at tiltag i den størrelsesorden vil være nødvendige for at ændre deltagelseskulturen omkring folkeskolen. Krav om sådanne lovændringer må nødvendigvis komme fra folk, der er i berøring med problemerne, eksempelvis de enkelte kommuner.

6. Konklusion.

I dette afsnit vil vi samle alle trådene i projektet i en hovedkonklusion, der skal give de overordnede besvarelser på de opstillede spørgsmål i problemformuleringen. Grundlaget for konklusionerne er projektets 10 delkonklusioner. Vi vil bygge konklusionen op i tre afsnit, der hver især besvarer de tre spørgsmål i problemformuleringen.

Det første spørgsmål i problemformuleringen var, *hvordan er forældrenes deltagelse, er deltagelsen repræsentativ og hvor stor legitimitet har skolebestyrelsen blandt forældrene*. Dette spørgsmål analyserede vi i analysedel 1.

Ud fra dette kan vi konkludere, at forældrenes *deltagelse* specielt er meget begrænset i forhold til opstillingsmøder og rejsning af sager for skolebestyrelsen. Deltagelsen i kampvalg er en smule større, mens villigheden til selv at stille op er forholdsvis høj, selvom man skal tage i betragtning, at det er forældrenes egen hypotetiske vurdering. I forhold til det, i problemformuleringen, opstillede demokratiske problem vedr. brugerbestyrelser, kan man således sige, at den meget begrænsede deltagelse i opstillingsmøder i sig selv er et demokratisk problem, som bliver yderligere skærpet i kraft af, at de fleste skolebestyrelser bliver etableret uden kampvalg.

I forhold til *repræsentativiteten* kan vi konkludere, at der er en vis social skævhed i den brede deltagelse i forhold til både alder, uddannelse, beskæftigelse og ansættelses sektor. Her ser vi, at specielt såkaldte ressourcetsvage forældre er underrepræsenteret, hvilket imidlertid også gør sig gældende for forældre med en lang videregående uddannelse. Det er dog interessant, at underrepræsentationen vedr. uddannelse og beskæftigelse først og fremmest gør sig gældende for byskolerne, mens den for landskoler falder helt væk. Endvidere er der både på landet og i byen en overrepræsentation af ældre.

Med hensyn til repræsentativiteten af forældrerepræsentanterne i skolebestyrelsen er datamaterialet meget begrænset, men noget kunne tyde på, at der er en skæv fordeling, da størstedelen af dem er hhv. funktionærer, kvinder og over 34 år.

Vi undersøgte tillige skolebestyrelsens *legitimitet* blandt forældrene, og her viser det sig, at forældrene generelt har stor tillid til skolebestyrelsen. Det viste sig dog også, at en forholdsvis stor del af forældrene mener, at skoleinspektøren og lærerne dominerer arbejdet i skolebestyrelsen, selvom disse forældre samtidig ikke mener, at lærerne og skoleinspektøren er bedst til at lede skolen. Dette *kunne* være tegn på, at der er et vist legitimitetsproblem, som kan påvirke forældrenes deltagelse, selvom omfanget af dette er svært at vurdere.

Det andet spørgsmål i problemformulering var, *hvorfor forældrenes deltagelse i forhold til skolebestyrelsen er lav*, og det blev belyst i analysedel 2, hvor vi undersøgte de hypoteser, som vi havde opstillet ud fra referencerammen. I det følgende sammenfatter vi de delkonklusioner, som afsluttede de seks analyseafsnit.

Det første afsnit, som belyste forældrenes eventuelle behov for at deltage omkring skolebestyrelsen indeholdt tre forskellige hypoteser.

Her viser analysen af den første hypotese, at en del af den lave deltagelse kunne skyldes, at forældrene generelt er tilfredse med skolen. Det viser sig dog, at også en del af de tilfredse forældre deltager, hvilket betyder, at tilfredshed ikke alene kan forklare den lave deltagelse.

Analysen af den anden underhypotese viste, at forældrene i meget stor udstrækning bruger de uformelle kanaler; lærere og skoleinspektør, når de har problemer, som de ønsker løst, mens den mere formelle kontakt via skolebestyrelsen, kun benyttes af meget få forældre. Dette kunne tyde på, at forældrene ikke oplever et stort behov for at få varetaget deres interesser gennem skolebestyrelsen. Det viser sig imidlertid, at de fleste forældre finder muligheden for at kunne henvende sig til skolebestyrelsen vigtig, hvis de i fremtiden skulle få problemer med barnets skole, uden dog selv at engagere sig omkring skolebestyrelsen på nuværende tidspunkt.

I samme analyse viste det sig yderligere, at en stor del af de forældre, der finder indflydelsesmulighederne på skolen dårlige, har overvejet at flytte deres barn til en anden skole (exit). I forlængelse heraf fandt vi ud af, at stort set alle forældre finder muligheden for at flytte deres barn meget vigtig, mens lidt færre forældre synes, at det er vigtigt at kunne henvende sig til skolebestyrelsen. Det formoder vi skyldes, at en del af de forældre, som har overvejet at flytte barnet, sandsynligvis først har forsøgt at henvende sig til lærere/skoleinspektør (voice), uden at have fået problemet løst, og derfor ikke længere tror på, at voice virker. Det kunne være en forklaring på hvorfor en del af disse ikke deltager omkring skolebestyrelsen. Det er dog svært at vurdere, i hvor høj grad exit-muligheden substituerer henvendelse til skolebestyrelsen.

Det andet afsnit i analysedel 2 handlede om forældrenes personlige ressourcer og politiske kulturer. Analysen viste, at hele 3 ud af 4 forældre føler sig kompetente til at deltage i skolebestyrelsen. Det viste sig endvidere, at en manglende kompetencefølelse vedr. deltagelse i skolebestyrelsen også har klar indvirken på den brede deltagelse. Da kompetencefølelsen bl.a. er afhængig af uddannelse, beskæftigelse og alder kan denne analyse tildels forklare det tidligere nævnte repræsentativitetsproblem. Tidligere erfaringer med bestyrelsesarbejdet har også en stærk indvirkning på kompetencefølelsen, hvilket alt i alt understøtter Carole Patemans teori, der hævder, at indsigt i demokratiske procedurer og "politisk selvtillid" er vigtige forudsætninger for deltagelse. Afsnittet om politiske kulturer viste, at de yngre generationer tilsyneladende har opnået et såkaldt livspolitisk perspektiv, men dette resulterer dog ikke i en øget deltagelse omkring skolebestyrelsen. Tværtimod viser det sig, at den ældre generation er mere deltagende. Dette kunne tyde på, at det fremtiden måske bliver endnu vanskeligere at mobilisere forældrene i forhold til skolebesty-

relsen. Afslutningsvis så vi, at mange forældre angiver, at manglende tid er en væsentlig årsag til, at de ikke selv ønsker at deltage i skolebestyrelsen.

I det tredje afsnit beskæftigede vi os med forældrenes vurdering af skolebestyrelsens magt, og her vurderer forældrene generelt, at skolebestyrelsens indflydelse er forholdsvis stor. Herudfra kan man altså ikke slutte, at skolebestyrelsesmedlemmernes opfattelse af manglende magt jævnfør Cranil-rapporten har "smittet af" på forældrene. Det viser sig endvidere, at der ikke er en klar sammenhæng mellem forældrenes oplevelse af skolebestyrelsens magt og deres deltagelse. Til gengæld er det således, at de grupper, som mener, at skolebestyrelsen enten har meget lille - eller meget stor - indflydelse er de mest aktive, mens midtergrupperne er mere passive. Antagelsen om, at de forældre, som anser skolebestyrelsens magt som værende lille, deltager mindre, kan altså ikke bekræftes. Vurdering af manglende magt til skolebestyrelsen kan således også rumme et vist deltagerpotentiale.

Vi fortsatte analysen ved at undersøge, hvorvidt forældrene generelt finder skolebestyrelsens kompetenceområder uinteressante. Det viser sig imidlertid, at forældrene generelt angiver, at de er interesserede i skolebestyrelsens arbejde, men den beskedne deltagelse og den store brug af uformelle kanaler kunne tyde på, at skolebestyrelsen kompetenceområder ikke er "tætte" nok på brugerne. Dette kunne eventuelt være en forklaring på, at de yngre forældre med et livspolitisk perspektiv ikke deltager i forhold til skolebestyrelsen. Vi har dog ikke kunnet vise i undersøgelsen, at den yngre generation bruger de uformelle kanaler mere end den ældre generation.

I det fjerde afsnit analyserede vi, hvorvidt forældrenes lave deltagelse kunne forklares ud fra de såkaldte kulturelle barrierer. Ved at se på forældrenes succesrate i forbindelse med rejsning af sager overfor skolen viste det sig, at forældrenes oplevelse af afvisning i Frederikshavn Kommune er større end afvisningen på landsplan. Det viste sig endvidere, at oplevelse af afvisning fra skolen har indflydelse på forældrenes deltagelse omkring til skolebestyrelsen, således, at den lave deltagelse hos forældrene tildels kan skyldes en generel følelse af afvisning. Yderligere undersøgte vi, om forældrene undlader at deltage pga. en generel autoritetstro overfor skolen, således som det hævdes af Eva Sørensen, men det viste sig, at hovedparten af forældrene ikke kan siges at være præget af en sådan autoritetstro. Det viser sig dog, at de få - fortrinsvis ældre - forældre, som *er* autoritetstro også deltager mindre, hvilket tildels bekræfter Eva Sørensens påstand. Der er dog intet i vores analyse, der tyder på, at en sådan autoritetstro skulle gøre sig gældende blandt nutidens forældre. Endelig viste analysen, at stort set ingen af forældrene afholder sig fra at deltage i skolebestyrelsen pga. konfliktskyhed overfor lærer og inspektør.

I det femte afsnit i analysedel 2 undersøgte vi, hvorvidt forældrenes tilknytning til lokalsamfundet kunne forklare deltagelsen omkring skolebestyrelsen. Analysen viste, at der er en klar sammenhæng, idet forældre med en stor lokaltilknytning deltager mere end de forældre, som kun har en lille tilknytning til deres lokalsamfund. Endvidere viste undersøgelsen, at der var en markant større deltagelse på landskolerne end i byskolerne, og kun en lille del af denne effekt kunne forklares udfra at forældrene på landet har større tilknytning til lokalområdet end forældrene i byen.

Tilgængæld kan en vis del af effekten forklares ved, at forældrene på landet har kendskab til langt flere af forældrerepræsentanterne end forældrene i byen. By/land har dog stadig en stærk selvstændig effekt, der ikke kan forklares ud fra disse variable. Denne effekt skyldes heller ikke, at landforældrene er mere interesserede, har større kendskab eller føler større moralsk forpligtelse til at deltage omkring skolebestyrelsen. Vi så ydermere, at både de ufaglærte og lavtuddannede på landet deltager i ligeså høj grad som funktionærerne og de højtuddannede, hvilket bevirker, at repræsentativitetsproblemet i forhold til den brede deltagelse er væsentligt minimeret på landet. Det tyder altså på, at der på en eller anden måde er en større mobilisering af forældrene på landet end i byen; en mobilisering, som vel at mærke *ikke* kan forklares ud fra de ovennævnte variable.

I det sjette, og sidste, afsnit belyste vi forældrenes kendskab til skolebestyrelsen. Her så vi, at forældrene har et meget begrænset kendskab til skolebestyrelsen. Deres kendskab til skolebestyrelsens kompetenceområder er meget sparsom, og mange af dem har ikke kendskab til en eneste af forældrerepræsentanterne. Endvidere ser vi, at der er en meget klar sammenhæng mellem kendskabet til skolebestyrelsens arbejde og deltagelsen, således, at de forældre, som har et lille kendskab, deltager markant mindre end forældre med et stort kendskab. Trods problemer med kausalitetsretningen i sammenhængen konkluderer vi, at manglende kendskab til skolebestyrelsen er en væsentlig barriere for deltagelse. Vi fandt da også, at en forholdsvis stor del af forældrene er utilfredse med den hidtidige information, og selv uinteresserede forældre ønsker tilsyneladende mere information. Forældrene giver ligeledes udtryk for, at de er meget utilfredse med den kontakt, der er mellem forældre og forældrerepræsentanter, hvilket leder os hen imod løsningsforslagene, som beskrives efterfølgende.

Det sidste spørgsmål i problemformuleringen var, *hvordan kan forældrenes deltagelse omkring skolebestyrelsen øges?* For at danne et grundlag for at vurdere forskellige løsningsforslag inddelte vi forældrene i fire forskellige deltagelsesgrupper, henholdsvis; fortsatte passive, fremtidige aktive, fremtidige passive og fortsatte aktive.

De fremtidige aktive er en klar potentialegruppe, da disse angiver, at de er påtænker at deltage ved valget i 1998. Det skal dog tilføjes, at en del af dem giver udtryk for en manglende kompetencefølelse, hvilket er en barriere for deltagelse i selve skolebestyrelsesarbejdet.

De fremtidige passive er en lidt mere besværlig potentialegruppe. Disse forældre har tidligere deltaget, men agter ikke at deltage i fremtiden. En stor del af disse angiver, at de ikke tror, at skolebestyrelsen har særlig stor indflydelse på skolen. Dette kunne måske skyldes, at de på en eller anden måde er "skuffede" over indflydelsesmulighederne på skolen, så hvis man skal mobilisere denne gruppe forældre skal man sandsynligvis skabe forandringer og forbedre betingelserne.

Dernæst fandt vi frem til en gruppe af fortsatte passive, der må betegnes, som en meget "tung" gruppe at mobilisere. Gruppen føler sig generelt mindre kompetent og mener ikke, at forældre-

nes deltagelse er speciel vigtig. Vi mener dog stadig, at man skal forsøge at mobilisere forældrene i denne gruppe, da dette er en vigtig forudsætning for at løse repræsentativitetsproblemet.

De fortsatte aktive er en forholdsvis uinteressant gruppe, da de fortsat agter at deltage. Det er dog naturligvis vigtigt at man bevarer forholdene således, at de fortsat finder deltagelsen interessant.

I analysedel 3 beskæftigede vi os endvidere med, hvorledes forældrene selv vurderer en række forskellige løsningsforslag. En stor del af forældrene angav, at både øget åbenhed hos lærere/skoleinspektør, øget magt til skolebestyrelsen, forbedret kontakt og øget information vil styrke deres interesse for skolebestyrelsen.

I forhold til øget åbenhed forslår vi, at skolerne og kommunen overvejer, om det er muligt at skabe større lydhørhed overfor forældrene. Med hensyn til løsningsforslaget om øget magt til skolebestyrelsen er vi os bevidste, at kommunen ikke umiddelbart har mulighed for at fortage sådanne ændringer. Her mener vi dog, på baggrund af forældrenes begrænsede viden om skolebestyrelsens kompetenceområder, at information om disse områder vil kunne styrke forældrenes oplevelse af skolebestyrelsens magt. Ydermere vil bør man overveje, at øget tildeling af magt til skolebestyrelsen kan forårsage en række andre problemer. Specielt på baggrund af underrepræsentationen af visse såkaldte resourcesvage grupper kunne man hævde, at øget magt blot ville forværre de demokratiske problemer.

I forhold til øget information vedrørende skolebestyrelsens arbejde mener vi, at kommunen op til valget i 1998 med fordel kan lave en informationskampagne, og på baggrund af analysen af deltagelsesgruppernes karakteristika, bør denne indeholde flg. aspekter. For det første er det vigtigt at påpege, at deltagelse som forældrerepræsentant ikke kræver specielle ressourcer hos forældrene, men at man derimod har brug for de "menige" forældres synspunkter. Dernæst er det, som før nævnt, vigtigt at informere om de mange områder som skolebestyrelsen rent faktisk kan få indflydelse på. Med henblik på de fremtidige passive forældre er det nødvendigt at påpege, at der er sket forbedringer mht. skolebestyrelsens arbejdsbetingelser (hvis dette er tilfældet), og afslutningsvis må vi konkludere, at for at få fat i de fortsat passive forældre er det sandsynligvis nødvendigt at forsøge at skabe en holdningsændring hos disse.

Den sidste oplagte mulighed for at øge deltagelsen er at forbedre kontakten mellem forældrene og skolebestyrelsesmedlemmerne ved en direkte tovejskommunikation. Vi har her forslået, at man i de forskellige forældreråd udnævner en repræsentant til at varetage kontakten til skolebestyrelsen. Endvidere har vi foreslået, at skolebestyrelsens medlemmerne deltager i forældremøderne, hvor man stort set kan træffe samtlige forældre, hvilket dog påfører dem en yderligere arbejdsbyrde.

Hvis man vægter løsningsforslagene i forhold til hinanden viser det sig, at forældrene mener, at øget information og forbedret kontakt til forældrerepræsentanterne vil styrke interessen mest.

Dette viser et væsentligt potentiale, da det netop er på disse områder, at kommunen og de enkelte skoler har gode muligheder for at forbedre forholdene. Det skal dog nævnes, at effekten af disse tiltag synes at have størst effekt i forhold til de fortsatte aktive. Derfor mener vi ikke, at man alene skal fokusere på disse to tiltag.

Til sidst i analysesdel 3 beskæftigede vi os med mere strukturelle forandringer, der ikke alle kan lade sig gennemføre af den enkelte kommune. Vi foreslog således en forkortning af valgperioden, da længden på fire år, ifølge vores undersøgelse, er en væsentlig hindring for mange forældres deltagelse i selve skolebestyrelsesarbejdet. Endvidere foreslår vi, at man, i tilfælde af kampvalg på skolerne, kunne slå afstemningen sammen med afstemningen kommunalvalget. Yderligere kunne man indføre en fast funktionsvederlag til skolebestyrelsesmedlemmerne, hvilket den nuværende lovgivning giver visse muligheder for. Endelig vurderede vi Eva Sørensens forslag om en ændring i sammensætningen af skolebestyrelsen, hvor lærere og forældre skulle være ligeligt repræsenteret. Muligvis vil dette skabe bedre arbejdsbetingelser for skolebestyrelsen, men i forhold til forældrene kunne det give nogle problemer, da en stor del af forældrene på trods af den nuværende overrepræsentation af forældre stadig vurderer, at lærerne og skoleinspektøren dominerer arbejdet i skolebestyrelsen.

Vi vil afslutte dette projekt ved at konkludere, at forældrenes deltagelse er begrænset, selvom det naturligvis er vurderingssag, hvornår deltagelsen er acceptabelt høj. Vi fandt dog, at forældrenes behov for deltagelse omkring skolebestyrelsen tilsyneladende ikke er så stort som forventet. Dette kunne give os det indtryk, at selve oprettelsen af skolebestyrelserne i 1990 ikke var baseret på reelle behov, men i stedet et resultat af de demokratiske reformideer, som blev præsenteret i problemformuleringen.

Endvidere fandt vi nogle problemer både i forhold til repræsentativiteten af deltagelsen og i forhold til legitimiteten af skolebestyrelsen. Vi fandt en række forklaringer på den lave deltagelse, der forhåbentlig kan anvendes konstruktivt i forbindelse med løsning af problemet. I vores løsningsforslag har vi givet nogle konkrete anvisninger på mulige ændringer i Frederikshavn kommune samt nogle mere strukturelle tiltag.

Alt i alt mener vi, at skole demokratiet har en række problemer, men at det ligeledes har et stort potentiale. Løsning af problemerne og udnyttelse af potentialerne kan måske ligefrem skabe forandringer, der viser vejen for en ny og forbedret velfærdsstat. Man kan således sige, at skole demokratiet har problemer, potentialer og perspektiver.

7. Litteraturliste

Primær litteratur

- Adolphsen, Jes: Problemer i videnskabsteori. Aalborg Universitetsforlag 1995 (A)
- Adolphsen, Jes: Problemer og livsopfattelser. Aalborg Universitetsforlag 1995 (B)
- Andersen, Heine m.fl.: Klassisk og moderne samfundsteori. Hans Reitzels Forlag A/S, 1996
- Andersen, Heine: Videnskabsteori og metodelære. Samfundslitteratur 1994
- Andersen, Ib: Valg af organisationssociologisk metode. Samfundslitteratur 1990
- Andersen, Johannes: Dagligdag og livspolitik. Institut for økonomi, politik og forvaltning, AAU 1995 (B)
- Andersen, Johannes: Demokrati uden partier. Hovedland 1990
- Andersen, Johannes: Den demokratiske kultur og skolebestyrelser i Danmark. Institut for økonomi, politik og forvaltning, AAU 1995 (A)
- Andersen, Johannes: The politics of daily life. Institut for økonomi, politik og forvaltning, AAU 1996
- Andersen, Johannes: Demokrati og politisk kultur. Systime 1994
- Andersen, Jørgen Goul: Velfærdsstatens folkelige opbakning. Kompendium, AAU 1997
- Andersen, Jørgen Goul og Borre, Ole: Danish Election Survey. Århus Universitet 1994
- Bak, Ivar: Mål og principper Kroghs forlag A/S 1995
- Bogason, Peter: Forvaltning og stat. Systime 1992
- Cranil, Mogens: Decentralisering og selvforvaltning i folkeskolen. Undervisningsministeriet 1994
- Dunleavy, Patrick m.fl: Theories of the state. The Macmillan Press Ltd., 1987
- Finansministeriet: Borgernes syn på den offentlige sektor. 1995 og 1996
- Finansministeriet: Nyt syn på den offentlige sektor. 1993
- Føllesdal, Dagfinn: Politikens introduktion til moderne filosofi og videnskabsteori. Politikens Forlag, 1992

Folkeskoleloven

Giddens, Anthony: Beyond left and right. Polity Press, 1994

Giddens, Anthony: Modernitet og selvidentitet. Hans Reitzels Forlag A/S 1991

Habermas, Jürgen: Teorien om den kommunikative handling. Aalborg Universitetsforlag 1996

Hellevik, Ottar: Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap. Universitetsforlaget 1994

Hirschman, Albert O.: Exit, Voice and Loyalty. Harvard University Press 1970

Hoff, Jens og Hansen, Allan Dreyer: Interessen for lokalråd og det lokale medborgerskab. Institut for Statskundskab 1995

Hoff, Jens: Demokratiproblemer i velfærdsstatens mikropolitik. Institut for Statskundskab, 1995

Hoff, Jens: Medborgerskab, brugerrolle og magt. 1993. Kompendium, AAU 1997

Jespersen, Peter Kragh: Afbureaukratiseringens teoretiske baggrund og de danske erfaringer. GRUS 1989

Jørgensen, Gertrud m.fl.: Valg af analysedesign i forskningsprocessen. Statens byggeforskningsinstitut 1990

Kristensen, Niels Nørgaard: Rediscovering Political Man. Institut for økonomi, politik og forvaltning 1996

Lipsky, Michael: Street Level Bureaucracy. Russel Sege Foundation 1980

Nielsen, Jon: Fra forældreråd til skolebestyrelse. Børn skole og samfund nr. 5, 1989

Nielsen, Peter: Produktion af viden. Teknisk Forlag 1996

Nørreklit, Lennart og Adolphsen, Jes: Videnskabsteori. Kompendium, AAU 1995

Pateman, Carole: Participation and democratic theory. Cambridge University Press 1970

Sørensen, Eva: Brugerindflydelse og demokrati: Brugerindflydelsens rolle i udviklingen af det danske demokrati. Politica 27. Årgang, nr 1. 1995

Torpe, Lars: Landsdækkende Borgeranalyse 1995. Kommunedata 1995

Ugens Gallup nr 11, 1994, Gallup Instituttet

Undervisningsministeriet: Danskernes syn på skolen. 1995

Undervisningsministeriet: Rapport om skolebestyrelser i folkeskolen. 1996

Wadskjær, Hans: Brugernes stemme - moderne mennesker i et moderne samfund. Institut for Sociale forhold og Organisation, AAU 1995

Wadskjær, Hans: Menneskets fordrivelse fra velfærdsstaten. Institut for Sociale forhold og Organisation, AAU 1996

Wadskjær, Hans: The influence-sphere. Scandinavian University Press 1997

Sekundær litteratur

Andersen, Johannes: Demokrati og samtalens kunst. Institut for økonomi, politik og forvaltning, AAU 1991

Bakka, Jørgen Frode: Organisationsteori. Handelshøjskolens Forlag

Gregersen, Thomas: Habermas' kritiske teori om velfærdsstaten. GRUS nr.16, 1985

Jørgensen, Torben Beck m.fl: Livet i offentlige organisationer. Jurist- og økonomiforlagets forlag, 1992

Torpe, Lars m.fl: Demokrati i udvikling - politisk styring, selvforvaltning og deltagelse. Institut for økonomi, politik og forvaltning, AAU 1989

Torpe, Lars: Brugerdemokrati som organisationsform mellem offentlig og privat sektor. Institut for økonomi, politik og forvaltning, AAU 1995

Velling Anne; Brugerindflydelse -den nye demokratiske indflydelseskanal?. Institut for Statskundskab, Århus Universitet 1996

Viborg Kommune: Temaplan for skoleområdet. 1996